

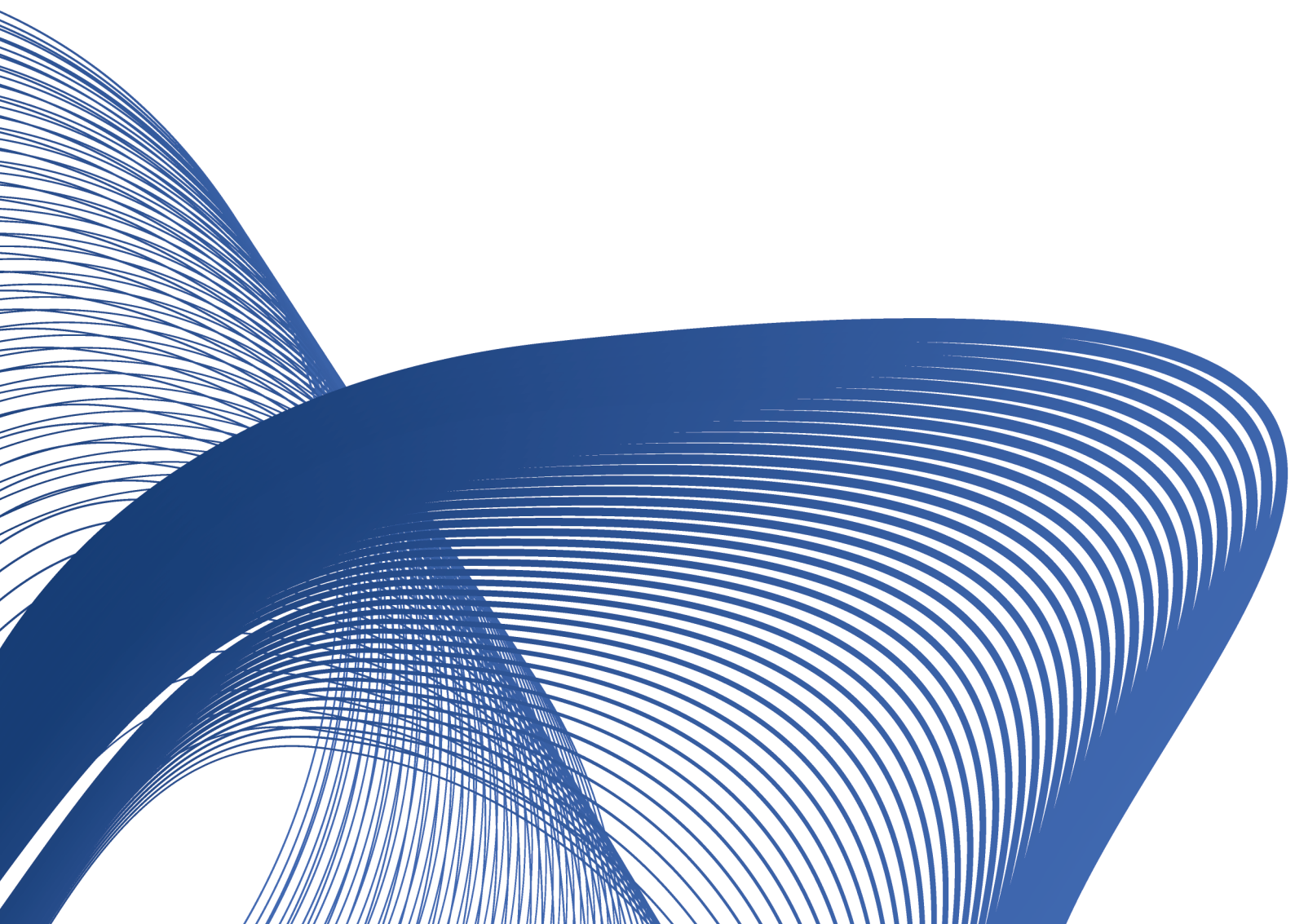
NARKOTIKŲ, TABAKO IR ALKOHOLIO
KONTROLĖS DEPARTAMENTAS

2023

METŲ VEIKLOS ATASKAITA

TURINYS

VADOVO PRANEŠIMAS	2
I SKYRIUS	
VEIKLOS TIKSLO ĮGYVENDINIMAS	3
II SKYRIUS	
1 PROGRAMA. NARKOTIKŲ, TABAKO IR ALKOHOLIO PRIEŽIŪROS BEI VARTOJIMO PREVENCIJOS UŽTIKRINIMAS.....	7
1 UŽDAVINYS. Skatinti sveikatos išsaugojimo ir stiprinimo veiklas ir stiprinti psichologinį (emocinį) visuomenės atsparumą.....	7
2 UŽDAVINYS. Psichoaktyviųjų medžiagų paklausos ir žalos mažinimas	8
3 UŽDAVINYS. Psichoaktyviųjų medžiagų pasiūlos mažinimas	12
4 UŽDAVINYS. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo ir jam mažinti skirtų priemonių efektyvumo stebėseną	33
5 UŽDAVINYS. Dalyvauti formuojant psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo mažinimo politiką.....	39
2 PROGRAMA. NARKOTIKŲ, TABAKO IR ALKOHOLIO KONTROLĖS DEPARTAMENTO VALDYMO PROGRAMA	41

VADOVO PRANEŠIMAS

Tas, kuris nori daug pasiekti, turi kelti didžiulius reikalavimus.

Johanas Volfgangas Getė

Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas (NTAKD) siekia įgyvendinti itin svarbią bei ypač aktualią misiją – saugoti visuomenės sveikatą, mažinti psichoaktyviųjų medžiagų pasiūlą ir paklausą, užtikrinti tarpinstitucinį koordinavimą bei atsižvelgdamas į naujas tendencijas ir strateginius pokyčius, remdamasis mokslu grįstais įrodymais dalyvauti formuojant valstybės politiką psichoaktyviųjų medžiagų pasiūlos ir paklausos mažinimo srityse.

2023 m. NTAKD pagal savo kompetenciją užtikrino tiek tarptautinių, tiek nacionalinių teisės aktų vykdymą psichoaktyviųjų medžiagų paklausos bei pasiūlos mažinimo, žalos mažinimo ir stebėsenos srityse.

Vis dėlto naujos psichoaktyviosios medžiagos – tai iššūkis, su kuriuo pastaruoju metu mums tenka susidurti. Nerimą kelia tai, kad narkotinių medžiagų vartojimas ir toliau plinta tarp jaunimo, o naujų psichoaktyviųjų medžiagų įvairovė Europos Sąjungos rinkoje nuolat auga. Ypatingas dėmesys buvo skirtas 2 temoms: elektroninių cigarečių vartojimo prevencija tarp moksleivių ir tėvų vaidmens prevencijoje išryškėjimas. Pasirinktos dvi tikslinės grupės: savivaldybių visuomenės sveikatos biurų specialistai, vykdančys prevencinę veiklą mokyklose, ir savivaldybių Narkotikų kontrolės komisijos, koordinuojančios šią veiklą.

Ūkio subjektų priežiūros srityje 2023 m. pagrindinis NTAKD tikslas ir prioritetas kaip ir ankstesniais metais buvo orientuotas į ūkio subjektų, jų asocijuotų struktūrų bei verslo naujokų konsultavimą ir mokymą, nes tokia prevencinė veikla padeda efektyviai išvengti galimų Alkoholio kontrolės įstatymo ir Tabako, tabako gaminių ir su jais susijusių gaminių kontrolės įstatymo pažeidimų. Toks veiklos pobūdis pasiteisino, nes jau keleri metai pastebima pažeidimų mažėjimo tendencija: 2022 m. pažeidimų skaičių pavyko sumažinti 41 proc. – nuo 149 pažeidimų (2021 m.) iki 88, o 2023 m. šis skaičius sumažėjo dar labiau – iki 75.

Vadovaudamasis Jungtinių Tautų narkotikų ir nusikalstamumo biuro, Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centro pateiktomis įžvalgomis ir rekomendacijomis bei kitų šalių praktika ir reaguodamas į informacijos pareigūnams poreikį, NTAKD parengė ir išplatino informacinę medžiagą „Policijos pareigūnų vaidmuo psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijoje mokyklose“.

Plečiant glaudesnę bendradarbiavimą bei pasitikėjimą kontroliuojančiomis institucijomis nuolat buvo organizuojami mokymai verslo subjektams, teisėsaugos pareigūnams ir ekspertams. Mokymų skaičius viršijo suplanuotą skaičių, nes poreikis kelti tiek verslo subjektų, tiek pareigūnų bei ekspertų kvalifikaciją dėl atsiradusių naujų tendencijų narkotikų rinkoje buvo daug didesnis. Atnaujintas NINFO tinklapio turinys, kuris papildytas informacija apie 30 naujų narkotinių ir psichotropinių medžiagų.

Įgyvendinant ES reglamentavimo nuostatas buvo efektyvinama prekursorių stebėseną.

NTAKD savo veikloje taikė inovatyvias stebėsenos formas, išbandė naujus duomenų rinkimo metodus. Vienas tokių – plaukų mėginių tyrimas, 2023 m. pirmą kartą atliktas Lietuvoje. Šis metodas leidžia aptikti nelegalius narkotikus ir jų skilimo produktus plaukuose. NTAKD ir toliau (jau septintus metus) dalyvavo Europos miestų nuotekų tyrime, kurį organizuoja ENNSC kartu su Europos vandens nuotekų tyrimų grupe.

NTAKD specialistai aktyviai konsultavo ūkio subjektus apie patogų ir saugų elektroninį prašymų licencijoms gauti teikimą. Licencijų išdavimo proceso efektyvinimo priemonių taikymas bei informacijos apie galimybę teikti prašymus ir dokumentus elektroninėmis priemonėmis sklaida lėmė spartų elektroninių paslaugų augimą.

Ateityje NTAKD ir toliau tęs stiprėjantį bendradarbiavimą su kitomis priežiūros institucijomis, plėtos konstruktyvų dialogą su verslu, nes tai labai prisidėjo mažinant alkoholio ir tabako gaminių bei su jais susijusių gaminių prieinamumą, užtikrins efektyvią, kompleksinę bei į pažeidimų prevenciją orientuotą šių gaminių rinkos priežiūrą.

GRAŽINA BELIAN

Direktorius pavaduotoja, atliekanti direktoriaus funkcijas

I SKYRIUS

VEIKLOS TIKSLO ĮGYVENDINIMAS

NTAKD veiklos tikslas – sukurti sveikesnę ir saugesnę visuomenę, kurioje kiekvienam žmogui siekiama padėti išvengti alkoholio, tabako ir narkotikų daromos žalos arba ją sumažinti, taip pat sudaromos galimybės rūpintis savo, šeimos ar bendruomenės narių sveikata, socialine ir ekonomine gerove.

1 lentelė. Veiklos tikslo „Sukurti sveikesnę ir saugesnę visuomenę, kurioje kiekvienam žmogui siekiama padėti išvengti alkoholio, tabako ir narkotikų daromos žalos arba ją sumažinti, taip pat sudaromos galimybės rūpintis savo, šeimos ar bendruomenės narių sveikata, socialine ir ekonomine gerove“ poveikio rodikliai

Poveikio rodiklis (matavimo vienetai)	Pradinė poveikio rodiklio reikšmė (metai)	Faktinės poveikio rodiklio reikšmės			Siektina poveikio rodiklio reikšmė
		2021 metai	2022 metai	2023 metai	2023 metai
1	2	3	4	5	6
Legalių alkoholinių gėrimų suvartojimas, tenkantis vienam 15 metų ir vyresniam gyventojui (litrais, absoliutaus (100 proc.) alkoholio) (šaltinis – Valstybės duomenų agentūra)	12,1 (2021 m.)	12,1	11,2	Nėra duomenų*	10,8
15–64 metų Lietuvos gyventojų, nurodžiusių, kad rūkė tabako gaminius per paskutinį mėnesį, dalis (proc.) (šaltinis: Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo tyrimas)	34,9 (2021 m.)	34,9**	34,9	34,9	27
Lietuvos gyventojų, per paskutinius 12 mėn. vartojusių narkotines ir psichotropines medžiagas, dalis (proc.) (šaltinis: Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo tyrimas)	4,5 (2021 m.)	4,5**	4,5	4,5	4,5

*2023 m. duomenys bus skelbiami 2024 m. II ketv.

** Tyrimas bus atliktas 2025 m.

2023 m. ambicingas tęstinis NTAKD veiklos tikslas buvo pasiektas. Subalansuota NTAKD veikla mažinant tiek psichoaktyviųjų medžiagų pasiūlą, tiek paklausą buvo pagrįsta valstybės siekiais, prioritetais ir įsipareigojimais taikyti sveikata grįstą požiūrį į psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą bei padėti žmonėms saugoti arba atkurti savo sveikatą, gerovę ir gyvenimo kokybę nepaisant žmogiškųjų ir finansinių resursų trūkumo. NTAKD pagal savo kompetenciją užtikrino tiek tarptautinių, tiek nacionalinių teisės aktų vykdymą vienodai svarbiose srityse: psichoaktyviųjų medžiagų paklausos bei pasiūlos mažinimo, žalos mažinimo, stebėsenos srityse.

2 lentelė. Sveikatos valstybės veiklos srityje įgyvendinamos programos, tęstinės veiklos uždaviniai, jų asignavimai ir kitos lėšos bei poveikio rodikliai

Valstybės veiklos srities, programos, tęstinės veiklos uždavinio, poveikio rodiklio kodas	Valstybės veiklos srities, programos, tęstinės veiklos uždavinio, poveikio rodiklio pavadinimas	Asignavimai ir kitos lėšos (tūkst. Eur)			Poveikio rodiklių reikšmės						
		Planas (įskaitant patikslinimus)	Vykdymas	Plano įvykdymo proc.	Faktinė poveikio rodiklio reikšmė		Siektina poveikio rodiklio reikšmė	Faktinė poveikio rodiklio reikšmė	Poveikio rodiklio pasiekimo proc.	Siektina poveikio rodiklio reikšmė	
		2023 m.	2023 m.	2023 m.	2021 m.	2022 m.	2023 m.	2023 m.	2023 m.	2025 m.	2030 m.
1	2	3	4	5	7	8	9	10	11	12	13
11	SVEIKATOS VALSTYBĖS VEIKLOS SRITIS										
11-001	Funkcijų vykdymo programa. Narkotikų, tabako ir alkoholio priežiūros bei vartojimo prevencijos užtikrinimas	107,0	107,0	100,0							
11-001-11-01	1 uždavinys. Skatinti sveikatos išsaugojimo ir stiprinimo veiklas ir stiprinti psichologinį (emocinį) visuomenės atsparumą	0,0	0,0	0,0							
R-11-001-11-01-02	<i>1 poveikio rodiklis.</i> Nuo narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo mirusių asmenų skaičius 100 tūkst. gyventojų				2,8	4,0	2,79	Nėra duomenų		2,74	2,6
R-11-001-11-01-02	<i>2 poveikio rodiklis.</i> Mirtingumas nuo su rūkymu susijusių piktybinių navikų (mirusiųjų skaičius 100 tūkst. gyventojų)				53,8	55,3	57,5	Nėra duomenų			
11-001-11-02	2 uždavinys. Psichoaktyviųjų medžiagų paklausos ir žalos mažinimas	5,0	5,0	100,0							
R-11-001-11-02-01	<i>1 poveikio rodiklis.</i> Lietuvos gyventojų, nurodžiusių, kad yra labai gerai informuoti apie galimas narkotikų, tabako ar alkoholio vartojimo pasekmes, dalis nuo visų apklaustųjų, proc.				28	28	28	28			
11-001-11-03	3 uždavinys. Psichoaktyviųjų medžiagų pasiūlos mažinimas	37,0	37,0	100,0							
R-11-001-11-03-01	<i>1 poveikio rodiklis.</i> Įgyvendintų Priežiūros veiklos pažangumo vertinimo tyrime (Švieslentė) nustatytų priemonių dalis, proc.						100	100			

01-001-11-04	4 uždavinys. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo ir jam mažinti skirtų priemonių efektyvumo stebėsena	65,0	65,0	100,0							
R-11-001-11-04-01	<i>1 poveikio rodiklis. 18–74 m. amžiaus asmenų, nurodžiusių, kad vartojo alkoholio produktus per paskutinį mėnesį (ne daugiau kaip x procentų ataskaitiniais metais), proc.</i>				60,0	60,0	55,0	59,4			
R-11-001-11-04-02	<i>2 poveikio rodiklis. 15–16 m. mokinių, bent kartą vartojusių kanapes, dalis (ne daugiau kaip x procentų ataskaitiniais metais), proc.</i>				18,0	18,0	17,7	18,0			
01-001-11-05 (T)	5 uždavinys. Dalyvauti formuojant psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo mažinimo politiką	0,0	0,0	0,0							
R-11-001-11-05-01	<i>1 poveikio rodiklis. Įvykdytų XVIII LRV programos nuostatų įgyvendinimo plane suplanuotų veiksmų dalis, proc.</i>						100	100			
1. Lietuvos Respublikos valstybės biudžetas, iš viso											
iš jo:											
1.1. valstybės biudžeto lėšos		107,0	107,0	100,0							
1.2. bendrojo finansavimo lėšos											
1.3. ES ir kitos tarptautinės finansinės paramos lėšos											
1.4. pajamų įmokos ir kitos pajamos											
2. Kiti šaltiniai, išskyrus valstybės valdomų įmonių lėšas ir valstybės kontroliuojamų viešųjų įstaigų lėšas (ES finansinė parama projektams įgyvendinti ir kitos teisėtai gautos lėšos, nurodant atskirus šaltinius)											
3. Valstybės valdomų įmonių lėšos											
4. Valstybės kontroliuojamų viešųjų įstaigų lėšos											
Iš viso 01 programai (1 +2 + 3+ 4)		107,0	107,0	100,0							
11-002	Valdymo programa. Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento valdymo programa	1 167,0	1 167,0	100,0							
11-002-12-01	1 uždavinys. Kokybiškai ir efektyviai valdyti NTAKD žmogiškuosius ir finansinius išteklius	1 167,0	1 167,0	100,0							
R-11-001-11-05-01	<i>1 poveikio rodiklis. NTAKD darbuotojų vidutinė savanoriška kaita, proc.</i>						7,0	7,0			

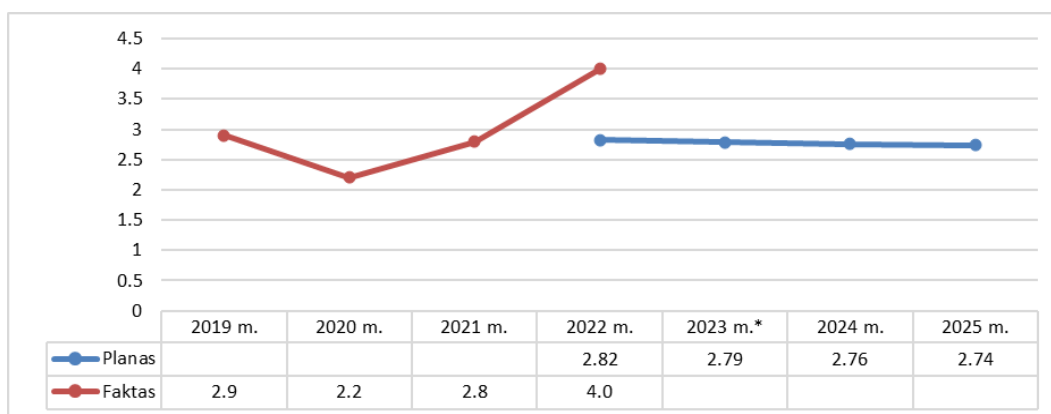
1. Lietuvos Respublikos valstybės biudžetas, iš viso										
iš jo:	1 167,0	1 167,0	100,0							
1.1. valstybės biudžeto lėšos										
1.2. bendrojo finansavimo lėšos										
1.3. ES ir kitos tarptautinės finansinės paramos lėšos										
1.4. pajamų įmokos ir kitos pajamos										
2. Kiti šaltiniai, išskyrus valstybės valdomų įmonių lėšas ir valstybės kontroliuojamų viešųjų įstaigų lėšas (ES finansinė parama projektams įgyvendinti ir kitos teisėtai gautos lėšos, nurodant atskirus šaltinius)										
3. Valstybės valdomų įmonių lėšos										
4. Valstybės kontroliuojamų viešųjų įstaigų lėšos										
Iš viso 11 valstybės veiklos sričiai (1 + 2 + 3 + 4)	1 274,0	1 274,0	100,0							

II SKYRIUS

1 PROGRAMA. NARKOTIKŲ, TABAKO IR ALKOHOLIO PRIEŽIŪROS BEI VARTOJIMO PREVENCIJOS UŽTIKRINIMAS

1 UŽDAVINYS. Skatinti sveikatos išsaugojimo ir stiprinimo veiklas ir stiprinti psichologinį (emocinį) visuomenės atsparumą

1 paveikslas. Nuo narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo mirusių asmenų skaičius 100 tūkst. gyventojų

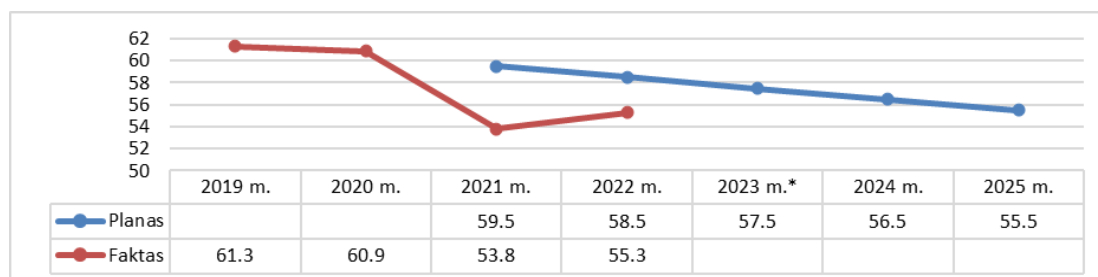

Šaltinis: Higienos institutas

* 2023 m. faktiniai duomenys bus paskelbti 2024 m. II pusmetį

Higienos instituto duomenimis, Lietuvoje 2022 m. nuo narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo mirusių asmenų skaičius 100 tūkst. gyventojų siekė 4,0. 2016–2020 m. narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo sukeltų mirčių skaičius Lietuvoje mažėjo, bet nuo 2021 m. vėl auga. 2022 m. mirties atvejų skaičius lyginant su 2021 m. padidėjo 40,3 % (2021 m. – 62 mirtys, 2022 m. – 87 mirtys). Nustatyta, kad iš visų 2022 m. registruotų 87 mirčių dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo 80 mirties atvejų įvyko dėl apsinuodijimo, 7 mirusiems asmenims registruoti psichikos ir elgesio sutrikimai vartojant opioidus ar kelias narkotines bei psichotropines medžiagas. Dažniausia mirties priežastis 2022 m., kaip ir metais anksčiau, buvo atsitiktinis apsinuodijimas narkotikais ir psichodisleptikais (2021 m. – 79 % atvejų, 2022 m. – 78,2 %). Nors daugiausia mirtinų apsinuodijimų registruota nuo opioidų, tačiau daugėjo apsinuodijimų kitais sintetiniais narkotikais, kurie taip pat gali apimti ir opioidus. 2022 m. karfentanilis buvo nustatytas 31 asmens, mirusio dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo, organuose ir biologiniuose skysčiuose (2021 m. – 16).

2 paveikslas. Mirtingumas nuo su rūkymu susijusių piktybinių navikų (mirusiųjų skaičius 100 tūkst. gyventojų)

Šaltinis: Valstybės duomenų agentūra

* 2023 m. faktiniai duomenys bus paskelbti 2024 m. II pusmetį

2022 m. buvo stebimas nedidelis mirtingumo nuo su rūkymu susijusių piktybinių navikų didėjimas. Šią tendenciją atspindi Higienos instituto duomenys apie registruotus mirties atvejus, kurių pagrindinė priežastis – su rūkymu susiję piktybiniai navikai. Higienos instituto duomenimis, 2022 m. dėl šios priežasties mirė 1 780 žmonių, dažniausiai dėl trachėjos, bronchų ir plaučių piktybinių navikų. 2021 m. tokių mirties atvejų skaičius buvo sumažėjęs iki 1 695, tačiau 2022 m. vėl išaugo (5 %), bet buvo mažesnis nei laikotarpiu nuo 2016 m. iki 2020 m. 2022 m. vyrų, mirusių nuo su rūkymu susijusių piktybinių navikų, buvo 3,7 karto daugiau nei moterų. 2022 m. mirusiųjų dėl su rūkymu susijusių piktybinių navikų vidutinis amžius buvo 68,5 m. Mirusiųjų amžius svyravo nuo vos 24 m. iki 98 m.

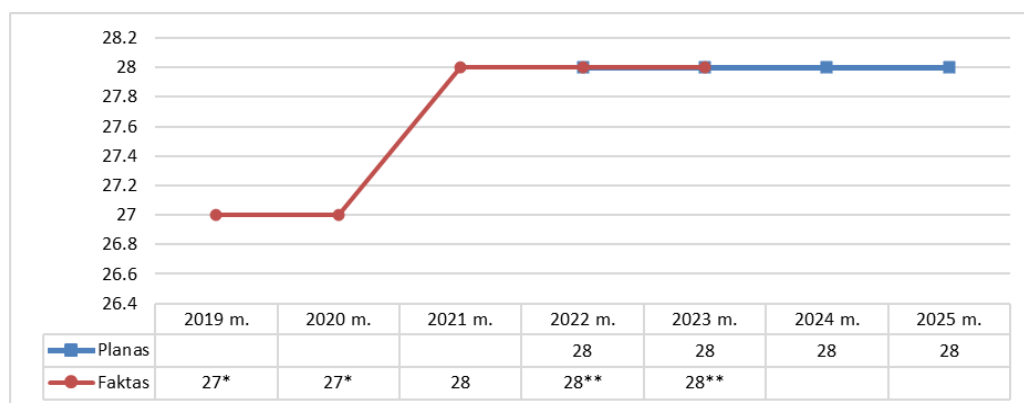
Valstybės duomenų agentūros duomenimis, 2022 m. buvo stebimas ir didesnis piktybinių navikų, susijusių su rūkymu, rodiklis – iš viso 100 tūkst. gyventojų teko 704,0 tokios ligos (2021 m. – 663,7; 2020 m. – 656,0).

1.1 priemonė: Stiprinti gyventojų psichikos sveikatą, plėtoti psichoaktyviųjų medžiagų ir kitų priklausomybę sukeliančių veiksmų kontrolę ir vartojimo prevenciją

NTAKD dalyvavo rengiant 2022–2030 m. Sveikatos išsaugojimo ir stiprinimo plėtros programos priemonės „Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencija, ankstyvoji intervencija, pagalba ir žalos mažinimas“ projektus ir teikė informaciją apie su psichoaktyviųjų medžiagų prevencija susijusias veiklas Sveikatos apsaugos ministerijai. Buvo pateikti 2 veiklų („Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo ankstyvosios intervencijos programos“, „Psichoaktyviųjų medžiagų prevencijos ir žalos mažinimo priemonių taikymas jaunimo pasilinksminimo vietose, ypač naktinio miesto aplinkoje“) aprašymai, suplanuotos lėšos numatytoms veikloms, aktyviai dalyvauta rengiant projektų finansavimo sąlygų aprašą. Parengtas veiklos „Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos kokybės ir veiksmingumo didinimas“ alternatyvų aprašymas, atlikti preliminarūs finansinio poreikio skaičiavimai. 2023 m. parengtas projekto „Nacionalinė metimo rūkyti pagalbos telefoninė linija“ įgyvendinimo planas, 2023-06-26 pasirašyta sutartis su Sveikatos apsaugos ministerija ir sėkmingai pradėti projekto įgyvendinimo darbai: įsigyta įranga, paslaugų teikimo metodika, gautas trumpasis telefono numeris (1819), atnaujinta interneto svetainė www.nerukysiu.lt. 2024 m. vasario 1 d. atidaryta Nacionalinė metimo rūkyti pagalbos telefoninė linija.

2 UŽDAVINYS. Psichoaktyviųjų medžiagų paklausos ir žalos mažinimas

3 paveikslas. Lietuvos gyventojų, nurodžiusių, kad yra labai gerai informuoti apie galimas narkotikų, tabako ar alkoholio vartojimo pasekmes, dalis nuo visų apklaustųjų (procentais)

*2016 m. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo tyrimas

**2021 m. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo tyrimas

Šaltinis: Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo tyrimas

Visuomenės informuotumas apie psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo pasekmes ir sąmoningumas yra svarbūs prevencijos elementai, taigi NTAKD nuosekliai dirbo siekdamas, kad gyventojai būtų informuojami tiksliai, metodiškai teisingai ir jiems būtų pateikiama naujausia pritaikyta informacija. 2021 m. NTAKD užsakyto psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo bendrojoje populiacijoje (GPS) tyrimo duomenimis, 28 proc. apklaustųjų teigė, kad yra labai gerai informuoti apie galimas narkotikų, tabako ar alkoholio vartojimo pasekmes. Tokią pat labai gerai informuotų gyventojų dalį siekiama išlaikyti kasmet.

2.1 priemonė: Plėtoti ir didinti mokslo įrodymais grįstą psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos, ankstyvosios intervencijos priemonių įvairovę, pasiūlą, aprėptį ir prieinamumą

Prevencijos kokybės gerinimas

Siekiant vykdyti įrodymais grįstą ir kokybišką psichoaktyviųjų medžiagų (PAM) vartojimo prevenciją diegiama Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centro (toliau – ENNSC) parengta „Europos prevencijos programa“ bei tobulinamos specialistų, koordinuojančių ir vykdančių PAM prevencijos veiklas savivaldybėse, kompetencijos. 2023 m. kovo 28–29 dienomis NTAKD surengė 16 akad. val. mokymus „Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos kokybės užtikrinimas“, kuriuose žinias praplėtė 30 specialistų iš 20 savivaldybių – savivaldybių gydytojai ir administracijos atstovai, policijos atstovai, jaunimo reikalų koordinatoriai, visuomenės sveikatos biurų atstovai, socialiniai pedagogai, tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatoriai, savivaldybių narkotikų kontrolės komisijų nariai bei Švietimo, mokslo ir sporto ir Sveikatos apsaugos ministerijų, Nacionalinės švietimo agentūros darbuotojai.

Vykdydamas įrodymais grįstos informacijos sklaidą už prevenciją atsakingiems specialistams savivaldybėse, 2023 m. NTAKD didžiausią dėmesį skyrė dviem temoms: elektroninių cigarečių vartojimo prevencijai tarp moksleivių ir tėvų vaidmens PAM prevencijoje išryškinimui. Buvo pasirinktos dvi tikslinės grupės: savivaldybių visuomenės sveikatos biurų specialistai, vykdančys prevencinę veiklą mokyklose, ir savivaldybių Narkotikų kontrolės komisijos, koordinuojančios šią veiklą ir siūlančios sprendimus vietos politikams.

NTAKD parengė medžiagą ir surengė mokymus Lietuvos visuomenės sveikatos biurų specialistams, vykdančiams prevencinę veiklą mokyklose:

- nuotolinius mokymus Pasaulinei dienai be tabako paminėti, kurių metu atnaujintos žinios apie elektroninių cigarečių žalą. Specialistai paskatinti skleisti šią žinią mokyklose įtraukiant ne tik moksleivius, bet ir jų tėvus. Mokymuose dalyvavo 172 specialistai.
- nuotolinį susitikimą „Tėvų galimybės psichoaktyviųjų medžiagų prevencijoje“. Jo medžiagą specialistai galėjo naudoti susitikimuose su tėvais, pasidalinta parengta atmintinė tėvams su patarimais ir rekomendacijomis, kurias jie gali taikyti, prisidedami prie veiksmingos psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijos. Susitikime dalyvavo 230 specialistų.
- Siekiant tobulinti savivaldybių Narkotikų kontrolės komisijos narių kompetencijas psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paklausos mažinimo srityje surengti du mokymai ir diskusijos:
- nuotoliniai mokymai-diskusija „Psichoaktyviųjų medžiagų prevencija: ką galime padaryti geriau?“, kurioje dalyvavo 47 savivaldybių atstovai.
- mokymai temomis „Elektroninės cigaretės: ar teisingai vertiname žalą?“ ir „Naujos psichoaktyviosios medžiagos: ką apie jas žinome?“, kuriuose dalyvavo 246 dalyviai iš 49 savivaldybių.

2023 m. kvietė savivaldybes bendradarbiauti ir konsultuotis su NTAKD atstovais PAM prevencijos temomis, planuojant prevencijos priemones. Šis kvietimas buvo priimtas teigiamai, sulaukta kvietimų atvykti tiek į savivaldybių Tarybų posėdžius, tiek dalintis žiniomis su tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinadoriais, skaityti paskaitas ir dalyvauti diskusijose įvairiomis aktualiomis temomis.

NTAKD dalyvavo rengiant Gyvenimo įgūdžių bendrosios programos įgyvendinimo rekomendacijas: pateikti siūlymai ir prisidėti prie metodinių rekomendacijų rengimo. Taip pat psichoaktyviųjų medžiagų prevencijos tema pristatyta konferencijoje Lietuvos Respublikos Seime.

Kartu su suinteresuotomis valstybės institucijomis, trimis savivaldybėmis NTAKD aktyviai dalyvauja ir dalinasi ekspertinėmis žiniomis nepilnamečių narkotikų vartojimo ir platinimo prevencijos mokyklose bandomojo modelio įgyvendinimo darbo grupės veikloje. Jos metu gauta informacija bus integruota kuriant narkotikų vartojimo ir platinimo mokyklose prevencijos algoritmą.

Įrodymais grįstos rekomendacijos

Atsižvelgiant į PAM vartojimo mokyklose problematiką, iškilo poreikis padėti mokyklos bendruomenėms atpažinti rizikos ir apsauginius veiksnius, lemiančius PAM vartojimą, pateikti informaciją, kaip mokyklos gali sumažinti PAM vartojimą, kaip atpažinti PAM vartojantį ar nuo jų apsvaigusį mokinį, kokia rekomenduojama veiksmų seka įvykus incidentui bei į ką atsižvelgti, kokių veiksmų ir pagalbos priemonių imtis dirbant su jaunais asmenimis, eksperimentuojančiais, nereguliariai vartojančiais alkoholį ir/ar narkotikus. Tiems klausimams spręsti parengtas metodinių rekomendacijų leidinys, skirtas mokykloms. Rekomendacijos buvo suderintos su specialistais mokyklose ir suinteresuotomis ministerijomis, išplatintos mokykloms.

Remiantis Jungtinių Tautų narkotikų ir nusikalstamumo biuro, ENNSC pateiktomis įžvalgomis ir rekomendacijomis bei kitų šalių praktika, patirtimi ir reaguojant į informacijos pareigūnams poreikį, NTAKD parengė ir išplatino informacinę medžiagą „Policijos pareigūnų vaidmuo psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo prevencijoje mokyklose“.

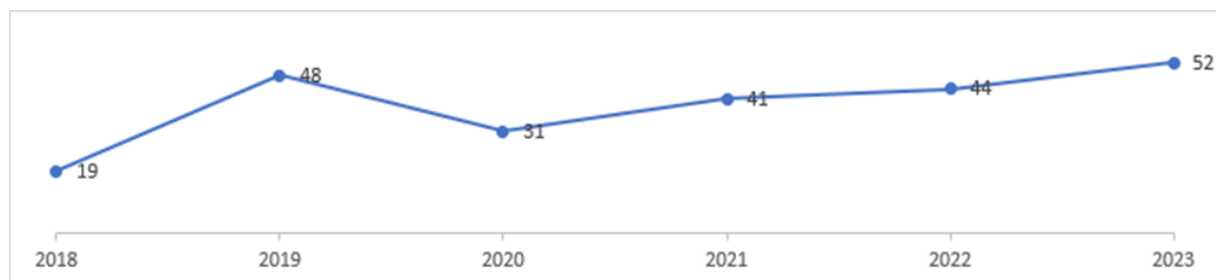
Siekiant padėti taikyti alkoholio vartojimo prevenciją darbo vietose, NTAKD parengė metodinį leidinį „Alkoholio vartojimo prevencijos darbo vietose rekomendacijos“. Šios metodinės rekomendacijos yra skirtos profesinės sveikatos specialistams, įmonių ir įstaigų vadovams, specialistams, atsakingiems už darbuotojų saugą ir sveikatą bei visiems suinteresuotiems saugia ir sveika darbo aplinka. Rekomendacijose plačiau supažindinama su alkoholio vartojimo prevencijos darbo vietose svarba, alkoholio vartojimo darbe rizikomis, padariniais, prevencijos organizavimo darbovietėje principais bei patarimais.

Norint padėti užtikrinti masinių renginių ir naktinių pasilinksminimo vietų pramogų saugumą nuo psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo, surengtas metodinių rekomendacijų „Naktinis gyvenimas ir psichoaktyviosios medžiagos“ pristatymas ir diskusija su pasilinksminimo vietų vadovais, masinių renginių organizatoriais apie saugesnio naktinio gyvenimo galimybes. Diskusijoje dalyvavo Vilniaus naktinis aljansas, naktinių klubų vadovai, Jaunimo reikalų agentūros, policijos, Lietuvos Respublikos Vyriausybės, Sveikatos apsaugos, Švietimo, mokslo ir sporto ministerijų, savivaldybių administracijų atstovai, nevyriausybinės organizacijos (koalicija „Galiu gyventi“, „Jauna banga“). Renginyje gyvai dalyvavo 43 žiūrovai, nuotolinę transliaciją stebėjo 566 žiūrovai.

Ankstyvosios intervencijos programos jaunimui koordinavimas

Diegiama šalies mastu Ankstyvosios intervencijos (toliau – AI) programa yra viena iš pagalbos priemonių 12–18 metų vaikams ir jaunuoliams, eksperimentuojantiems ar nereguliariai vartojantiems alkoholį ir / ar narkotikus. Šios programos tikslas – motyvuoti jaunuolius atsisakyti šių medžiagų vartojimo, kol dar nėra susiformavusi priklausomybė. NTAKD, kaip ankstyvosios intervencijos programos koordinatorius, yra atsakingas už ankstyvosios intervencijos programos kokybės užtikrinimą bei specialistų, vykdančių šią programą, kompetencijų tobulinimą. Siekiant jiems suteikti teorinių ir praktinių žinių bei įgūdžių, kaip efektyviai dirbti su 12–18 metų amžiaus jaunuoliais, kurie eksperimentuoja, nereguliariai vartoja PAM, periodiškai organizuojami mokymai specialistams, supervizijos, metodinės konsultacijos. 2023 metais ankstyvosios intervencijos programa buvo vykdoma 87 proc. savivaldybių.

4 paveikslas. Ankstyvosios intervencijos programą įgyvendinusių savivaldybių skaičius

2023 m. NTAKD surengė vienus mokymus, po kurių 14 specialistų įgijo teisę dirbti pagal ankstyvosios intervencijos programą. 2 savivaldybių visuomenės sveikatos biurai, konsultuodamiesi su NTAKD, surengė mokymus

savo specialistams, kuriuose teisę vesti AI programą įgijo 41 specialistas. Taip pat buvo suorganizuotas dviejų supervizijų ciklas specialistams, vedantiems ankstyvosios intervencijos programos užsiėmimus. Iš viso supervizijose dalyvavo 17 specialistų.

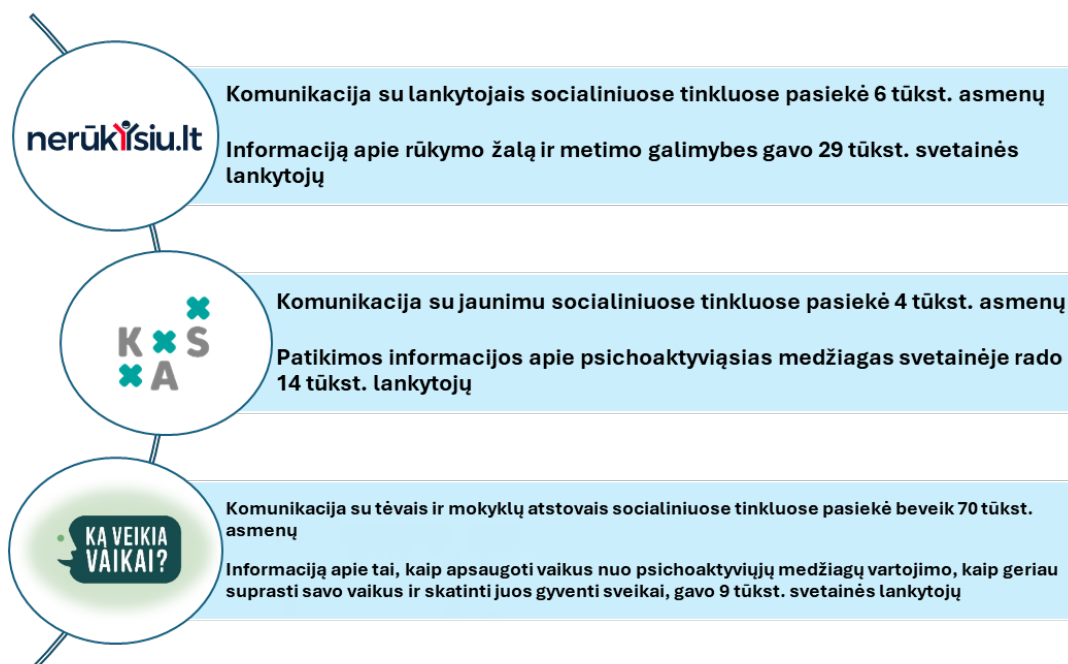
2023 m. buvo pakeistas ankstyvosios programos vykdymo tvarkos aprašas pagal ją vykdančių visuomenės sveikatos biurų specialistų poreikius: paankstintas tikslinės grupės amžius, sumažintas grupių dalyvių skaičius, patobulinta atsiskaitymo tvarka.

Tikslinės prevencijos ir žalos mažinimo priemonės

Minint Pasaulinę dieną be tabako (gegužės 31 d.) kartu su Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarija organizuotas piešinių konkursas „Tau to nereikia“. Mėnesį vykdytas konkursas kvietė 10–12 klasių moksleivius piešiniais kritiškai pažvelgti į elektroninių cigarečių vartojimą bei jų daromą žalą sveikatai ir gamtai, skleisti šią žinią bendraamžiams, jaunesniems vaikams bei tėvams, skatinti juos gyventi tvariau, švaresniame pasaulyje. 88 komandos parengė kūrybinį darbą – plakatą, kuriame pristatyta elektroninių cigarečių keliama grėsmė. Taip pat NTAKD Pasaulinei dienai be tabako paminėti pakvietė savivaldybių visuomenės sveikatos biurų specialistus dalyvauti nuotoliniame susitikime, per kurį atnaujintos žinios apie elektroninių cigarečių žalą, specialistai paskatinti skleisti šią žinią mokyklose ne tik moksleiviams, bet ir jų tėvams. Susitikime dalyvavo 172 specialistai.

Lietuvoje muzikos festivaliuose įgyvendinama viena pozityvių ir inovatyvių veiklų – edukacinė iniciatyva „Saugi erdvė“ („Be Safe Lab“), skatinanti festivalių lankytojus rūpintis savo ir aplinkinių sveikata bei prisidedanti prie jų sąmoningumo didinimo. 2023 m. edukacinė iniciatyva „Saugi erdvė“ aplankė tris muzikos festivalius – „Yaga Gathering“ Varėnos raj., „Loftas fest“ Vilniuje, „Ant bangos“ Neringoje. NTAKD kartu su edukacinės iniciatyvos „Saugi erdvė“ skirtinguose sektoriuose dirbančių profesionalų komanda, kurią sudaro koalicijos „Galiu gyventi“, asociacijos „Demetra“, UAB „Alkotesteris“, Krizių įveikimo centro atstovai ir savanoriai dalyvavo dviejuose festivaliuose – „Yaga Gathering“ ir „Ant bangos“. Juose didintas muzikos festivalių lankytojų sąmoningumas apie galimas rizikas, susijusias su PAM vartojimu, ir motyvavimas kreiptis pagalbos į profesionalus bei apmokytus ir parengtus savanorius. Iš viso apie saugią elgseną, susijusią su psichoaktyviųjų medžiagų vartojimu, informuota 3 120 masinių renginių lankytojų, 142 festivalių lankytojai pasitikrino alkotesteriu, 238 išsityrė greituoju ŽIV testu.

Vienas svarbių NTAKD atliekamų darbų – patrauklus ir lengvai prieinamas įrankių taikymas bei nuolat atnaujinamos trys NTAKD interneto svetainės, skirtos vaikams ir jaunimui (www.askritiskas.lt), metantiems rūkyti (www.nerukysiu.lt) ir tėvams (www.kaveikiavaikai.lt), vykdoma komunikacija socialiniuose tinkluose bei interneto svetainių lankytojų konsultavimas. 2023 m. pabaigoje vykdyti interneto svetainių www.askritiskas.lt, www.kaveikiavaikai.lt ir www.nerukysiu.lt modernizavimo darbai, kurių metu iš esmės atnaujintas svetainių dizainas, pateikiamo turinio prieinamumas ir išdėstymas.

2.2 priemonė: Teikti psichosocialinės reabilitacijos ir integracijos į darbo rinką paslaugas asmenims, priklausomiems nuo psichoaktyviųjų medžiagų

2016-01-13–2023-03-31 NTAKD vykdė projektą „Asmenų, priklausomų nuo psichoaktyviųjų medžiagų, socialinė integracija“. Projekto esmė – asmenų, priklausomų nuo psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo, psichologinė bei socialinė reabilitacija teikiant trumpalaikės socialinės globos paslaugas, kaip nustatyta Socialinių paslaugų katalogo, patvirtinto Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2006 m. balandžio 5 d. įsakymu Nr. A1-93, 17.2 punkte.

Projekto tikslas – padėti asmenims, priklausomiems nuo psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo, integruotis į darbo rinką siekiant išvengti socialinės atskirties. Projekto pagrindinė veikla – įgyvendinti priemones ir paslaugas, skatinančias asmenų, priklausomų nuo psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo, įsitraukimą į darbo rinką. Projekte dalyvavo 2 158 socialiai pažeidžiami asmenys, iš kurių 48 proc. sėkmingai integravosi į Lietuvos darbo rinką.

Projekto išlaidų suma sudarė 13 092 514,00 eurų. Įsisavintų lėšų dalis – 97,81 proc. Projektas buvo finansuojamas iš Europos socialinio fondo.

3 UŽDAVINYS. Psichoaktyviųjų medžiagų pasiūlos mažinimas

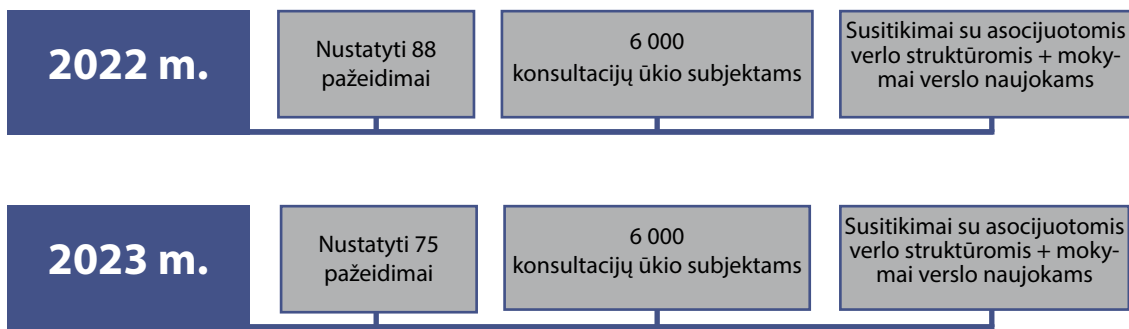
Poveikio rodiklis. Įgyvendintų Priežiūros veiklos pažangumo vertinimo tyrimo (Švieslentė) nustatytų priemonių dalis (procentais).

Ekonomikos ir inovacijų ministerija periodiškai atlieka ūkio subjektų veiklos priežiūros srities stebėseną. NTAKD įvykdytos pažangos vertinimas buvo atliekamas 2018 m., 2020 m. ir 2022 metais. 2018 metais nustatytas **4,92** pažangumo indeksas, 2020 metais – **8,2**, o dėl 2022 metais įgyvendintų naujų priemonių (parengta rizikos vertinimo tvarka, patobulintos tikrinimo tvarkos ir kontroliniai klausimynai bei pradėtas naudoti grįžtamojo ryšio įrankis PIPA) pažangumo indeksas 2022 metais jau pasiekė **8,99 (pokytis 0,79)**, kas leido NTAKD pasiekti pažangumo dinamikoje aukštesnį įvertinimą **A-**.

3.1 priemonė: Veiksmingai koordinuoti ir vykdyti subjektų, kurių veikla susijusi su tabako gaminių, su jais susijusių gaminių ir alkoholio teisėta apyvarta, veiklos priežiūrą

Efektyvus į pažeidimų prevenciją orientuotas ūkio subjektų konsultavimas

2023 m. pagrindinis NTAKD tikslas ir prioritetas kaip ir ankstesniais metais buvo orientuotas į ūkio subjektų, jų asocijuotų struktūrų bei verslo naujokų konsultavimą bei mokymą, nes tokia prevencinė veikla padeda efektyviai išvengti galimų Alkoholio kontrolės įstatymo (toliau – AKĮ) ir Tabako, tabako gaminių ir su jais susijusių gaminių kontrolės įstatymo (toliau – TK) pažeidimų. Ši veikla pasiteisino: jau keleri metai pastebima pažeidimų mažėjimo tendencija. 2022 m. pažeidimų skaičių pavyko sumažinti 41 proc. – nuo 149 (2021 m.) iki 88, o 2023 m. šis skaičius sumažėjo dar labiau – iki 75. Ūkio subjektų sąmoningumą siekiama ugdyti per suteikiamas žinias ir konsultacijas, o ne per ekonominių sankcijų taikymą. Atsiradus papildomų funkcijų dėl draudimo užtikrinimo kaitinamojo tabako gaminiuose naudoti pridėtinį kvapą ir skonį, taip pat vykdant aktyvią pluoštinių kanapių tabako gaminių ir su jais susijusių gaminių priežiūrą NTAKD suteikiamų konsultacijų skaičius tiek žodžiu, tiek raštu yra pakankamai aukštas ir siekia apie 6000. Jau tapo įprasta, kad periodiškai rengiama daug susitikimų gyvai bei nuotoliu su ūkio subjektais ir asocijuotomis verslo struktūromis, kurių metu keičiamasi aktualia ir naudinga informacija bei sprendžiami verslui rūpimi klausimai (5 paveikslas).

5 paveikslas. Veiklos pokyčiai alkoholio ir tabako priežiūros srityje

Per 2023 m. NTAKD atliko 125 ūkio subjektų, veikiančių alkoholio ir tabako gamybos bei prekybos srityje, patikrinimus, iš kurių 33 buvo planiniai, o 92 – neplaniniai, nes aktyviai dirbant su kitomis priežiūros institucijomis ir visuomene gauta daug pranešimų apie pažeidimus. Visų patikrinimų metu pagrindinis dėmesys skirtas pažeidimų prevencijai bei konstruktyviam dialogui su verslu siekiant ūkio subjektus sulaikyti nuo AKĮ ir TKĮ pažeidimų. NTAKD laikosi nuomonės, kad ekonominės sankcijos turi būti taikomos tik kraštutiniu atveju, kai visos kitos priemonės jau išnaudotos ir nedavė rezultatų, kokių buvo tikimasi. Todėl per 2023 m. apie 200 atvejų, kai buvo nustatytas AKĮ ir TKĮ pažeidimas, tačiau ekonominės sankcijos ūkio subjektams nebuvo taikytos, kadangi po NTAKD raginimų jie geranoriškai reagavo ir nutraukė daromus pažeidimus. Tokia praktika pasiteisina, nes NTAKD tikslas yra ne bausti ar skirti nuobaudas, o siekti, kad ūkio subjektai laikytųsi teisės aktų.

Atsižvelgdamas į verslo subjektų poreikį gauti ir keistis reikalingomis žiniomis, nuolat turėti aktualiausią informaciją apie padėtį tabako bei alkoholio rinkoje, NTAKD daug dėmesio skyrė bendravimui su asocijuotomis verslo struktūromis, veikiančiomis alkoholio ir tabako gamybos bei prekybos srityje. 2023 m. intensyviai bendrauta su šiomis asocijuotomis verslo struktūromis: Lietuvos prekybos įmonių asociacija, Lietuvos alkoholinių gėrimų gamintojų ir importuotojų asociacija, Nacionaline tabako gamintojų asociacija bei kitomis. Surengta 14 mokymų valstybės ir (ar) savivaldybių įstaigoms ir (ar) institucijoms, ūkio subjektams, vykdančioms veiklą su alkoholiniais gėrimais, tabako gaminiais bei su tabako gaminiais susijusiais gaminiais. Mokymų metu dalyvavo šių ūkio subjektų, savivaldybių administracijų darbuotojai, jiems pateikta informacija alkoholinių gėrimų bei kaitinamojo tabako gaminių reglamentavimo, kitais aktualiais alkoholio ir tabako gaminių reglamentavimo klausimais.

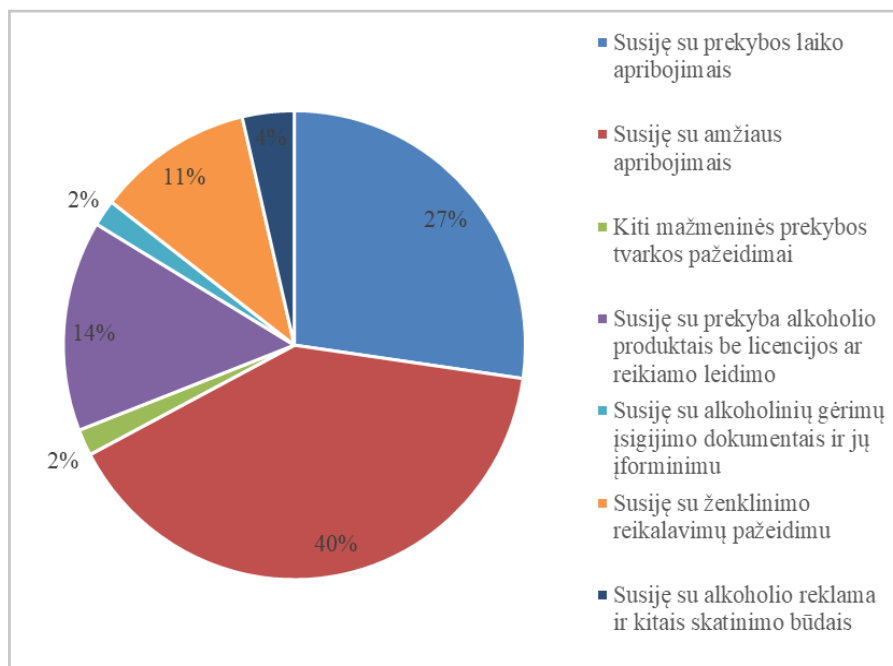
Taip pat 2023 metais NTAKD skyrė ypatingą dėmesį verslo naujokams, t. y. įsisteigusioms įmonėms, veikiančioms alkoholinių gėrimų, tabako bei pluoštinių kanapių tabako gaminių ir su jais susijusių gaminių gamybos bei prekybos srityse, organizavo jiems 2 mokymus ūkio subjektų pageidaujama tema „Pradedu verslą alkoholio srityje. Ką turiu žinoti?“ Jų metu buvo pateikta metodinė medžiaga, susijusi su veiklos vykdymu. Dalyvavo 70 ūkio subjektų. Mokymų dalyviai vėliau ne kartą asmeniškai susisiekt su skyriaus specialistais, buvo konsultuoti rūpimais klausimais bei jiems aktualiomis temomis, nuolat teikiama metodinė pagalba. Kadangi tokių mokymų poreikis yra didžiulis, NTAKD yra numatęs šiuos mokymus tęsti pagal rinkos tendencijas ir taip prisidėti prie pažeidimų prevencijos bei metodinės pagalbos teikimo.

Konsultavimo, mokymų bei bendravimo su asocijuotomis verslo struktūromis strategijos pasiteisina ir duoda rezultatų – pažeidimų skaičius su kiekvienais metais mažėja, todėl ateityje numatoma šias veiklas tęsti, kartu ieškant naujų dialogo su verslu formų bei problemų sprendimo būdų.

Operatyvi, į rinkos pokyčius reaguojanti ūkio subjektų veiklos priežiūra

NTAKD kiekvienais metais vykdo aktyvią veiklą alkoholio pasiūlos mažinimo srityje ir tai neabejotinai prisideda prie mažėjančio alkoholio vartojimo. Siekdamas užtikrinti efektyvią ir operatyvią AKĮ reikalavimų priežiūrą, NTAKD organizavo ir bendradarbiaudamas su kitomis priežiūros institucijomis atliko patikrinimus bei vykdė kitus būtinus alkoholio gamybos ir prekybos priežiūros veiksmus.

6 paveikslas. 2023 m. AKĮ pažeidimų struktūra procentais

2023 m. buvo nustatyta tik 55 AKĮ pažeidimai. Palyginimui: 2022 m. jų buvo nustatyta 60, o 2021 m. – 134. Mažėjantis pažeidimų skaičius rodo, kad situacija gerėja ir NTAKD taikomos prevencijos priemonės pasiteisina bei jas būtina tęsti. Tai, kad verslo subjektai tampa atsakingesni ir sąmoningesni, siejama su pastebima NTAKD prevencinio darbo ir konsultacijų nauda.

AKĮ pažeidimų analizė parodė, kad probleminės ūkio subjektų priežiūros sritys ir toliau išlieka šios: su pirkėjų amžiumi susiję ribojimai, prekyba alkoholiniais gėrimais draudžiamu laiku bei prekyba tinkamai nesutvarkius dokumentacijos, t. y. be licencijų ar neturint reikiamo leidimo arba alkoholinių gėrimų įsigijimo dokumentų (6 paveikslas).

Didelį rūpestį kelia pažeidimų, susijusių su alkoholinių gėrimų pardavimu asmenims, jaunesniems nei 20 metų, didėjimas nuo 23% (2022 m.) iki 40% (2023 m.). Tokių pažeidimų nustatyti net 22 atvejai. Tai rodo, kad kai kurie ūkio subjektai nelabai atsakingai laikosi AKĮ nustatytos pardavimo tvarkos, ypač nedidelėse kaimiškų vietovių parduotuvėse, nepaisant nuolatos vykstančių susitikimų su asocijuotomis verslo struktūromis, veikiančiomis alkoholio prekybos srityje.

Ir toliau pirmauja pažeidimai, susiję su prekyba alkoholiniais gėrimais draudžiamu laiku, tačiau nuo 2021 m. pastebimas nežymus jų mažėjimas bendrame pažeidimų skaičiuje – nuo 30% (2022 m.) iki 27% (2023 m.). Atsižvelgiant į tai galima daryti išvadą, kad NTAKD skiriamas dėmesys ir taikomos priemonės duoda rezultatų ir pradėtus darbus reikia tęsti.

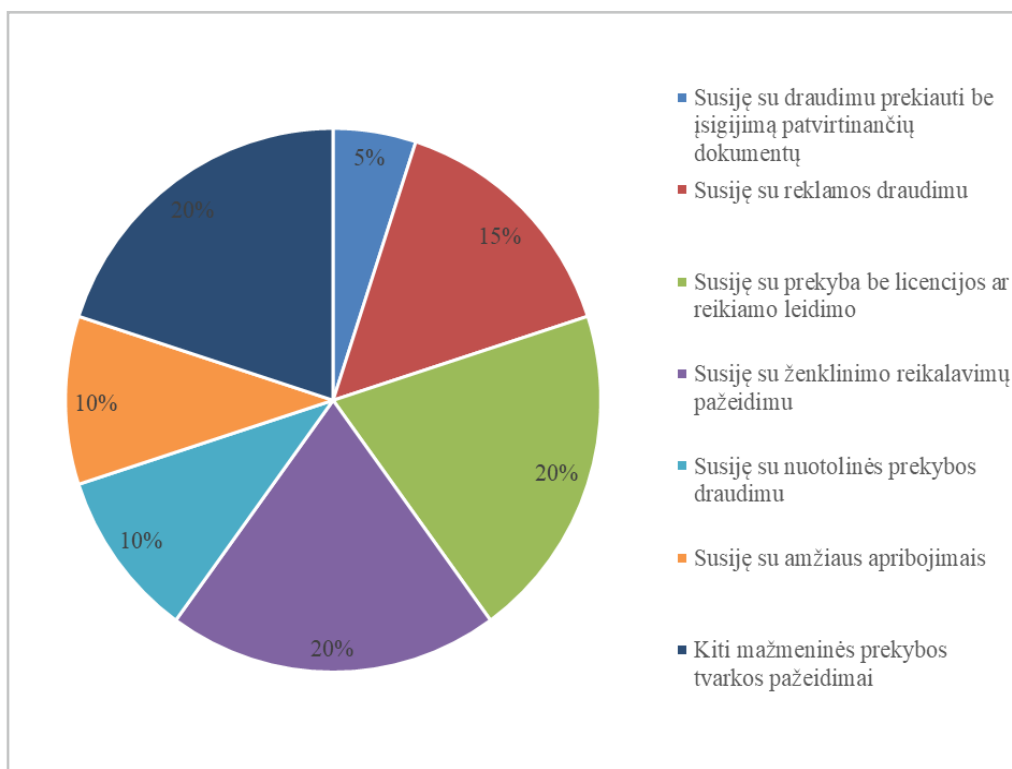
Džiugina, kad sumažėjo pažeidimų, susijusių su prekyba tinkamai nesutvarkius dokumentacijos, t. y. be licencijų ar neturint reikiamo leidimo arba alkoholinių gėrimų įsigijimo dokumentų. Tačiau 2023 m. jų sumažėjo iki 16% bendrame AKĮ pažeidimų skaičiuje (2022 m. buvo 28%). Tai patvirtina, kad kai kurie ūkio subjektai vis dėlto dar aplaidžiai laikosi teisės aktų ir prevencinį darbą šioje srityje reikėtų tęsti.

Taip pat 2023 m. buvo pažeidimų, susijusių su alkoholinių gėrimų ženklavimu, t. y. laikymu ir pardavimu atitinkamai nepaženklintais banderolėmis ir pan. Tokių pažeidimų dalis bendrame pažeidimų skaičiuje sudarė 11% ir tai rodo, kad alkoholinius gėrimus ūkio subjektai galimai į mūsų šalį atgabeno neteisėtais būdais, pažeisdami nustatytą įvežimo tvarką.

Tabako pasiūlos mažinimo srityje NTAKD veikė labai aktyviai, operatyviai reagavo į rinkos pokyčius, atsižvelgė į spartų naujoviškų tabako gaminių, elektroninių cigarečių bei rūkomųjų žolinių gaminių populiarėjimą šalyje. NTAKD prioritetas šioje srityje ir toliau išlieka tas pats – interneto erdvės stebėseną, kadangi būtent ten padaromi pagrindiniai pažeidimai, nes ši vieta tebėra ypač patraukli tiek pardavėjams, tiek pirkėjams, ypač jaunimo amžiaus kategorijoje.

Atliekant ūkio subjektų veiklos patikrinimus bei taikant poveikio priemones už teisės aktų pažeidimus, 2023 m. buvo nustatyta 20 TKĮ pažeidimų (2022 m. – 28). Sumažėjęs pažeidimų skaičius rodo, kad situacija keičiasi, kaip ir daromų pažeidimų pobūdis: 2022 metais vyravo pažeidimai, susiję su elektroninėmis cigaretėmis ir jų pildyklėmis, o 2023 m. vyravo pažeidimai, susiję su rūkomaisiais žoliniais gaminiais, kurie irgi yra priskiriami prie su tabako gaminiais susijusių gaminių. Tokius gaminius buvo siekiama ir reklamuoti, ir pardavinėti nuotoliniu būdu, todėl atsižvelgdamas į esamą pažeidimų situaciją NTAKD mato būtinybę ir toliau tobulinti teisės aktus, kad mažėtų šių gaminių prieinamumas ir būtų užkardyti internetinėje erdvėje daromi pažeidimai.

7 paveikslas. 2023 m. TKĮ pažeidimų struktūra, procentais

2023 m. didžiausią TKĮ dalį sudaro pažeidimai, susiję su kitais tabako gaminių ir su jais susijusių gaminių ribojimais, t. y. prekyba be atitinkamos licencijos, be įsigijimą patvirtinančių dokumentų, be tinkamo ženklavimo. Tokių pažeidimų dalis kartu sudėjus sudaro 45 % ir yra sumažėjusi bendrame pažeidimų skaičiuje, nes 2022 m. jų buvo 50 % (7 paveikslas). Tai rodo, kad nors ūkio subjektai žino jau ne vienerius metus galiojančius teisės aktų reikalavimus, bet vis tiek juos bando pažeisti, tikėdamiesi būti nepastebėti ir išvengti ekonominių sankcijų taikymo, todėl būtina stiprinti švietimą šiuo klausimu bei skatinti ūkio subjektų socialinę atsakomybę. Taip pat su tomis pačiomis priežastimis sietinas ir antras pagal dažnumą 2023 m. nustatytas pažeidimų tipas – prekyba su tabako gaminiais susijusiais gaminiais nuotoliniu būdu bei skleidžiama tokių gaminių reklama. Tokie pažeidimai sudaro 25 %. Trečią pažeidimų kategoriją – net 20 % sudaro kiti mažmeninės prekybos pažeidimai: pardavimas prekių, kurių dizainas imituoja tabako gaminius, cigarečių pardavimas vienetais ir pan. Ir paskutinę didesnę dalį pažeidimų – 10 % sudaro pažeidimai, susiję su draudimu pardavinėti tabako gaminius asmenims, jaunesniems negu 18 metų. Tokius pažeidimus dėl esamo teisinio reguliavimo nustatyti gana sudėtinga, bet kartais pavyksta.

NTAKD, nepaisant nuolatinio žmogiškųjų išteklių trūkumo, užtikrino intensyvią bei efektyvią ir savalaikę jam paskirtos srities priežiūrą, siekdamas sumažinti galimas grėsmes, užkardyti pažeidimus ir apsaugoti visuomenę nuo žalingo tabako gaminių ir su jais susijusių gaminių poveikio.

Pagrįsta teisės aktų taikymo praktika

Naudodamasis esama teisine baze, suformuota teismų praktika bei surinktais objektyviais įrodymais NTAKD visada labai atsakingai vykdo AKĮ ir TKĮ pažeidimų bylų tyrimus. 2023 m. priimti 66 nutarimai taikyti ekonomines sankcijas ūkio subjektams, iš jų 64 skirti patiems subjektams, o 2 jų vadovams. Iš 66 nutarimų 50 nutarimų yra dėl AKĮ pažeidimų, 14 dėl TKĮ pažeidimų, 2 dėl Administracinių nusižengimų kodekso pažeidimų. Iš viso nustatyti 55 AKĮ pažeidimai bei 20 TKĮ pažeidimų. Vilniaus apygardos administracinis teismas ir Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas per 2023 m. išnagrinėjo 22 administracines bylas, kuriose ūkio subjektai ginčijo NTAKD priimtų nutarimų teisėtumą ir pagrįstumą – didžioji dauguma pareiškėjų skundų buvo atmesti ir palikti galioti NTAKD priimti nutarimai, tik dviejose bylose buvo panaikintas NTAKD nutarimas, t. y. teismuose laimėtų bylų rodiklis yra 91 %. Atkreiptinas dėmesys, kad net 3 kartus ūkio subjektai siekė atnaujinti procesą jau pasibaigusiose bylose, tačiau teismai atmetė tokius prašymus ir paliko galioti esamus Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo sprendimus, kuriais teismas patvirtino NTAKD priimtų nutarimų teisėtumą. Taip pat teismuose buvo nagrinėjami ir NTAKD prašymai dėl teismo pritarimo blokuoti internetines svetaines. Iš viso per 2023 m. buvo užblokuotos 6 interneto svetainės, kuriose buvo skleidžiama tabako gaminių bei su tabako gaminiais susijusių gaminių reklama, taip pat vykdoma draudžiama nuotolinė prekyba.

Kiekvienais metais laimėtų bylų procentas išlieka aukštesnis nei 90 %, ūkio subjektai vis rečiau skundžia priimtus nutarimus, o tai reiškia NTAKD Tabako ir alkoholio kontrolės skyriaus specialistų aukštą profesionalumą bei teisingą ir tikslingą teisės aktų taikymą. Suformuota ir apibendrinta teismų praktika pateikiama NTAKD spaudos pranešimuose bei parengtose rekomendacijose, su ja supažindinami ūkio subjektai, valstybinių institucijų atstovai konsultacijų, mokymų metu bei per atliekamus patikrinimus.

Pagal prioritetus atlikti ūkio subjektų patikrinimai

2023 m. prioritetas vykdant ūkio subjektų planinius patikrinimus, vertinant riziką bei atsakingai reaguojant į naujus iššūkius buvo skiriamas ūkio subjektams, vykdantiems didmeninę prekybą alumi, alaus mišiniais su nealkoholiniais gėrimais, natūralios fermentacijos sidru, kurio tūrinė etilo alkoholio koncentracija neviršija 8,5 procento, taip pat tabako gaminių, su tabako gaminiais susijusių gaminių gamybą atsižvelgiant į rizikos vertinimo metu nustatytą rizikingumo laipsnį. Pagal tai buvo atlikta 30 proc. rizikingiausių ūkio subjektų planinių patikrinimų, t. y. patikrintos planuotos didelės rizikos ir vidutinio rizikingumo įmonės iš numatytų ūkio subjektų planinių patikrinimų 2023 m. planuose. Vykdamas ūkio subjektų planinius patikrinimus pirmenybė visada teikiama patikrinimams pagal užpildytą Atitikties deklaraciją, kurioje ūkio subjektas atsako į klausimus ir deklaruoja savo vykdomos veiklos atitikimą teisės aktams. Tokiu būdu mažiausiai trikdoma ūkio subjekto veikla ir sukeliami minimali administracinė našta. Taip buvo tikrintos 70 %, t. y. 23 įmonės iš planuotų 33, fiziniai patikrinimai buvo vykdomi tik ypatingais atvejais ir tik pačiose rizikingiausiose įmonėse.

Peržiūrėti, atnaujinti ir NTAKD direktoriaus 2023 m. spalio 31 d. įsakymu Nr. T1-93 patvirtinti kontroliniai klausimynai, skirti ūkio subjektams, vykdantiems tabako gaminių gamybos bei mažmeninės prekybos veiklą, taip pat ūkio subjektams, vykdantiems pluoštinių kanapių tabako gaminių ir su tabako gaminiais susijusių gaminių gamybą bei prekybą. Šie klausimynai ūkio subjektams pateikiami užpildyti tiek planinių, tiek neplaninių patikrinimų metu.

Priežiūros institucijų veiksmų koordinavimas

Siekiant kuo efektyviau sumažinti psichoaktyviųjų medžiagų pasiūlą, būtinas tikslingas įvairiose valstybinio valdymo srityse dirbančių institucijų horizontalios veiklos koordinavimas, todėl alkoholio, tabako ir su tabako gaminiais susijusių gaminių sektoriuje veikia NTAKD sukurtas efektyvus ūkio subjektų veiklos priežiūros bei pažeidimų prevencijos mechanizmas. Jis nuolat tobulinamas, o įgyvendinant AKĮ bei TKĮ nuostatas buvo išsikelti nauji tikslai – sistemiskai ir koordinuotai kelti institucijų, prižiūrinčių alkoholio ir tabako gamybą bei tiekimą rinkai, darbuotojų kompetenciją, formuoti vieningą AKĮ bei TKĮ taikymo praktiką.

2023 m. atlikta visų 60 Lietuvos savivaldybių apklausa, kurios tikslas – nustatyti savivaldybių administracijų vaidmenį užtikrinant 2022 m. AKĮ ir TKĮ nuostatų įgyvendinimą. Atsižvelgiant į gautus apklausos duomenis bei siekiant savivaldybėms efektyviau padėti vykdyti teisės aktuose nurodytas prevencijos priemones, buvo teikiami kiti siūlymai dėl veiklos tobulinimo. Periodiškai rengti nuotoliniai mokymai Lietuvos savivaldybių administracijų

valstybės tarnautojams ir darbuotojams aktualiais klausimais, susijusiais su alkoholio ir tabako gaminių priežiūra. Mokymų tikslas buvo suteikti reikalingą informaciją ir aptarti kylančias problemas bei surasti jų sprendimo būdus, taip pat užtikrinti vieningesnę procedūrų laikymąsi išduodant licencijas verstis mažmenine prekyba alkoholiniais gėrimais, tabako gaminiiais ir su jais susijusiais gaminiiais.

Vykdamas savivaldybių administracijų licencijų išdavimo veiksmų stebėseną įvertintos Anykščių, Biržų, Jonavos, Kaišiadorių, Molėtų, Pasvalio, Prienų, Radviliškio, Šakių, Šilutės, Varėnos, Vilniaus, Zarasų rajonų, bei Šiaulių miesto ir Visagino savivaldybėse išduotų licencijų atitikimas teisės aktų reikalavimams. Patikrinus pasirinktinai pateiktus 75 licencijų išdavimo dokumentus, galima būtų teigti, kad kiekvienais metais savivaldybėse mažėja nustatomų pažeidimų išduodant licencijas, labiau laikomasi teisės aktų reikalavimų, o reguliarios NTAKD konsultacijos, rekomendacijos ir mokymai padeda ugdyti savivaldybių darbuotojų kompetencijas.

2023 m. surengtos ir koordinuotos bendros priemonės tabako ir alkoholio produktų priežiūros srityje su kitomis kontroliuojančiomis institucijomis. Tai padėjo greitai ir efektyviai vykdyti ūkio subjektų kontrolę. NTAKD aktyviai bendradarbiavo ir teikė bei keitėsi informacija su Valstybine vartotojų teisių apsaugos tarnyba (toliau – VVTAT), kuriai pavesta skonių draudimo elektroninėse cigaretėse užtikrinimo priežiūra, o nuo 2023 m. spalio 23 d. NTAKD patikėta skonių draudimo kaitinamojo tabako gaminiuose priežiūra. Tam, kad ūkio subjektai patirtų mažesnę administracinę naštą, tačiau atliekama priežiūra būtų efektyvi ir tikslingai mažintų pažeidimų skaičių, NTAKD pirmenybę visada teikia patikrinimams kartu su kitomis priežiūrą vykdančiomis institucijomis, ypač su Lietuvos policija, Valstybine mokesčių inspekcija (toliau – VMI) ir pan. Kaip ir ankstesniais metais, tokie patikrinimai sudarė didžiąją dalį visų 2023 m. atliktų patikrinimų. Bendri kontrolės veiksmai leido operatyviai keistis aktualia informacija bei dalintis geraja praktika.

Kiekvieną ketvirtį yra gaunama informacija iš įvairių kontroliuojančių institucijų (VVTAT, VMI, Lietuvos policijos bei kitų) apie nustatytus TKĮ ir AKĮ pažeidimus. Ataskaitos yra įvertinamos, analizuojami pateikti rodikliai, o apibendrinta bei susisteminta informacija kaupiama ir bus pateikiama kasmet NTAKD rengiamame pranešime „Psichoaktyviosios medžiagos: tendencijos ir pokyčiai 2024“.

2023 m. NTAKD aktyviai bendradarbiavo ir keitėsi informacija su Europos Komisija (EK) bei kitomis valstybėmis narėmis. Aktyvaus bendradarbiavimo priežastis tebėra naujų produktų tabako rinkoje atsiradimas ir iš to kylančios naujos spręstinios problemos. NTAKD dalyvavo Pasaulio sveikatos organizacijos renginiuose dėl tabako ir alkoholio keliamos žalos bei ieškant šios problemos sprendimo būdų. Be to, NTAKD aktyviai dalyvavo Europos Komisijos kofinansuojamame projekte „Bendrieji veiksmai tabako kontrolėje 2“, kurio pagrindinis tikslas – padėti ES valstybėms narėms įgyvendinti Tabako produktų direktyvos bei Tabako reklamos ir rėmimo direktyvos nuostatas. NTAKD dalyvauja 2-oje darbo grupėse – WP8 (aplinkos be tabako dūmų sukūrimas ir tabako reklamos, skatinimo ir rėmimo teisinis reglamentavimas) ir WP9 (gerosios praktikos plėtojimas ir efektyvi bei nuosekli tabako „žaidimo strategija“ („endgame strategy“).

NTAKD tebėra pagrindinė institucija Lietuvoje, kuri renka ir teikia duomenis EK apie Tabako produktų direktyvos įgyvendinimą šalyje. Teikiami duomenys EK bus analizuojami ir naudojami siekiant nustatyti Tabako produktų direktyvos aktualumą bei galimus pakeitimus.

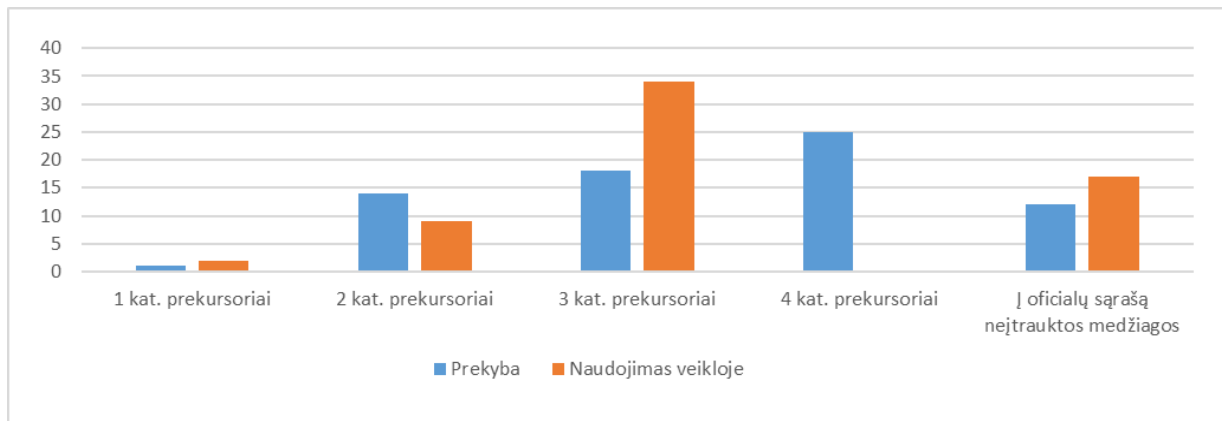
Apibendrinus vykdomas priemones, darytina išvada, kad alkoholio, tabako ir su tabako gaminiiais susijusių gaminių sektoriuje veikia NTAKD sukurtas efektyvus ūkio subjektų veiklos priežiūros bei pažeidimų prevencijos mechanizmas, kuris nuolat tobulinamas atsižvelgiant į rinkos dinamiką bei jos pokyčius.

3.2 priemonė: Veiksmingai koordinuoti ir vykdyti subjektų, kurių veikla susijusi su narkotinių ir psichotropinių medžiagų bei jų pirmtakų (prekursorių) teisėta apyvarta, veiklos priežiūrą

Siekiant nustatyti, kaip subjektai vykdo teisės aktais nustatytus reikalavimus veiklai su prekursoriais ir su į oficialų sąrašą neįtrauktomis medžiagomis, vykdyti priežiūros planiniai patikrinimai pagal NTAKD direktoriaus patvirtintą 2022 m. planinių patikrinimų planą. Veiklos priežiūra buvo atlikta 114 įmonių, įskaitant 34 patikrinimus pagal užpildytą atitikties deklaraciją. Patikrinimas pagal užpildytą atitikties deklaraciją taikomas įmonei, kuriai nustatytas mažas rizikingumas pagal rizikos vertinimo tvarkoje patvirtintus kriterijus. Tokių patikrinimų metu ūkio subjektai atliko vykdomos veiklos savikontrolę, užpildė *Kontrolinį klausimyną, anketą bei atitikties deklaraciją*. Gauti dokumentai buvo įvertinti, o nustačius netikslumus subjektų paprašyta patikslinti. Šis subjektų veiklos tikrinimo būdas išlieka ir toliau aktualus, nes leidžia sumažinti verslui dėl veiklos patikrinimų galimai susidarantį adminis-

tracinę naštą bei priežiūros funkcijų kaštus, tuo pačiu plečia bendradarbiavimą su įmonėmis bei ugdo pasitikėjimą. Dauguma tikrintų ūkio subjektų savo veikloje naudoja 3 kategorijos narkotinių ir psichotropinių medžiagų prekursorius. Taip pat 2023 m. didelis dėmesys skirtas ūkio subjektams, kurie vykdo į narkotinių ir psichotropinių medžiagų prekursorių 4 kategoriją įtrauktų medžiagų prekybą, siekiant juos supažindinti su šios kategorijos prekursoriams taikomais reikalavimais (8 paveikslas).

8 paveikslas. Patikrintų ūkio subjektų pasiskirstymas pagal apyvartoje turimų prekursorių kategorijas bei vykdomos veiklos pobūdį

Įvertintos ūkio subjektų ataskaitos į Narkotikų ir jų prekursorių teisėtos apyvartos kontrolės informacinę sistemą (PTAKIS) apie 2022 metų IV ketvirtį ir 2023 metų I, II ir III ketvirtį teisėtoje veikloje naudotus narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakus (prekursorius), į oficialų sąrašą neįtrauktas medžiagas ir į narkotinių bei psichotropinių medžiagų IV sąrašą įrašytas medžiagas. Tikslas – išanalizuoti, kokiais kiekiais ir kokiose veiklos srityse įmonės naudoja minėtas medžiagas. Pateiktų ataskaitų skaičius kiekvieną ketvirtį siekė nuo 448 iki 484, o atlikta išsami duomenų analizė leidžia įvertinti Lietuvos chemijos pramonės veiklas ir rinkos tendencijas, įžvelgti neteisėtos veiklos (diversijos) tikimybę, kuri gali būti susijusi su naudojamomis cheminėmis medžiagomis bei optimizuoti laiko sąnaudas, planuojant ir efektyviai vykdant įmonių veiklos priežiūrą.

Kiekvieną ketvirtį yra gaunama informacija iš teisėsaugos institucijų (Muitinės departamento bei Policijos departamento) apie Lietuvoje sulaikytus narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakus (prekursorius) ir į oficialų sąrašą neįtrauktas medžiagas. Apibendrinta ir susisteminta informacija pateikiama į Europos Komisijos (EK) prekursorių duomenų sistemą CIRCA BC.

Pramonėje naudojamos narkotinės ir psichotropinės medžiagos

NTAKD, siekdamas užkirsti kelią nelegaliam kai kurių pramonėje naudojamų narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimui, vykdo į narkotinių ir psichotropinių medžiagų IV sąrašą (toliau – IV sąrašas) įtrauktų medžiagų stebėseną ir ūkio subjektų veiklos priežiūrą. Į Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2000 m. sausio 6 d. įsakymu Nr. 5 „Dėl Narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašų patvirtinimo“ patvirtintą IV sąrašą „Narkotinės ir psichotropinės medžiagos, leidžiamos vartoti medicinos tikslams ir (ar) naudoti pramonės, nesusijusios su farmacijos produktais, tikslams“ šiuo metu yra įrašytos 8 narkotinės ir psichotropinės medžiagos. Atsižvelgiant į minėtų medžiagų pavojingumą žmogaus sveikatai, medžiagų įtraukimo į IV sąrašą ir jų ribojimo priemonių nustatymų tikslas yra apsaugoti visuomenę nuo neteisėto šių medžiagų platinimo ir naudojimo, tačiau nesudarant kliūčių pramonei jas naudoti teisėtoje kasdienėje veikloje.

Mažmeninė prekyba į IV sąrašą įrašytais medžiagomis yra draudžiama. Taip pat draudžiamas ir šių medžiagų siuntimas paštu. NTAKD prižiūri visus juridinius asmenis, turinčius leidimus vykdyti veiklą su į IV sąrašą įrašytais medžiagomis, organizuoja mokymus, konsultuoja aktualiais vykdomos veiklos klausimais. Be to, siekiama užtikrinti, kad IV sąrašo medžiagos būtų naudojamos pagal teisės aktų nustatytus reikalavimus, tikslus ir tik tais kiekiais, kurie reikalingi. Lietuvoje yra išduoti 7 leidimai ūkio subjektams, kurie naudoja 3 skirtingas IV sąrašo medžiagas.

Į oficialų sąrašą neįtrauktos medžiagos

Neteisėtoje narkotinių ir psichotropinių medžiagų gamyboje vis dažniau yra naudojamos į oficialų sąrašą neįtrauktos medžiagos, kurių apyvartai nėra nustatyti reikalavimai, todėl jų kontrolei būtini įvairūs teisėti įrankiai. Įgyvendinant Lietuvos Respublikos narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių) kontrolės įstatymo nuostatas dėl ūkio subjektams privalomo **išankstinio pranešimo apie į oficialų sąrašą neįtrauktų medžiagų importą bei eksportą, taip pat įvežimą bei išvežimą**, įtvirtintas reikalavimas ūkio subjektui pateikti informaciją NTAKD apie į oficialų sąrašą neįtrauktas medžiagas **prieš** joms patenkant į Lietuvos rinką (įvežant iš Europos Sąjungos šalių, importuojant, net jei yra vykdoma tik tarpininkavimo veikla), taip pat jei medžiaga yra išvežama į Europos Sąjungos šalis arba eksportuojama (toliau – išankstinis pranešimas). Iš viso per 2023 m. ataskaitinį laikotarpį gauti 52 išankstiniai pranešimai apie į oficialų sąrašą neįtrauktų medžiagų įvežimą / išvežimą, importą / eksportą. Gauta informacija leidžia įvertinti planuojamos apyvartos teisėtumą, įmonių poreikio planavimą bei stebėti numatytą tiekimo apyvartą.

Gauti pranešimai apie šias į oficialų sąrašą neįtrauktas medžiagas: skruzdžių rūgštį, ledinę acto rūgštį, etilacetatą, acetonitrilą, amonio formiatą, jodą, stireną, nitrometaną, metilizobutylketoną, benzaldehidą, benzeną, benzilcianidą, formamidą. Dažniausiai teikiami pranešimai apie šias medžiagas: stirenas (14 kartų), etilacetatas (13 kartų), skruzdžių rūgštis (10 kartų) (3 lentelė). Gautais duomenimis medžiagų panaudojimo sritys – prekyba arba chemijos pramonė.

3 lentelė. Pranešimų skaičius pagal medžiagą

Stirenas	14
Etilacetatas	13
Skruzdžių rūgštis	10
Acto rūgštis (ledinė)	9
Acetonitrilas	8
Jodas	6
Amonio formiatas	5
Metilizobutylketonas	3
Benzenas	2
Formamidas	2
Benzilcianidas	1
Benzaldehidas	1
Nitrometanas	1

Dažniausiai į oficialų sąrašą neįtrauktos medžiagos buvo planuojamos įvežti iš Europos Sąjungos šalių, tokių kaip Lenkija, Latvija, Vokietija, Belgija ir kt. Importas iš ne ES šalių registruotas tik 2 kartus – iš Kinijos ir Jungtinės Karalystės. Didžiausias kiekis stireno buvo planuojamas įvežti iš Latvijos (1034 kg), etilacetato – iš Belgijos (265 t), skruzdžių rūgštis – iš Suomijos (200 t), ledinės acto rūgštis – iš Belgijos (296 t) (4 lentelė).

4 lentelė. Medžiagų įvežimas pagal didžiausią kiekį ir valstybę

Medžiaga	Kiekis, kg	Šalis
Stirenas	1034,5	Latvija
Etilacetatas	265558	Belgija
Skruzdžių rūgštis	200000	Suomija
Acto rūgštis (ledinė)	296082	Belgija
Acetonitrilas	1280	Nyderlandai
Jodas	50	Lenkija
Amonio formiatas	1	Lenkija
Metilizobutylketonas	1000	Lenkija
Benzenas	176	Lenkija
Formamidas	1150	Vokietija
Benzilcianidas	0,5	Belgija

Į oficialų sąrašą neįtrauktos medžiagos dažniausiai buvo planuojamos platinti Lietuvos rinkai, dalis Europos Sąjungos šalių rinkai (Latvijai, Nyderlandams). Taip pat buvo gauti du pranešimai apie planuojamą etilacetato eksportą į Baltarusiją.

Gauta informacija leidžia įvertinti planuojamos apyvartos teisėtumą, įmonių poreikio planavimą bei stebėti ir numatyti tiekimo apyvartą. Įmonės linkusios planuoti savo veiklą, nes praėjus ketvirčiui PTAKIS sistemoje jos deklaruoja realius sandorius.

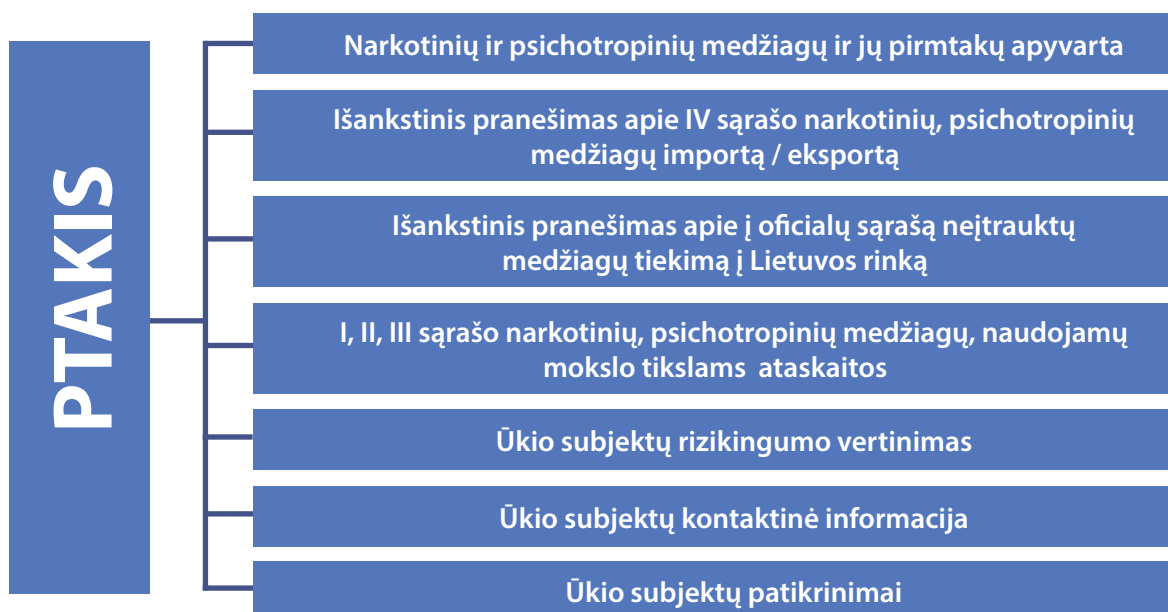
Prekursorių stebėsenos efektyvinimas

Įgyvendinant ES reglamentavimo nuostatas dėl efektyvesnių priemonių taikymo prekursorių stebėsenai, siekiant užkardyti jų patekimą į neteisėtą veiklą, reikėtų išankstinio pranešimo nuostatą taikyti ir į oficialų sąrašą įtrauktoms medžiagoms. Todėl Sveikatos apsaugos ministerijai pateiktas pasiūlymas papildyti Lietuvos Respublikos Narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių) kontrolės įstatymą, siūlant įtraukti papildomą 15 straipsnio dalį: „Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas turi teisę reikalauti ir gauti iš subjektų informaciją apie į oficialų sąrašą įtrauktas medžiagas prieš vykdant jų importą ir eksportą. Informacija, nurodyta Reglamento (EB) Nr. 273/2004 10 straipsnio 1 dalies a punkte ir Reglamento (EB) Nr. 111/2005 26 straipsnio 3 dalies a punkte, teikiama Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento nustatyta tvarka“ ir papildyti įstatymo 16 straipsnį nuostata, kad „Subjektai privalo pateikti informaciją Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentui apie į oficialų sąrašą įtrauktas medžiagas prieš vykdydami jų importą ir eksportą, o apie į oficialų sąrašą neįtrauktas medžiagas prieš pateikdami jas į rinką, prieš vykdydami jų importą ir eksportą bei prieš vykdydami tarpininkavimo veiklą su šiomis medžiagomis“. Todėl buvo atlikti PTAKIS modernizavimo darbai: sukurta nauja teikiamų pranešimų forma „Išankstinis pranešimas apie importą/eksportą“.

Inovatyvi stebėseną – svarbus darbo įrankis

Nuo 2018 m. duomenys apie sunaudotus prekursorių kiekius, jų paskirtį, vykdytus sandorius ir kita aktuali informacija iš ūkio subjektų kas ketvirtį yra renkama ir analizuojama informacinėje sistemoje PTAKIS (9 paveikslas). PTAKIS – tai efektyvus įrankis bendroje narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių) monitoringo sistemoje. PTAKIS pagalba laiku ir tinkamai vykdoma narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių) bei į oficialų sąrašą neįtrauktų medžiagų stebėseną ir kontrolę. Ši informacinė sistema periodiškai modernizuojama atsižvelgiant į rinkos pokyčius narkotinių medžiagų pasiūlos srityje, narkotinių ir psichotropinių medžiagų prekursorių stebėseną vykdančių institucijų poreikius, teisės aktų pokyčius bei ūkio subjektų kaip sistemos naudotojų teikiamas pastabas bei siūlymus, kaip efektyviau naudoti sistemas.

9 paveikslas. PTAKIS generuojamos ataskaitos

2022 m. Sveikatos apsaugos ministerijos užsakymu buvo atliktas PTAKIS sistemos brandos vertinimas, kuris numatė reikalavimą nuolat atnaujinti ir efektyvinti PTAKIS, siekiant palengvinti duomenų teikimą bei analizę, užtikrinant tolesnį efektyvų informacijos panaudojimą. Todėl 2023 m. plėtojant prekursorių kontrolės veiksmų koordinavimą aptartas ir suderintas narkotinių ir psichotropinių medžiagų bei jų prekursorių teisėtą apyvartą stebėsenos efektyvinimo planas naudojant inovatyvias priemones (PTAKIS). Atlikti šie PTAKIS tobulinimo ir modernizavimo darbai:

- sistemos greitaveikos modernizavimo formuojant ataskaitas įdiegimas;
- įdiegtos dvi naujos teikiamų ataskaitų formos, skirtos vaistų, kurių sudėtyje yra efedrino arba pseudoefedrino, apyvartos stebėsenai bei analizei;
- įgyvendinta galimybė teikiant duomenis apie prekursorius pasirinkti matavimo vienetų – programa pati atlieka perskaičiavimus, sumažinant našatą duomenų teikėjui;
- sukurti papildomi sandorių tipai, leidžiantys suvesti duomenis apie medžiagų perteklių arba nuostolį;
- sukurtas įmonių vykdyto eksporto į trečiąsias šalis atvaizdavimas;
- sukurta nauja teikiamų ataskaitų forma „Išankstinis pranešimas apie importą / eksportą“;
- papildyta subjektų veiklos rizikingumo vertinimo pagal kriterijus skaičiavimo sistema.

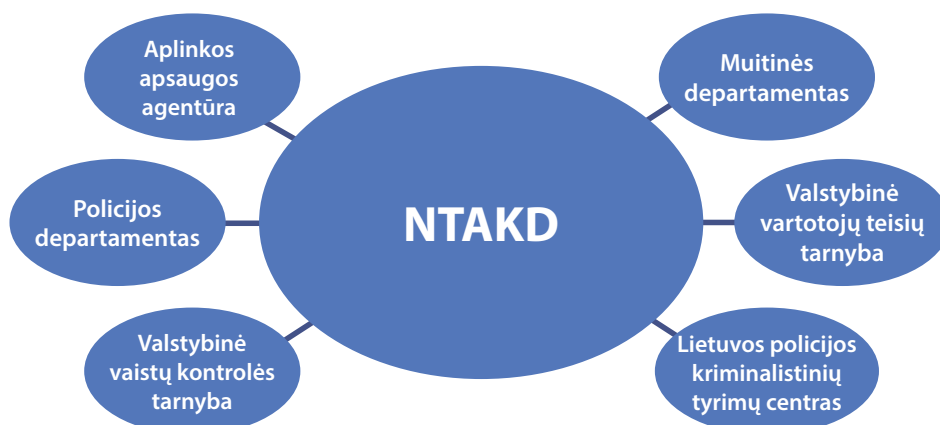
Duomenų apie prekursorius teikimas Europos Komisijos duomenų bazei

EK kiekvienais metais formuoja bendrą Sąjungos ataskaitą apie prekursorių teisėtą apyvartą bei sulaikymus ir teikia ją Jungtinėms Tautoms. 2023 m. pradžioje buvo suformuota ataskaita apie 2022 m. prekursorių teisėtą apyvartą Lietuvoje. Šioje ataskaitoje pateikiama sisteminta ūkio subjektų į PTAKIS pateikta informacija apie jų veikloje naudojamų narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių), į oficialų sąrašą neįtrauktų medžiagų ir į narkotinių ir psichotropinių medžiagų IV sąrašą įrašytų medžiagų apyvartą. Šie duomenys leidžia stebėti iš / į kur tiekiamos medžiagos, išanalizuoti, kokiais kiekiais ir kokiose veiklos srityse įmonės jas naudoja, įvertinti naudojamų medžiagų poreikio pokyčius ir tendencijas per ataskaitinius metus bei jų priežastis. Apdoroti ir susisteminti duomenys perkelti į EK prekursorių duomenų sistemą CIRCA BC ON-line būdu užpildant Forma D.

Tarpinstitucinis ir tarptautinis bendradarbiavimas

NTAKD veikia Tarpinstitucinė narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių) kontrolės veiksmų koordinavimo komisija (10 paveikslas). Per ataskaitinį laikotarpį buvo organizuoti du Tarpinstitucinės narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių) kontrolės veiksmų koordinavimo komisijos posėdžiai, kuriuose aptartas tarpinstitucinis bendradarbiavimas nustatant diversijų galimybes, bendrų patikrinimų rezultatai bei būtinos efektyvesnės kontrolės priemonės. **Pateikti siūlymai jų įgyvendinimui – papildyti įstatymo nuostatas bei papildyti „[oficialų sąrašą neįtrauktų medžiagų sąrašą“ į B dalį įtraukiant 8 medžiagas (kurios nenaudojamos pramonėje).**

10 paveikslas. Tarpinstitucinę narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių) kontrolės veiksmų koordinavimo komisiją sudarančios institucijos

Dalyvauta EK organizuotuose Prekursorių darbo grupės nuolatinių ir ad hoc ekspertų posėdžiuose:

- kovo 7 d. pristatyti ekspertų grupės parengti ir suderinti atsakymai į dažniausiai užduodamus klausimus apie narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių) teisinį reguliavimą Europos Sąjungoje;
- birželio 1–2 d. dalyvauta EK organizuotame Narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakų ekspertų grupės posėdyje, kuriame buvo svarstyti prekursorių reglamentavimo klausimai, pateiktas reglamentavimo vertinimas, aptartas mišinių, kuriuose yra prekursorių, reglamentavimo aspektai bei vienodas vertinimas sudarant katalogą, papildytas savanoriškos stebėsenos sąrašas trimis medžiagomis;
- gegužės 29 d. – birželio 2 d. dalyvauta Jungtinių Tautų Tarptautinio narkotikų kontrolės tarybos sekretoriato surengtuose mokymuose dėl įtartinų internetinių sandorių, susijusių su narkotinių ir psichotropinių medžiagų prekursoriais, nustatymo;
- birželio 13–14 d. dalyvauta Jungtinių Tautų Narkotikų ir nusikalstamumo biuro kartu su Bulgarijos Respublikos vidaus reikalų ministerija organizuotame Paryžiaus pakto II prekursorių ekspertų darbo grupės susitikime, kuriame patvirtintos rekomendacijos, skirtos specialistams, tiriantiems ir koordinuojantiems narkotinių ir psichotropinių medžiagų prekursorių neteisėtą gabenimą tarp valstybių;
- lapkričio 13–14 d. dalyvauta EK surengtame Narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių) ekspertų grupės 32-ame posėdyje, kuris buvo organizuotas hibridiniu būdu, todėl dalyvauta nuotoliu. Tarp įvairių klausimų svarstytas ir naujų medžiagų įtraukimas į 1 kategorijos prekursorių sąrašą: **IMDPAM, 2-metil-3-feniloksiran-2-karboksirūgšties (BMK glicido rūgšties) etil-, propil-, izopropil-, butil-, izo-butil-, sec-butil-, tert-butil- esteriai ir Etil-3-(2H-1,3-benzdioksol-5-il)-2-metoksiran-2-karboksilato (PMK etilglicidato) propil-, izopropil-, butil-, izo-butil-, sec-butil-, tert-butil- esteriai.**

3.3 priemonė: Atlikti pluoštinių kanapių, tabako gaminių ir su tabako gaminiais susijusių gaminių gamybos, tiekimo rinkai bei THC kiekio šiuose gaminiuose ir šių gaminių gamybos metu susidarančiuose tarpiniuose produktuose priežiūros funkcijas

NTAKD 2023 m. aktyviai vykdė pluoštinių kanapių, tabako gaminių ir su tabako gaminiais susijusių gaminių gamybos, tiekimo rinkai bei tetrahidrokanabinolio (toliau – THC) kiekio šiuose gaminiuose ir šių gaminių gamybos metu susidarančiuose tarpiniuose produktuose priežiūros funkcijas, taip pat išduoti leidimai vykdyti pluoštinių kanapių gaminių gamybos, kurios metu susidaro pluoštinių kanapių tarpiniai produktai, viršijantys leidžiamą THC 0,2 procento ribą, veiklą.

Paminėtina, kad 2023 m. buvo stebimas didelis ūkio subjektų ir fizinių asmenų susidomėjimas pluoštinių kanapių gaminiais, skirtais rūkymui – ypač „suktinėmis“, kanapių žiedais, kanapių derva ir pan. (11 paveikslas), bei aktyvus tokių gaminių atsiradimas rinkoje. Jais buvo prekiauta tiek nuotolinėje prekyboje, tiek fizinėse parduotuvėse. Per 2023 m. NTAKD gavo daugiau nei 400 paklausimų, susijusių su pluoštinių kanapių gaminiais, skirtais rūkymui, ir suteikė konsultacijas ūkio subjektams bei fiziniams asmenims.

11 paveikslas. „Suktinės“, kanapių žiedai.

Nuo 2023 m. sausio 1 d įsigaliojo PKĮ pakeitimai, kad ant tiekiamų rinkai pluoštinių kanapių gaminių pakuotės turi būti aiškiai nurodyta galutinė gaminio vartojimo paskirtis ir vartojimo būdas. Taip pat 2022 m. gruodžio 6 d. buvo priimtas sveikatos apsaugos ministro ir žemės ūkio ministro įsakymas „Dėl didžiausių leistinų tetrahidrokannabinolio kiekių galutiniam vartojimui skirtuose pluoštinių kanapių gaminiuose ar jų kategorijose sąrašo patvirtinimo“, kuriame nustatyta, kad nuo 2023 m. balandžio 1 d. rūkomiesiems žoliniais gaminiams taikomas nulinis THC kiekis.

NTAKD, vykdydamas priežiūros funkcijas, praktikoje susidūrė su atvejais, kada kai kurie ūkio subjektai, siekdami išvengti atsakomybės bei puikiai suvokdami, kad prekiauja su tabako gaminiiais susijusiais gaminiiais – rūkomaisiais žoliniais gaminiiais (rūkymui paruoštomis smulkintų kanapių žiedų „suktinėmis“), kanapių derva, kanapių žiedais, ir žinodami, kad šiems gaminiams galioja ne tik Pluoštinių kanapių įstatymas (PKĮ), bet ir TKĮ nuostatos, sąmoningai bei piktybiškai pažeidinėjo šiuos teisės aktus ir prekiaavo pluoštinių kanapių gaminiiais, neturėdami būtinų licencijų, vykdė draudžiamą nuotolinę prekybą bei skleidė su tabako gaminiiais susijusių gaminių reklamą, nesilaikė nustatyto gaminiams ženklavimo, nenurodydavo rūkymui skirtų pluoštinių kanapių gaminių paskirties ir vartojimo būdo arba sąmoningai nurodydavo klaidingą, pvz. „smilkinimui“, „aromaterapijai“, „suvenyrai“, „džiovintos gėlės“, „arbata“, taip pat prekybos vietose darė kitus pažeidimus. Dėl to 2023 m. NTAKD atliko 8 ūkio subjektų, vykdančių veiklą su pluoštinių kanapių produktų ir gaminių gamyba bei tiekimu rinkai, veiklos neplaninius patikrinimus. Surašyti 5 nutarimai už TKĮ pažeidimus ir taikytos ekonominės sankcijos. Buvo nustatyta, kad ūkio subjektai nesilaikė TKĮ reikalavimų dėl rūkomųjų žolinių gaminių ženklavimo, draudimo prekiauti su tabako gaminiiais susijusiais gaminiiais (rūkomaisiais žoliniais gaminiiais) pagal nuotolinės prekybos sutartis, rūkomųjų žolinių gaminių reklamos draudimo, prekiaavo rūkomaisiais žoliniais gaminiiais neturėdami nustatyta tvarka išduotos licencijos. Nors pagal iki 2023 m. balandžio 1 d. galiojusius teisės aktus buvo leidžiama prekiauti rūkymui skirtais pluoštinių kanapių gaminiiais, kurių sudėtyje yra ne daugiau kaip 0,2 % THC, o nuo šios datos rūkymui skirtuose pluoštinių kanapių gaminiuose ši riba sumažėjo iki 0 % THC, kai kurie ūkio subjektai šio reikalavimo nesilaikė. Patikrinimų metu buvo paimti prekyboje esantys pluoštinių kanapių gaminiai (rūkymui paruoštos smulkintų kanapių žiedų „suktinės“) ir perduoti Lietuvos policijos kriminalinių tyrimų centrui atlikti laboratorinius tyrimus. Tyrimų metu nustatyta, kad du ūkio subjektai prekiauja „suktinėmis“, kuriose THC kiekis viršijo nustatytą normą, todėl NTAKD atlikto tyrimo metu surinkta medžiaga buvo perduota Vilniaus apskrities vyriausiajam policijos komisariatui pradėti Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse numatytus procesinius veiksmus, dėl vieno patikrinimo tebevykdomi procesiniai veiksmai.

Paminėtina, kad NTAKD 2023 m. vykdė ir aktyvią internetinės erdvės stebėseną. Surinkus informaciją buvo nustatyta, kad įvairiose interneto svetainėse draudžiamu nuotoliniu būdu yra siūloma įsigyti pluoštinių kanapių gaminių, skirtų rūkymui. Patikrinus skelbiamos informacijos turinį nustatyta ir neteisingos bei klaidinančios informacijos skleidimo požymių, pirkėjus buvo bandoma pritraukti įvairiomis nuolaidomis, akcijomis, siekiama sudaryti įspūdį ir įtikinti, jog siūlomi gaminiai netgi pasižymi gydomosiomis savybėmis, kad juose buvo naudojami sveikatą stiprinantys junginiai, ir t. t., nors jie nėra nei vaistiniai preparatai, nei medicinos priemonės. Todėl NTAKD ėmėsi ir prevencinių veiksmų, savo interneto svetainėje skelbė aktualią informaciją, ragindamas interneto svetainių valdytojus pašalinti TKĮ ir PKĮ nuostatas pažeidžiančią veiklą ir su tuo susijusią informaciją, o visus vartotojus ragino būti atidžius ir nepirkti nelegaliai (nuotoliniu būdu) platinamų rūkymui skirtų gaminių. Taip pat buvo surengti mokymai ūkio subjektams, vykdančioms veiklą su pluoštinių kanapių produktų ir gaminių gamyba bei tiekimu rinkai.

Paminėtina, kad PKĮ priežiūros srityje veikia ir kitos institucijos. Valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba atlieka pluoštinių kanapių maisto gaminių ir pašarų gamybos, jų tiekimo rinkai bei THC kiekio juose ir šių gaminių gamybos metu susidarantiuose tarpiniuose produktuose priežiūros funkcijas. Nacionalinis visuomenės sveikatos centras prie Sveikatos apsaugos ministerijos atlieka Lietuvos Respublikoje gaminamų pluoštinių kanapių kosmetikos gaminių gamybos bei THC kiekio šiuose gaminiuose ir šių gaminių gamybos metu susidarantiuose tarpiniuose produktuose ir į Lietuvos Respubliką importuojamų kosmetikos gaminių tiekimo rinkai bei THC kiekio šiuose gaminiuose priežiūros funkcijas. Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba atlieka Lietuvos Respublikoje platinamų kitų pluoštinių kanapių ne maisto gaminių tiekimo rinkai bei THC kiekio šiuose gaminiuose priežiūros funkcijas. Nacionalinis maisto ir veterinarijos rizikos vertinimo institutas įgaliotas atlikti THC kiekio laboratorinius tyrimus pluoštinių kanapių gaminiuose ir pluoštinių kanapių tarpiniuose produktuose.

NTAKD iniciatyva 2023 m. lapkričio 30 d. buvo surengtas NTAKD ir minėtų priežiūros institucijų atstovų tarpinstitucinis pasitarimas ir diskusija apie kylančius iššūkius. Paaiškėjo, kad ir pastarosios institucijos susiduria su sunkumais vykdydamos priežiūrą ir kontrolę, kuomet ūkio subjektai teikia į rinką įvairius aliejus, maisto papil-

dus, „guminukus“ ir kt., kurių gamybai panaudoti pluoštinių kanapių produktai, tačiau klaidindami vartotojus nurodo, jog minėti gaminiai pasižymi gydomosiomis savybėmis, mažina stresą, gerina miego kokybę, pakelia nuotaiką ir pan., nors jie nėra nei vaistiniai preparatai, nei medicinos priemonės. Šioms problemoms išspręsti NTAKD atstovai pasiūlė sudaryti tarpinstitucinę darbo grupę, kuri periodiškai keistųsi informacija, taip pat galėtų teikti siūlymus dėl teisinio reglamentavimo pakeitimų ir efektyvesnių šios rinkos priežiūros formų. Institucijos vieningai sutarė, kad darbo grupė pradės veiklą 2024 m. pradžioje.

Apibendrinant galima teigti, kad padėtis pluoštinių kanapių gaminių ir produktų priežiūros srityje palaipsniui gerėja, įvyko nemažai teigiamų pokyčių, kuriuos lėmė aktyvi NTAKD veikla: taikytos prevencinės priemonės, informacijos sklaida visuomenei, ekonominės sankcijos ūkio subjektams, pradėti Baudžiamojo proceso kodekse numatyti procesiniai veiksmai ir t. t. Nepaisant to, vis dėlto išlieka ir probleminių sričių: tai rūkymui skirta kanapių derva ir kanapių žiedai, kadangi ūkio subjektai sąmoningai bei piktybiškai prekiauja šiais produktais nurodymais klaidingą vartojimo būdą, pvz. „smilkinimui“, „aromaterapijai“, „suvenyrai“, „džiovintos gėlės“, „arbata“ ir pan., tačiau šiandien dėl šių gaminių vartojimo subtilybių ir įvairiapusiškumo nėra galimybės įrodyti, kad šie gaminiai yra skirti rūkymui.

3.4 priemonė: Įgyvendinti specialiųjų leidimų turėtojų, kurie moksliniams tyrimams ir eksperimentinei plėtrai naudoja I, II ir (ar) III sąrašo narkotines, psichotropines medžiagas, veiklos priežiūrą

Atlikti **keturi** juridinių asmenų, vykdančių mokslinius tyrimus su narkotinėmis, psichotropinėmis medžiagomis, patikrinimai, kurių metu pažeidimų nenustatyta ir visi tikrintieji atitiko teisės aktais nustatytus reikalavimus. 2023 m. naujų leidimų šiai veiklai nebuvo išduota.

Įvykdyti **dveji** mokymai mokslo įstaigoms, per kuriuos pristatyti reikalavimai, taikomi I, II ir (ar) III sąrašo narkotinių, psichotropinių medžiagų, naudojimui moksliniams tyrimams ir eksperimentinei plėtrai. Mokymuose dalyvavo 60 mokslinį darbą vykdančių mokslinių įstaigų atstovų bei už cheminių medžiagų apskaitą ir leidimų įsigijimą atsakingų asmenų. Po mokymų suinteresuotieji dalyviai asmeniškai susisieki su skyriaus specialistais ir buvo konsultuojami rūpimais klausimais.

Peržiūrėti, atnaujinti ir NTAKD direktoriaus 2023 m. vasario 28 d. įsakymu Nr. T1-20 patvirtinti kontroliniai klausimynai, skirti ūkio subjektams, vykdančioms mokslinę / eksperimentinę veiklą su I, II ir (ar) III sąrašo narkotinėmis, psichotropinėmis medžiagomis. Kontroliniai klausimynai papildyti teisės aktuose nustatytais reikalavimais ir pritaikyti neplaniniams patikrinimams. Pagal atliktus informacinės sistemos efektyvinimo darbus atnaujintas duomenų apie moksliniams tyrimams naudojamų I, II ir (ar) III sąrašo narkotinių, psichotropinių medžiagų apyvartą teikimo į PTAKIS vadovas. Parengta ir mokslo įstaigoms išplatinta mokomoji medžiaga apie keliamus reikalavimus veiklai su I, II ir (ar) II sąrašo narkotinėmis, psichotropinėmis medžiagomis, naudojamomis moksliniams tyrimams ir eksperimentinei plėtrai.

3.5 priemonė: Išduoti narkotinių ir psichotropinių medžiagų prekursorių, į IV narkotinių medžiagų sąrašą įrašytų medžiagų, licencijas, leidimus ir pažymėjimus, specialiuosius leidimus naudoti I, II ir (ar) III sąrašų narkotines, psichotropines medžiagas moksliniams tyrimams ir eksperimentinei plėtrai, leidimus vykdyti pluoštinių kanapių gaminių gamybą, kurios metu susidaro pluoštinių kanapių tarpiniai produktai, kuriuose THC kiekis viršija leidžiamą 0,2 procento ribą, veiklą

3.6. priemonė: Išduoti tabako, su tabako gaminiais susijusių gaminių, alkoholio produktų gamybos ir didmeninės prekybos licencijas, leidimus pirkti ir (ar) naudoti etilo alkoholį

Licencijų išdavimo tendencijos

NTAKD išduoda 26 rūšių licencijas, leidimus ir pažymėjimus:

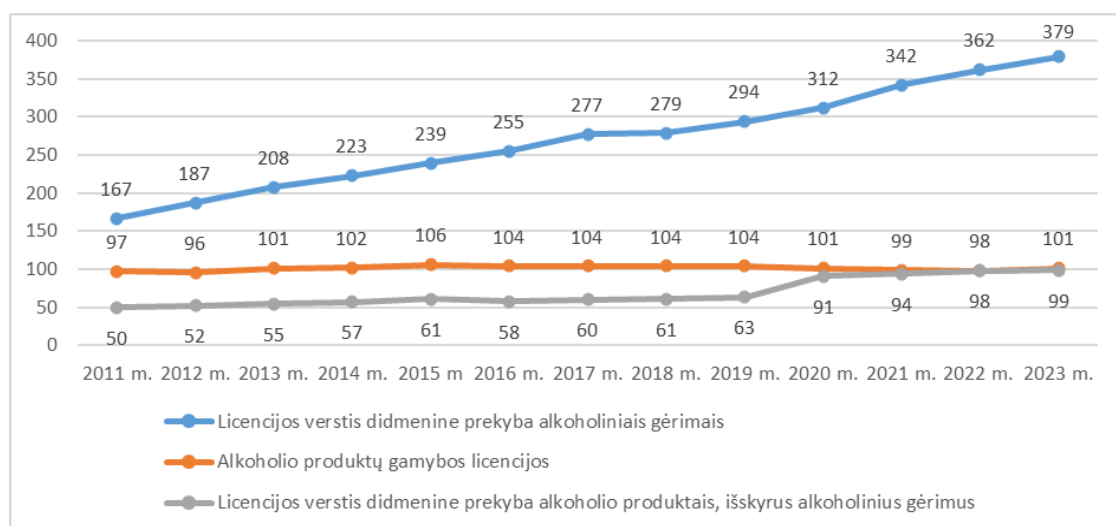
- tabako gaminių, su tabako gaminiais susijusių gaminių gamybos licencijas;
- neapdoroto tabako, tabako gaminių ir su tabako gaminiais susijusių gaminių didmeninės prekybos licencijas;

- alkoholio produktų gamybos ir didmeninės prekybos licencijas;
- leidimus pirkti ir (ar) naudoti etilo alkoholį;
- licencijas, veiklos vietos registracijos pažymėjimus ir leidimus veiklai, susijusiai su narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirtakais (prekursoriais);
- leidimus verstis veikla su į narkotinių ir psichotropinių medžiagų IV sąrašą įrašytomis medžiagomis;
- leidimus vykdyti pluoštinių kanapių gaminių gamybos, kurios metu susidaro pluoštinių kanapių tarpiniai produktai, kuriuose THC kiekis viršija leidžiamą 0,2 procento ribą, veiklą;
- specialiuosius leidimus naudoti I, II ir (ar) III sąrašų narkotines, psichotropines medžiagas moksliniams tyrimams.

2023 m. gruodžio 31 d. iš viso galiojo 884 išduotos licencijos, leidimai ir pažymėjimai.

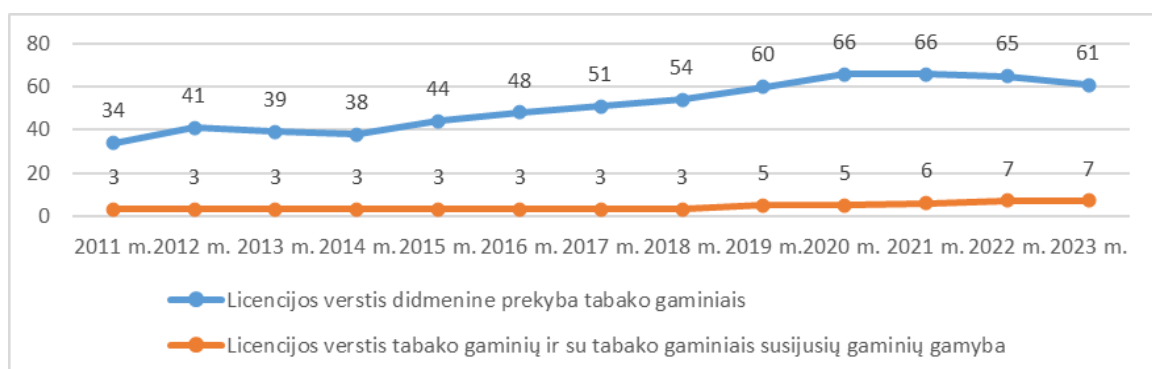
Lyginant su 2022 m., 2023 m. labiausiai išaugo licencijų verstis didmenine prekyba alkoholiniais gėrimais skaičius, jų padidėjo beveik 5 proc. – iki 379 licencijų (12 paveikslas). Alkoholio produktų gamybos licencijų skaičius padidėjo 3 licencijomis – iki 101 licencijos, arba 3 procentais. Licencijų verstis didmenine prekyba alkoholio produktais, išskyrus alkoholinius gėrimus, skaičius padidėjo nežymiai – viena licencija.

12 paveikslas. NTAKD išduotų licencijų verstis alkoholio produktų gamyba ir didmenine prekyba jais skaičiaus kitimas 2011–2023 m. vienetais

Licencijų verstis didmenine prekyba tabako gaminiais skaičius per 2023 m. sumažėjo 4 licencijomis – iki 61 licencijos, o licencijų verstis tabako gaminių ir su tabako gaminiais susijusių gaminių gamybos skaičius nepakito (13 paveikslas).

13 paveikslas. Licencijų verstis didmenine prekyba tabako gaminiais ir licencijų verstis tabako gaminių ir su tabako gaminiais susijusių gaminių gamybos skaičiaus kitimas 2011–2023 m. vienetais

Nuo 2021 m. gegužės 1 d. licencijuojama mažmeninė ir didmeninė prekyba su tabako gaminiais susijusiais gaminiais (elektroninėmis cigaretėmis, jų pildyklėmis ir žoliniais rūkomaisiais gaminiais) bei šių gaminių gamyba. Įsigaliojus prekybos elektroninėmis cigaretėmis ir jų pildyklėmis bei gamybos licencijavimui, tapo aiški reali rinkos padėtis: žinomos tiek didmeninės, tiek mažmeninės prekybos vietos bei ūkio subjektai, kurie užsiima šiuo verslu.

Didmeninę prekybą su tabako gaminiais susijusiais gaminiais prižiūrinčios valstybinės priežiūros ir teisėsaušios institucijos, įsigaliojus jų priimtiems nutarimams dėl baudų už nustatytus licencijuojamos veiklos pažeidimus ūkio subjektams, praneša apie tai NTAKD.

Pagal Valstybinės vartotojų teisių apsaugos tarnybos pateiktą informaciją apie įsigaliojusius nutarimus dėl baudų už nustatytus licencijuojamos veiklos pažeidimus ūkio subjektams, NTAKD 2023 m. įspėjo 3 ūkio subjektus apie galimą licencijų verstis su tabako gaminiais susijusiais gaminiais galiojimo sustabdymą. Į NTAKD įspėjimus ūkio subjektai reagavo ir pažeidimus pašalino.

2023 m. gruodžio 31 d. galiojo 49 licencijos verstis didmenine prekyba su tabako gaminiais susijusiais gaminiais.

Nuo 2022 m. gegužės 1 d. licencijuojama didmeninė prekyba neapdorotu tabaku. Reikalavimas turėti licenciją verstis neapdoroto tabako didmenine prekyba netaikomas licencijų verstis tabako gaminių gamyba turėtojams, naudojantiems neapdorotą tabaką tabako gaminių gamybai. Licencijos verstis neapdoroto tabako didmenine prekyba išduodamos Lietuvos Respublikoje įsteigtiems juridiniams asmenims ir užsienio juridinių asmenų filialams. Neapdoroto tabako mažmeninė prekyba draudžiama.

2023 m. gruodžio 31 d. išduota 1 licencija verstis didmenine prekyba neapdorotu tabaku.

Juridiniai asmenys, norintys verstis veikla, susijusia su į narkotinių ir psichotropinių medžiagų IV sąrašą įrašytomis medžiagomis, privalo įsigyti leidimus, kuriuos išduoda NTAKD. Leidimai išduodami tik nepriekaištingą reputaciją turintiems Lietuvos Respublikoje įsteigtiems juridiniams asmenims ir užsienio valstybių juridinių asmenų ir kitų organizacijų filialams, įsteigtiems Lietuvoje ir atitinkantiems teisės aktuose nustatytus reikalavimus.

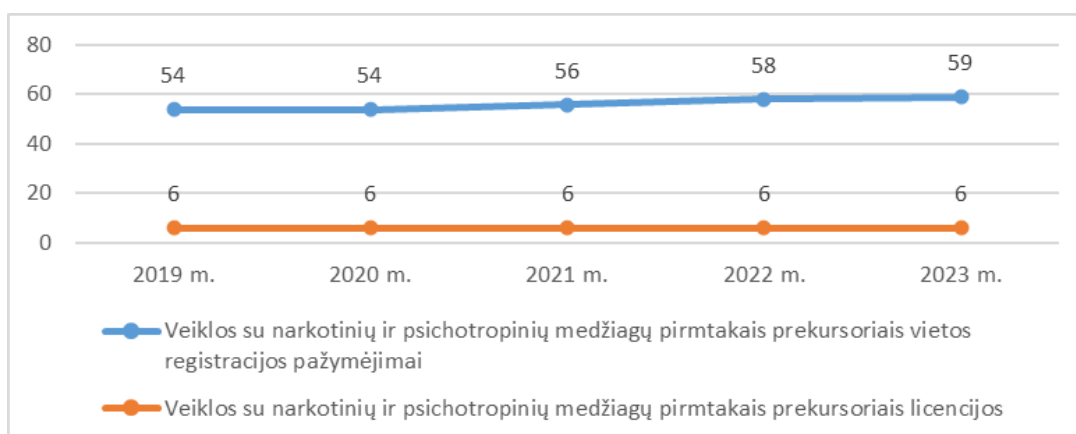
Atsižvelgiant į minėtų medžiagų pavojingumą žmogaus sveikatai, apribota galimybė fiziniams asmenims, Lietuvoje neįsisteigusiems subjektams įsigyti leidimus vykdyti veiklą su į IV sąrašą įrašytomis medžiagomis, uždrausta mažmeninė prekyba į IV sąrašą įrašytomis medžiagomis, kurios naudojamos su farmacijos produktais nesusijusios pramonės tikslams.

2023 m. gruodžio 31 d. galiojo 9 leidimai verstis veikla su į narkotinių ir psichotropinių medžiagų IV sąrašą įrašytomis medžiagomis.

Lietuvos rinkoje esantys subjektai, vykdančys veiklą su narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakais (prekursoriais) ir kurių veiklai reikalingos licencijos ar veiklos vietos registracijos pažymėjimai, beveik nesikeičia, todėl išduotų licencijų ir veiklos vietos registracijos pažymėjimų skaičius kasmet svyruoja nežymiai.

2023 m. gruodžio 31 d. galiojo 59 šios rūšies pažymėjimai ir 6 veiklos su narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakais (prekursoriais) licencijos (14 paveikslas).

14 paveikslas. Veiklos su narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakais (prekursoriais) licencijų, pažymėjimų skaičiaus kitimo tendencijos 2019–2023 metais

Nuo 2021 m. lapkričio 1 d. NTAKD išduoda specialiuosius leidimus naudoti I, II ir (ar) III sąrašų narkotines, psichotropines medžiagas moksliniams tyrimams. Specialieji leidimai naudoti I, II ir (ar) III sąrašų narkotines, psichotropines medžiagas moksliniams tyrimams išduodami Lietuvos Respublikoje įsteigtiems juridiniams asmenims ir kitose valstybėse įsteigtų juridinių asmenų ir kitų organizacijų Lietuvos Respublikoje įsteigtiems filialams.

Specialusis leidimas turi būti įgyjamas, kai:

<i>mokslinio tyrimo objektas yra į I, II ir (ar) III sąrašus įtrauktos medžiagos, įskaitant jų pamatines medžiagas (toliau - tiriamoji į I, II ar III sąrašą įtraukta medžiaga)</i>	<i>mokslinio tyrimo metu gaminant, perdirbant tiriamąją į I, II ar III sąrašą įtrauktą medžiagą susidaro kitos į I, II ir (ar) III sąrašus įtrauktos medžiagos (tarpinė į I, II ar III sąrašą įtraukta medžiaga)</i>	<i>įsigyjamos I, II ir (ar) III sąrašų medžiagos, reikalingos tiriamosios į I, II ar III sąrašą įtrauktos medžiagos gamybai (pradinė I, II ar III sąrašo medžiaga)</i>
---	--	--

2023 m. gruodžio 31 d. galiojo 8 specialieji leidimai naudoti I, II ir (ar) III sąrašų narkotines, psichotropines medžiagas moksliniams tyrimams.

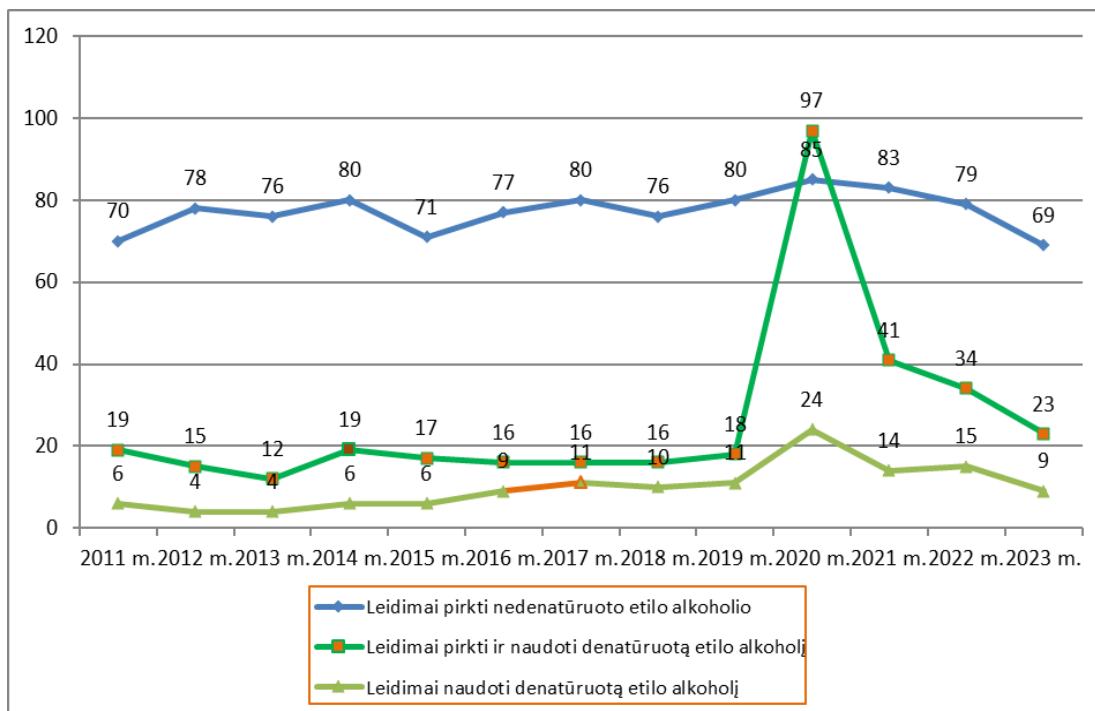
Nuo 2022 m. kovo mėn. įsigaliojus Lietuvos Respublikos pluoštinių kanapių įstatymo pakeitimams, reglamentuota pluoštinių kanapių gaminių gamybos veikla – jeigu pluoštinių kanapių gaminių gamybos proceso metu susidaro pluoštinių kanapių tarpiniai produktai, kuriuose THC kiekis (delta-9-tetrahidrokanabinolio (Δ9-THC) ir delta-9-tetrahidrokanabinolio rūgšties (Δ9-THCA) suminis kiekis) viršija leidžiamą 0,2 procento ribą, tokiai gamybai vykdyti reikalingas NTAKD išduotas leidimas vykdyti pluoštinių kanapių gaminių gamybos, kurios metu susidaro pluoštinių kanapių tarpiniai produktai, kuriuose THC kiekis (delta-9-tetrahidrokanabinolio (Δ9-THC) ir delta-9-tetrahidrokanabinolio rūgšties (Δ9-THCA) suminis kiekis) viršija leidžiamą 0,2 procento ribą, veiklą (toliau – leidimas).

Pagal šiuo metu pastebimą tendenciją, vartotojų susidomėjimas pluoštinių kanapių gaminiais sparčiai auga. Šio sektoriaus plėtra bei augantys vartotojų poreikiai skatina Lietuvos pluoštinių kanapių produktų gamintojus tiekti savo gaminius ne tik Lietuvos rinkai bet ir užsienio valstybėms. Galime teigti, kad dažniausiai leidimai yra išduodami gaminti kosmetikos gaminius, tokius kaip rankų kremas, lūpų balzamas, veido ir kūno aliejai, kanapių muilas.

Leidimas išduodamas tik Lietuvos Respublikoje įsteigtiems juridiniams asmenims ir užsienio valstybių juridinių asmenų bei kitų organizacijų padaliniais, įsteigtiems Lietuvoje ir esantiems nepriekaištingos reputacijos. 2023 m. gruodžio 31 d. iš viso galiojo 4 išduoti leidimai.

Iki 2020 m. NTAKD išduotų leidimų pirkti ir (ar) naudoti etilo alkoholį skaičius svyravo nežymiai – kasmet buvo išduodamas panašus leidimų skaičius. 2020 m. kovo mėn. paskelbus ekstremalią situaciją dėl COVID-19, padaugėjo ūkio subjektų, kurie kreipėsi dėl leidimų įsigyti etilo alkoholio, reikalingo dezinfekcinių skysčių gamybai. 2021 m. etilo alkoholio tiekimo padėtis stabilizavosi, leidimų skaičius sumažėjo iki 138. Dalis šios srities verslo naujokų siekė vykdyti veiklą neįvertinę savo galimybių ir 2022 m. tokios veiklos atsisakė, rinkoje liko tik patikimi, patirtį turintys ūkio subjektai, taigi 2022 m. išduota 10 leidimų mažiau negu 2021 m. 2023 m. išduotų leidimų skaičius sugrįžo į laikotarpio iki pandemijos lygį, iš viso buvo išduotas 101 leidimas.

15 paveikslas. Leidimų pirkti ir (ar) naudoti etilo alkoholių skaičiaus kitimas 2011–2023 metais

Licencijavimo veiklos efektyvumo didinimas

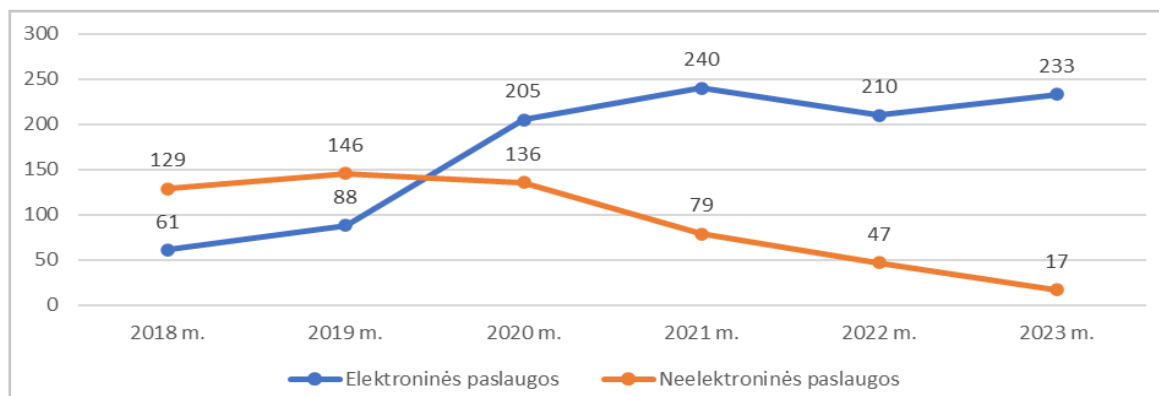
- Licencijų išdavimo procesų efektyvinimo priemonių taikymas, visų išduodamų licencijų, leidimų ir pažymėjimų el. paraiškų formų sukūrimas, jų pateikimas elektroninėje erdvėje bei informacijos apie galimybę teikti paraiškas elektroninėmis priemonėmis sklaida lėmė spartų elektroninių paslaugų augimą – 2023 m. pateiktų elektroninių prašymų skaičius sudarė 97 proc. nuo bendro teiktų paraiškų skaičiaus (2022 m. – 82 proc.).
- Elektroninius prašymus ūkio subjektai gali teikti visų NTAKD išduodamų 26 rūšių licencijoms gauti.
- Parengtos mokomosios medžiagos dėl licencijų ir leidimų išdavimo, papildymo bei patikslinimo, pateikti prašymų pildymo rekomendaciniai pavyzdžiai bei reikalavimai dokumentams teikiant prašymus gauti licencijas, ūkio subjektų konsultavimas užtikrina tai, kad 2023 m. tinkamai užpildytų paraiškų ir dokumentų licencijoms gauti, papildyti, patikslinti dalis nuo pateikto bendro paraiškų skaičiaus sudarė 70 proc.
- Parengta informacija NTAKD interneto svetainėje esančio „EU-CEG“ skyriaus restruktūrizavimui suteikia galimybę minėtame skyriuje teikti daugiau išsamesnės ir aiškesnės informacijos.
- Siekiant užsienio ūkio subjektus supažindinti su Lietuvoje galiojančiais teisės aktų reikalavimais bei atsižvelgiant į tai, kad didžioji dalis Europos Komisijos bendrame registracijos portale EU-CEG informacijos teikėjų yra užsienio ūkio subjektai, parengta medžiaga „EU-CEG“ skyriui anglų kalba.
- Gerinant administracinių paslaugų teikimo ir asmenų aptarnavimo kokybę atnaujinti bei sukurti nauji administracinių paslaugų teikimo aprašymai, naujai pradėtoms teikti paslaugoms sukurtos elektroninės prašymų formos, ūkio subjektams parengtos atmintinės apie licencijų ir leidimų gavimą, parengti ir skelbiami NTAKD interneto svetainėje administracinių paslaugų aprašymai anglų kalba.
- Siekiant efektyviau ir patogiau pateikti informaciją ūkio subjektams atnaujintas daigafunkcis konsultavimo modelis MEDIS.NTAKD.LT. Ši struktūrizuota ir vizualiai patraukli priemonė padeda ūkio subjektams vienoje vietoje rasti tai, ką jie privalo žinoti tiek planuodami, tiek jau vykdydami veiklą su alkoholio produktais ir tabako gaminiais, su tabako gaminiais susijusiais gaminiais bei narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis ir jų prekursoriais. Ši patogi elektroninė konsultavimo priemonė yra naudinga ne tik ūkio subjektams, bet ir priežiūrą vykdančioms institucijoms.

E-prašymai

Efektyvinant administracinių paslaugų teikimą ir mažinant administracinę naštą ūkio subjektams, sukurtos naujai teisės aktuose nustatytų leidimų ir licencijų elektroninės prašymų formos. Šiuo metu ūkio subjektai visoms NTAKD teikiamoms paslaugoms prašymus įsigyti, papildyti, patikslinti, panaikinti licencijų galiojimą gali teikti elektroniniu būdu. 2023 m. pateiktų elektroninių prašymų skaičius padidėjo iki 97 proc., tai rodo, kad vis daugiau ūkio subjektų įvertina elektroninių paslaugų patogumą (16 paveikslas).

Pasiektas 2022 m. siekis Elektroninių valdžios vartų portale sukurti naujai pradėtoms teikti paslaugoms elektronines prašymų formas, norint įsigyti licencijas verstis didmenine prekyba neapdorotu tabaku ir specialiuosius leidimus naudoti I, II ir (ar) III sąrašų narkotines, psichotropines medžiagas moksliniams tyrimams. Ūkio subjektai elektroninius prašymus per EVV gali teikti visoms NTAKD išduodamoms 26 rūšių licencijoms gauti.

16 paveikslas. Elektroniniu ir neelektroniniu būdu 2018–2023 metais pateikti prašymai suteikti paslaugas

2023 m. palyginti su 2018 m. suteikiamų elektroninių administracinių paslaugų skaičius padidėjo 3,8 karto.

Įteisintas licencijavimo mechanizmas užtikrina, kad alkoholio versle dalyvautų tik nepriekaištingos reputacijos ūkio subjektai. Siekiant įvertinti ūkio subjektų, kurie kreipiasi įsigyti licencijas, nepriekaištingą reputaciją, taip pat ūkio subjektų pateiktus dokumentus įsigyti licencijas, pasirašytos duomenų teikimo sutartys su VĮ Registrų centru, Informatikos ir ryšių departamentu prie Vidaus reikalų ministerijos, Valstybine mokesčių inspekcija prie Finansų ministerijos. NTAKD taip pat naudojami Valstybinės socialinio draudimo fondo valdybos, Valstybinės maitos ir veterinarijos tarnybos viešai prieinamais duomenų registrais.

NTAKD verslo licencijas ir leidimus išduoda naudodamasis Licencijų informacine sistema. Informacija apie ūkio subjektams išduotas, papildytas, patikslintas, sustabdytas ar panaikintas licencijas yra teikiama vienoje vietoje, ji yra vieša, todėl suinteresuoti ūkio subjektai ar veiklos priežiūros institucijos jiems reikalingą informaciją apie licencijas ar leidimus gali gauti greičiau ir patikimiau.

Licencijavimo funkcijų vykdymui ir efektyvumo įgyvendinimui įdiegtos naujos priemonės

- Siekiant supaprastinti viešųjų paslaugų teikimo procesą bei atsisakyti siunčiamų užklausų, kartu su Valstybine mokesčių inspekcija prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos sukurta nauja vieša paslauga – prašymo forma per Mano VMI gauti informaciją dėl ūkio subjektų padarytų pažeidimų, kurie turi įtakos leidimų pirkti ir (ar) naudoti etilo alkoholį išdavimui ar atsisakymui išduoti leidimus. Todėl NTAKD, prieš išduodamas leidimus, naudodamasis sukurta nauja prašymo forma (paslauga), teikia paklausimus dėl ūkio subjektų padarytų pažeidimų per Mano VMI elektroninę sistemą.
- Siekiant vykdyti greitesnę duomenų, reikalingų licencijų išdavimui, patikrą, inicijuotas tiesioginis duomenų gavimas iš Elektroninių valdžios vartų portalo apie mokesčių mokėtojų (fizinį ir / ar juridinių asmenų) į VMI surenkamąsias sąskaitas sumokėtų valstybės mokesčių už NTAKD teikiamas paslaugas gavimas. Šiuo tikslu pasirašyta su Informacinės visuomenės plėtros komitetu sutartis, kurios pagrindu iš Elektroninių valdžios vartų portalo gaunami duomenys, kurie reikalingi nustatant, ir / ar fiziniai ar juridiniai asmenys, siekiantys gauti naują arba papildyti, patikslinti, pakeisti turimą NTAKD išduotą licenciją, leidimą, pažymėjimą sumokėjo nustatyto dydžio valstybės rinkliavą.

3.8 priemonė: Didinti valstybės ir (ar) savivaldybių institucijų ir (ar) įstaigų, ūkio subjektų, kurių veikla susijusi su narkotinių ir psichotropinių medžiagų ir jų pirmtakų (prekursorių) teisėta apyvarta, kompetencijas naudojant inovatyvius metodus / įrankius

Plečiant glaudesnę bendradarbiavimą bei ugdant pasitikėjimą kontroliuojančiomis institucijomis, buvo vykdyti **dveji mokymai** verslo subjektams „Ką reikia žinoti apie narkotinių ir psichotropinių medžiagų ir jų prekursorių teisėtą naudojimą?“ Mokymų metu apmokyti 405 dalyviai, aptarti narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių) teisėtos apyvartos bei į oficialų sąrašą neįtrauktų medžiagų reglamentavimo ir veiklos priežiūros klausimai, pramonėje teisėtai naudojamų į IV narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašą įtrauktų medžiagų teisinio reguliavimo aspektai bei reikalavimai veiklai, nagrinėtos mokslinių tyrimų atlikimo su narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis galimybės, nustatyta duomenų apie aukščiau išvardintų medžiagų apyvartą teikimo į PTAKIS informacinę sistemą tvarka.

Taip pat organizuoti net **24 mokymai** ūkio subjektams jų **veiklos vietoje**: subjektų atstovai buvo supažindinti su prekursorių kontrolės teisės aktais, veiklai su prekursoriais ir į oficialų sąrašą neįtrauktomis medžiagomis taikytiniais reikalavimais, verslo subjektų pareigomis, suteikta būtina informacija, kaip teikti duomenis apie vykdomą veiklą į PTAKIS.

Siekiant efektyvinti narkotinių ir psichotropinių medžiagų bei jų prekursorių kontrolę ir didinti pareigūnų kompetencijas, organizuoti **6 mokymai teisėsaugos pareigūnams ir ekspertams** (Valstybės sienos apsaugos tarnyba, Muitinės departamentas, Lietuvos teismo ekspertizės centras, Kauno kalėjimas). Skaityti pranešimai apie narkotinių ir psichotropinių medžiagų prekursorių neteisėtą naudojimą, įtartinų sandorių atpažinimo kriterijus, neteisėtos apyvartos nustatymą, klaidingo deklaravimo bei ženklinimo aspektus bei naujų psichoaktyviųjų medžiagų keliamas grėsmes ir su tuo susijusią profesinę riziką, taip pat apie teisinį naujų psichoaktyviųjų medžiagų reguliavimą bei taikomas tarptautines kontrolės priemones.

Vilniaus miesto savivaldybės Narkotikų kontrolės komisijos nariams organizuoti **mokymai** apie naujas psichoaktyvias medžiagas, jų vartojimo mastą bei iš to kylančias problemas visuomenės sveikatai. Taip pat buvo skaityta paskaita pedagogams bei mokinių tėvams apie naujas ir nuolat besikeičiančias psichoaktyvias medžiagas ir jų formas.

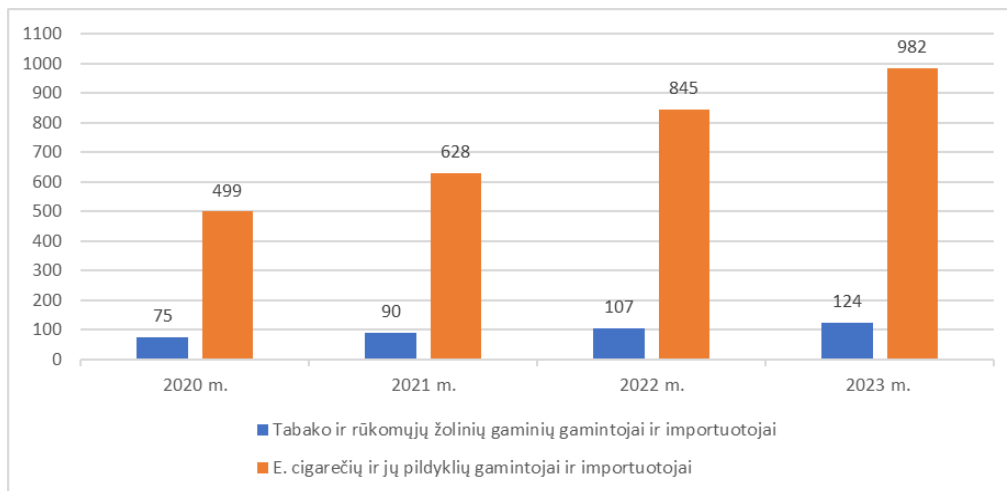
Mokymų skaičius viršijo suplanuotą skaičių, nes buvo didelis poreikis kelti ir verslo subjektų, ir pareigūnų bei ekspertų kvalifikaciją dėl atsiradusių naujų tendencijų narkotikų rinkoje.

NTAKD administruoja naują įrankį (NINFO), kurio pagalba visuomenė informuojama apie Lietuvoje kontroliuojamas narkotines ir psichotropines medžiagas, kurioms yra taikomos rinkos ribojimo priemonės. 2023 m. atnaujintas NINFO tinklapio turinys, kuris papildytas 30 naujų narkotinių ir psichotropinių medžiagų, kurioms rinkos reguliavimo priemonės nustatytos atsižvelgiant į papildytus Narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašus (2023 m. gegužės 25 d. Sveikatos apsaugos ministro įsakymas Nr. V-612 ir 2023 m. lapkričio 9 d. įsakymas Nr. V-1162), taip pat papildyta 2 naujomis **Fentanilio ir Benzimidazolo** darinių grupėmis ir **vienu papildomu septintuoju Sintetinių kanabinoidų darinių grupės pogrupiu**, atnaujinta informacija apie medžiagas, kurios buvo perkeltos į naujai suformuotas narkotinių ir psichotropinių medžiagų darinių grupes.

3.9 priemonė: Vykdyti į Europos Komisijos bendrąjį registravimo portalą EU-CEG teikiamos informacijos apie tabako gaminius ir su tabako gaminiais susijusius gaminius, teikiamus Lietuvos rinkai, stebėseną

NTAKD – atsakinga institucija, kuriai tabako gaminių ir su tabako gaminiais susijusių gaminių gamintojai ir importuotojai pagal Tabako Produktų Direktyvos Nr. 2001/37/EB (toliau – TPD) nuostatas teikia pranešimus apie Lietuvos rinkai skirtus tabako gaminius ir el. cigaretes bei jų pildykles, naudodamiesi EK sukurtu bendru registravimo portalu EU-CEG (toliau – EU-CEG portalas). Iki 2023 m. gruodžio 31 d. EU-CEG portale informaciją apie Lietuvos rinkai skirtus gaminius buvo pateikę 124 tabako gaminių ir rūkomųjų žolinių gaminių gamintojai ir importuotojai bei 982 el. cigarečių ir jų pildyklių gamintojai ir importuotojai.

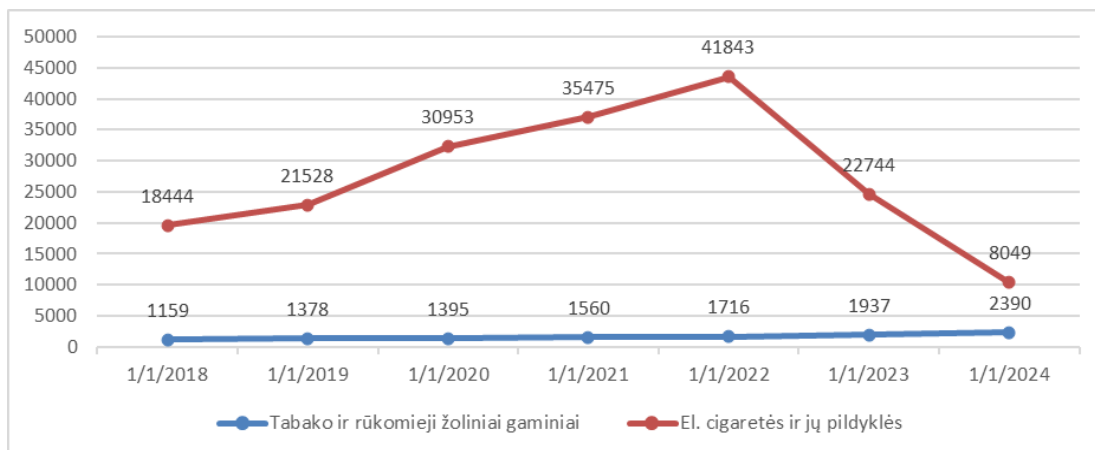
17 paveikslas. Tabako gaminių ir rūkomųjų žolinių gaminių bei el. cigaretėlių ir jų pildyklių gamintojų ir importuotojų, 2020–2023 m. EU-CEG portale teikusių pranešimus apie Lietuvos rinkai skirtus gaminius. Skaičiaus pokytis vienetais

Vykdydamas nacionalinio koordinatoriaus funkcijas NTAKD, atsižvelgdamas į būtinybę saugoti komercinę paslaptį, interneto svetainėje viešai skelbia ir periodiškai atnaušina Lietuvos rinkai skirtų tabako gaminių, rūkomųjų žolinių gaminių ir elektroninių cigaretėlių, apie kuriuos EU-CEG portale yra pateikta gamintojų ir importuotojų informacija, sąrašus, kuriuose tiek verslo priežiūros institucijos, tiek verslo subjektai bei vartotojai gali patikrinti, ar jų vartojamas gaminytis yra sąrašė. Tai reiškia, kad apie šiuos gaminius EU-CEG portale yra pateikta gamintojų ir importuotojų informacija ir juos galima tiekti Lietuvos rinkai.

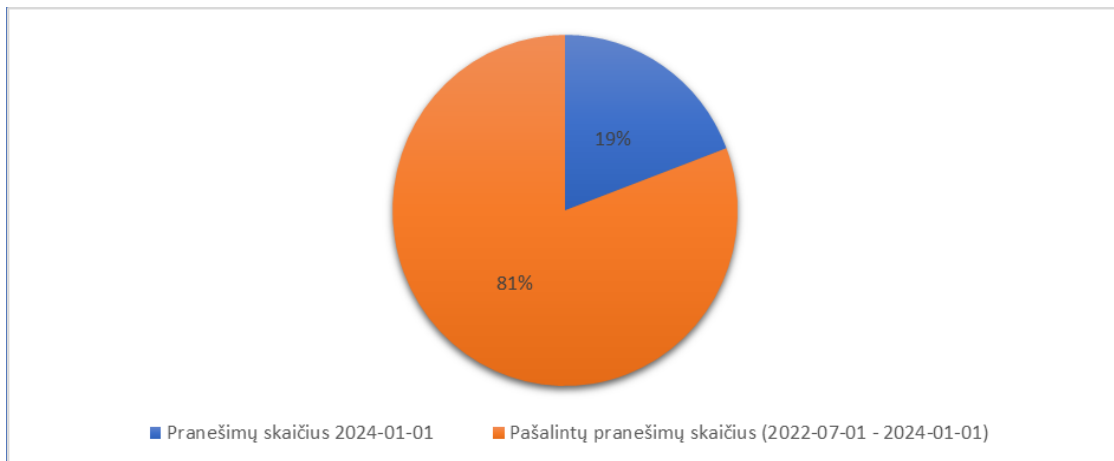
2023 m. atliekant EU-CEG portale gautos informacijos patikrą, pagrindinis dėmesys buvo skirtas 2022 m. liepos 1 d. įsigaliojusioms TKĮ nuostatomis, draudžiančioms Lietuvos rinkai tiekti elektronines cigaretes ir jų pildykles, jeigu jose esančio skysčio sudėtyje yra kvapiųjų medžiagų, išskyrus tabako kvapą ir (ar) skonį. Atsižvelgiant į labai didelį šių gaminių kiekį (EU-CEG sąrašė 2023-01-01 buvo 22 744 gaminiai) ir verslo subjektų ne tik nenorą bendradarbiauti, bet dažnai priešišką nusiteikimą, nebuvo galimybės iš karto iš sąrašo pašalinti visų TKĮ nuostatų neatitinkančių gaminių. Nors 2022 m. rugpjūčio mėn. beveik 800 gamintojų ir importuotojų, teikusių pranešimus į EU-CEG portalą, buvo išsiųsti informaciniai laiški apie naujai įsigaliojusius draudimus Lietuvos rinkoje ir buvo prašoma iš portalo pašalinti teisės aktų reikalavimų neatitinkančius produktus, tik labai maža dalis verslo subjektų sureagavo į šiuos prašymus, todėl NTAKD darbuotojai turėjo patys vertinti kiekvieno gaminio atitiktį TKĮ nuostatomis. Iki 2023 m. pabaigos iš sąrašo buvo išbraukta 28 846 elektroninių cigaretėlių ir jų pildyklių, turinčių aiškų nuorodą į tam tikrą skonį ar kvapą. Minėtų gaminių skaičiaus pokytis matomas 18 paveiksle.

18 paveikslas. Portale EU-CEG nuo 2018-01-01 iki 2024-01-01 pateiktų įrašų apie tabako gaminius, rūkomuosius žolinius gaminius ir el. cigaretes bei jų pildykles, skirtas Lietuvos rinkai. Skaičiaus pokytis vienetais

Iki 2022 m. liepos 1 d., kada įsigaliojo TKĮ nuostatos, draudžiančios Lietuvos rinkai tiekti elektronines cigaretes ir jų pildykles, jeigu jose esančio skysčio sudėtyje yra kvapiųjų medžiagų, išskyrus tabako kvapą ir (ar) skonį, EU-CEG portale iš viso buvo pateikti 41 843 pranešimai. Vertinant gaminių atitiktį naujoms TKĮ nuostatomis yra bendradarbiaujama su VVTAT, kuri prižiūri, ar elektroninių cigarečių bei elektroninių cigarečių pildyklių ženklavimas, sudėtis ir kokybė atitinka teisės aktų reikalavimus. Atsižvelgiant į VVTAT pateiktas išvadas dėl tam tikrų sudėtinių dalių tinkamumo / netinkamumo, NTAKD darbuotojų kruopščiai kiekvieno gaminio patikrinimu iš EU-CEG portalo nuo 2022 m. liepos 1 d. buvo pašalinti 33 794 pranešimai apie Lietuvos rinkai skirtus gaminius, neatitinkančius TKĮ reikalavimų. 2024-01-01 buvusių ir 2022-07-01–2024-01-01 laikotarpiu pašalintų iš EU-CEG portalo gaminių skaičius procentais pavaizduotas 19 paveiksle.

19 paveikslas. EU-CEG portale 2024-01-01 buvusių ir 2022-07-01–2024-01-01 laikotarpiu pašalintų iš EU-CEG portalo pranešimų skaičius procentais

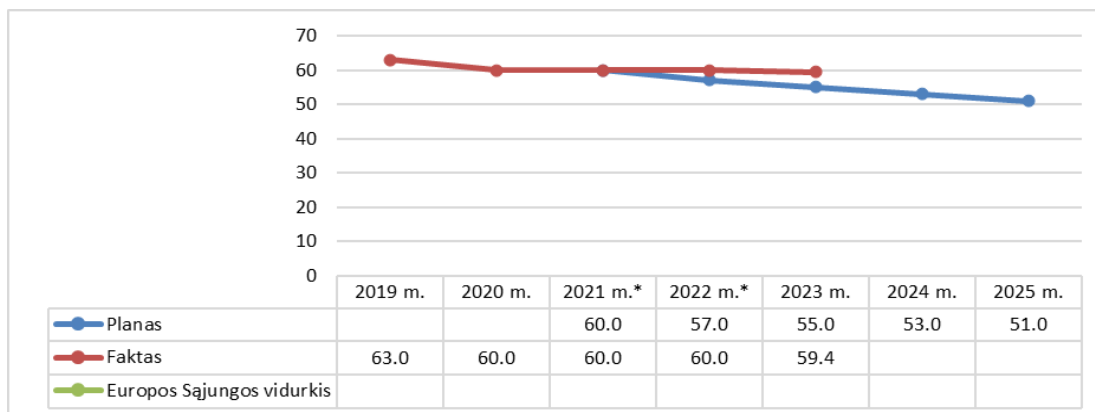

Vertinant gaminius šiuo aspektu, glaudžiai bendradarbiaujama su VVTAT.

VVTAT prašymu NTAKD pagal EU-CEG pateiktą informaciją parengė ir pateikė medžiagą apie 59 mažmeninės prekybos vietose VVTAT atrinktas patikrinimui elektronines cigaretes ir jų pildykles. Taip pat NTAKD teikė prašymus VVTAT įvertinti 104 EU-CEG portale pateiktų gaminių sudėtį. VVTAT nustačius, kad 84 gaminių sudėtis neatitinka TKĮ nuostatų, elektroninės cigaretės ir jų pildyklės iš EU-CEG portalo buvo pašalintos kaip neatitinkančios teisės aktų reikalavimų.

4 UŽDAVINYS. Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimo ir jam mažinti skirtų priemonių efektyvumo stebėseną

20 paveikslas. 18–74 m. amžiaus asmenų, nurodžiusių, kad vartojo alkoholio produktus per paskutinį mėnesį (ne daugiau kaip x procentų ataskaitiniais metais)(proc.)

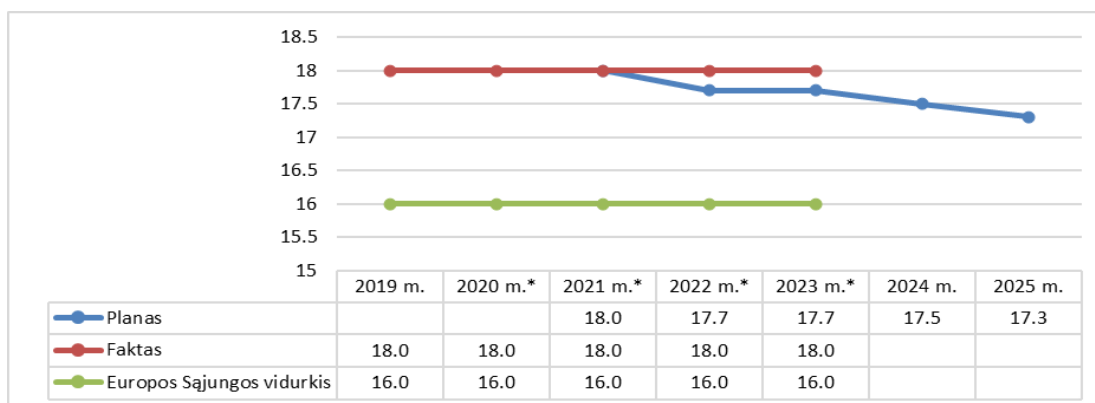
*2020 m. Tabako gaminių ir alkoholio vartojimo prevencijos ir kontrolės priemonių efektyvumo ir požiūrio vertinimo tyrimo duomenys

Šaltiniai: Tabako gaminių ir alkoholio vartojimo prevencijos ir kontrolės priemonių efektyvumo ir požiūrio vertinimas, omnibus tyrimas (2020 m.).

Psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimas tarp suaugusiųjų Lietuvos gyventojų, jų požiūris į kontrolės ir prevencijos priemonių poreikį ir efektyvumą, omnibus tyrimas (2023 m.).

NTAKD užsakymu 2023 m. gegužę buvo vykdyta 18–74 m. amžiaus Lietuvos gyventojų apklausa, taikant omnibus apklausos metodą. Apklausos rezultatai parodė, kad bent kartą per paskutinius 12 mėnesių alkoholį vartojo trys iš keturių (77 %) 18–74 metų šalies gyventojų, per paskutines 30 dienų alkoholį vartojo šeši iš dešimties (59 %) tokio amžiaus gyventojų, per paskutines 7 dienas alkoholį vartojo kas penktas (20 %) gyventojas, o kasdien alkoholį vartoja 1 % respondentų. Lyginant su ankstesniais metais šiuo metodu vykdytų apklausų rezultatais, 2023 m. alkoholio vartojimas buvo šiek tiek mažesnis. 2023 m. alkoholio vartojimas per paskutines 30 dienų buvo mažiausias tarp 18–29 m. amžiaus jaunimo (50 %). Pastebima, kad per paskutines 30 dienų alkoholį vartojo daugiau vyrai (septyni iš dešimties 18–74 metų vyrų – 72 %) nei moterys (kas antra tokio amžiaus moteris – 48 %), 30–49 metų gyventojai (67 %), didmiesčių gyventojai (68 %), respondentai su vidutinėmis (1001 – 1800 eurų) arba didžiausiomis (virš 1800 eurų) šeimos pajamomis per mėnesį, darbininkai ir ūkininkai (73 %) bei vadovai (72 %).

21 paveikslas. 15–16 m. mokinių, bent kartą vartojusių kanapes, dalis (ne daugiau kaip x procentų ataskaitiniais metais) (proc.)

*2019 m. Alkoholio ir kitų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo Europos mokyklose ESAPD tyrimo duomenys

Šaltinis: Alkoholio ir kitų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo Europos mokyklose tyrimas (angl. The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs)

Kriterijus dėl 15–16 m. mokinių, bent kartą vartojančių kanapes (procentais), numatytas vadovaujantis alkoholio ir kitų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo ESPAD (angl. *The European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs*) tyrimu. Paskutinis tyrimas buvo atliktas 2019 m., kitas tyrimas numatytas 2024 m.

Kanapių vartojimo bent kartą gyvenime ESPAD 2019 šalių vidurkis – 16 %, Lietuvoje – 18 %. Vis dėlto per paskutines 30 dienų kanapių vartojimas Lietuvoje buvo kiek mažesnis nei vidutiniškai kitose šalyse (Lietuvoje – 5,5 %, ESPAD šalių vidurkis – 7,1 %), o vartojimo kartų skaičius per paskutinius 12 mėn. Lietuvoje buvo vienas mažiausių (Lietuvoje – 6,6 karto, ESPAD šalių vidurkis – 9,9 karto). Didelės rizikos kanapių vartojimas Lietuvoje sutapo su ESPAD šalių vidurkiu (4 %).

Siekis išlaikyti mažėjantį bent karto gyvenime kanapių vartojimą tarp 15–16 m. mokinių yra labai ambicingas, atsižvelgiant į tai, kad narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo paplitimo didėjimo tendencija stebima visame pasaulyje. Neabejotinai tam įtakos turi prieinamumo didėjimas, jaunimo požiūris į kanapių vartojimą, tarpsektorinio bendravimo stoka. Atlikta NTAKD analizė parodė, kad jaunimas (15–29 m.) narkotikus dažniausiai bando vartoti (ar vartoja) tarp draugų (72,8 % kada nors narkotikus vartojusių respondentų), rečiau – lankydami diskotekose, naktiniuose klubuose (31,2 %) arba kavinėse, baruose (21,4 %). Dažniausiai jaunimo nurodytos narkotikų vartojimo priežastys buvo smalsumas ir noras atsipalaiduoti, o dažniausios priežastys, dėl kurių jaunimas neišbandė narkotikų, buvo tai, kad narkotikai jų tiesiog nedomina, taip pat neigiamas nusistatymas prieš narkotikų vartojimą, suvokiamas neigiamas narkotikų poveikis sveikatai bei priklausomybės baimė. Dauguma jaunimo (15–29 m.) psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą vertina neigiamai: narkotikų vartojimą neigiamai (ar labiau neigiamai) vertina 91 % respondentų.

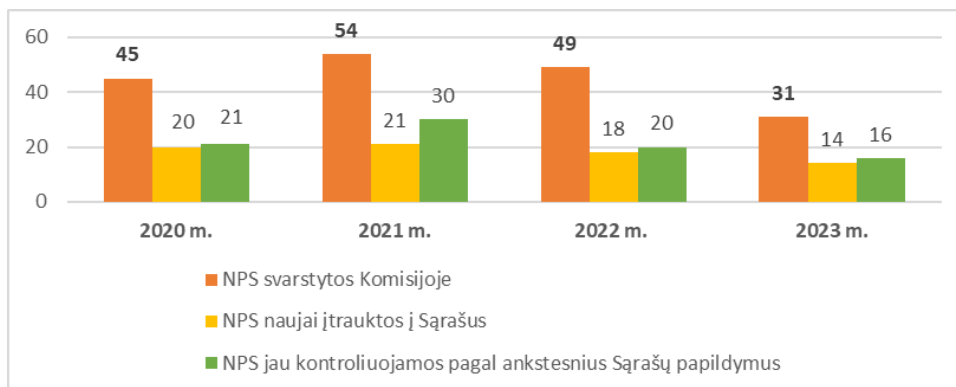
4.1 priemonė: Vykdyti naujų psichoaktyvų efektą sukeliančių medžiagų stebėseną, atlikti analizę ir rizikos vertinimą bei teikti siūlymus dėl rinkos ribojimo priemonių taikymo

Naujų psichoaktyviųjų medžiagų rizikos vertinimas

NTAKD veikia Tarpžinybinė psichoaktyvų efektą sukeliančių medžiagų rizikos vertinimo komisija (toliau – Komisija). Suorganizuoti 3 Komisijos posėdžiai (2023 m. balandžio 26 d., spalio 3 d. ir gruodžio 4 d.) naujų psichoaktyviųjų medžiagų (angl. *new psychoactive substances*, toliau – NPS) rizikos vertinimo, teisės aktų tikslinimo įtraukiant naujas darinių grupes, rinkos ribojimo priemonių pritaikymo klausimais (22 paveikslas). Posėdžių protokolų nutarimo pagrindu parengti ir pateikti siūlymai Sveikatos apsaugos ministerijai dėl šių medžiagų rinkos ribojimo priemonių nustatymo Lietuvoje: dėl Narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašų tikslinimo bei papildymo naujomis **Fentanilio ir Benzimidazolo** darinių grupėmis ir **septintu nauju Sintetinių kanabinoidų darinių grupės pograpiu**, dėl 30 NPS įtraukimo į Narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašus bei dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų nedidelio, didelio ir labai didelio kiekio nustatymo rekomendacijų patikslinimo ir papildymo naujomis medžiagomis bei jų rekomendaciniais kiekiais.

Parengta informacinė medžiaga Komisijos nariams apie 31 NPS, kurios buvo vertintos Komisijos posėdžiuose.

22 paveikslas. NPS rizikos vertinimo rezultatai 2020–2023 m. vienetais

Toks greitas ir efektyvus NPS rizikos vertinimas bei siūlymų teikimas Sveikatos apsaugos ministerijai prisideda prie narkotikų pasiūlos mažinimo ir naujos medžiagos net nespėja išpopuliarėti tarp vartotojų ir išplisti Lietuvos rinkoje.

Naujų psichoaktyviųjų medžiagų stebėseną ir efektyvų bendradarbiavimą

NTAKD efektyviai koordinuoja informaciją apie naujas rinkoje pasirodžiusias psichoaktyvias medžiagas, apie kurias informacija gaunama per Ankstyvojo perspėjimo sistemą (ang. *Early Warning System, EWS*) iš ENNSC arba kitų atsakingų, kontrolę vykdančių institucijų, organizuodamas ir dalyvaudamas keičiantis informacija su kompetentingomis institucijomis bei siūlo priemones, kaip užtikrinti psichoaktyviu efektu pasižyminčių medžiagų kontrolę.

Siekiant apsaugoti visuomenės sveikatą bei greitai reaguoti į gaunamus pranešimus apie naujas psichoaktyvias medžiagas iš ENNSC per EWS bei su tuo siejamas grėsmes (mirtys, ūmūs apsinuodijimo atvejai) kitose valstybėse, per 2023 metus atsakingoms institucijoms išplatinti 36 pranešimai apie NPS ir jų keliamas grėsmes visuomenės sveikatai.

Lietuvos valstybinės laboratorijos NTAKD pranešė apie 22 pirmą kartą nustatytas NPS Lietuvoje (2022 m. – 17). Surinktos informacijos pagrindu apie naujas Lietuvos rinkoje pasirodžiusias medžiagas NTAKD parengė pranešimų formas ir teisės aktų nustatyta tvarka pateikė ENNSC.

NTAKD aktyviai bendradarbiavo ne tik su Lietuvos institucijomis, tačiau ir su tarptautinėmis institucijomis – ENNSC, PSO, UNODC, INCB, organizavo prašomų duomenų surinkimą bei jų pateikimą, užpildydamas kompleksinius klausimynus apie 8 narkotines ir psichotropines medžiagas. Pateikti sisteminti duomenys leidžia atsakingoms tarptautinėms institucijoms priimti būtinus sprendimus dėl pavojingoms NPS privalomų kontrolės priemonių taikymo visose valstybėse.

Rugpjūčio 23 d. įvyko Jungtinių Tautų tarptautinės narkotikų kontrolės valdybos (INCB) ir NTAKD organizuotas **tarptautinis tarpinstitucinis posėdis**, kuriame aptartas įtariamas organizuotas narkotinių ir psichotropinių medžiagų platinimas tarpvalstybiniu mastu. Posėdyje dalyvavo INCB specialistai iš Austrijos, JAV, Australijos ir Lietuvos muitinės, policijos pareigūnai, NTAKD specialistai. Posėdžio metu pasidalinta turima informacija, susijusia su įtarimais keliančia Lietuvoje veikiančia įmone, jos veikla ir suderinti tolimesni visų posėdyje dalyvavusių valstybių institucijų veiksmai, siekiant surinkti įrodymų, keistis informacija tarp valstybių bei imtis tolimesnių būtinų veiksmų.

Dalyvauta ENNSC organizuotame naujų psichoaktyviųjų medžiagų (NPS) nuolatinių ekspertų metiniame 23-ame susitikime birželio 21–22 d., kuriame buvo aptarta esama padėtis Europos NPS rinkoje ir žvilgsnis į ateitį, taip pat ekspertų pristatytos ir aptartos valstybėse vyraujančios pagrindinės problemos (skirtumai tarp valstybių bei su naujomis tendencijomis kylantys iššūkiai). Susitikime pristatyta situacija ir NPS iššūkiai Lietuvoje, skaitytas pranešimas apie sintetinių opioidų (ypač karfentanilio) keliamas problemas ir esamą padėtį Lietuvoje.

Taip pat spalio 27 d. dalyvauta tarptautiniame nuotoliniame EWS tinklo ekspertų susitikime dėl sintetinių opioidų keliamų grėsmių Europoje, skaitytas pranešimas ir pristatyta situacija Lietuvoje apie sintetinius opioidus.

Plėtojant Nacionalinio EWS tinklo veiklą bei siekiant įtraukti kuo daugiau atsakingų tiek valstybinių institucijų, tiek nevyriausybinių įstaigų lapkričio 28 d. suorganizuotas Ankstyvojo perspėjimo sistemos (EWS) nacionalinio tinklo ekspertų metinis susitikimas, kuriame aptarta esama padėtis Lietuvoje, pristatyti duomenys, rodikliai, kurie leistų stiprinti nacionalinį EWS tinklą ir užtikrintų efektyvų keitimąsi aktualia informacija.

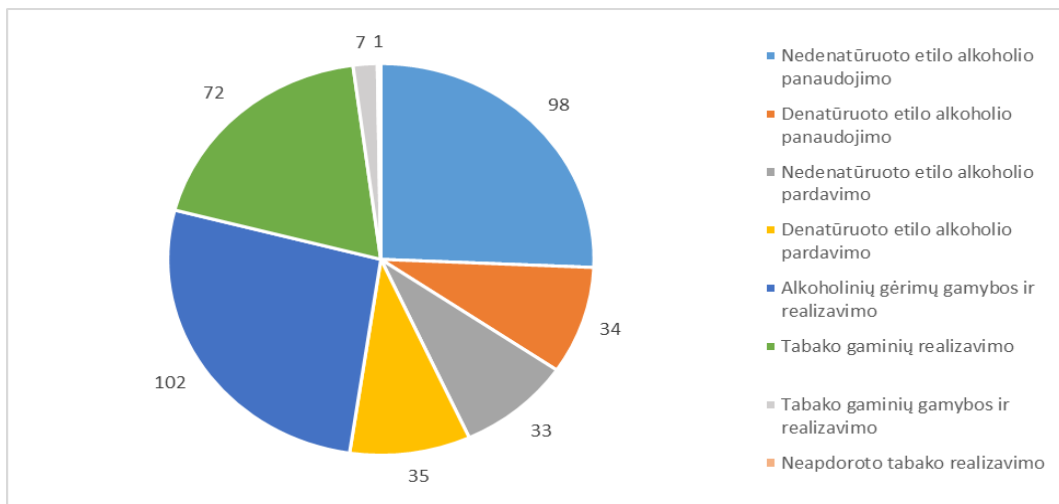
4.2 priemonė: Vykdyti tabako ir alkoholio produktų prekybos, gamybos, etilo alkoholio pirkimo ir panaudojimo duomenų stebėseną naudojantis elektroninėmis priemonėmis

E-ataskaitos

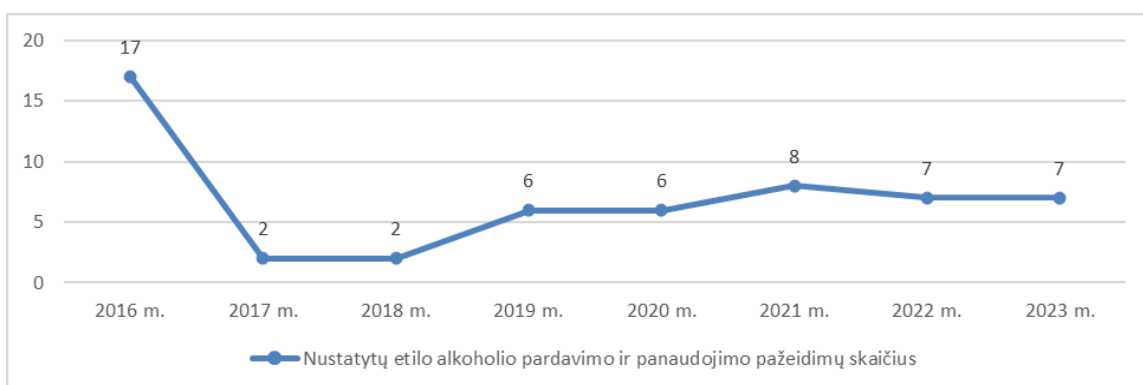
Siekiant ūkio subjektams sudaryti patogesnes sąlygas teikti teisės aktuose numatytus duomenis apie etilo alkoholio panaudojimą ir pardavimą, alkoholinių gėrimų ir tabako gaminių gamybą bei realizavimą, neapdoroto tabako didmeninę prekybą ir realizavimą 2023 m. sėkmingai naudotos 8 elektroninių ataskaitų teikimo formos ATASKAITOS.NTAKD.LT

Ūkio subjektų, registruotų ATASKAITOS.NTAKD.LT, skaičius 2023 m. gruodžio 31 d. matomas 23 paveiksle.

23 paveikslas. Ūkio subjektų, registruotų ATASKAITOS.NTAKD.LT, skaičius, vienetais

Ūkio subjektų NTAKD teikiamų etilo alkoholio pardavimo ir panaudojimo ataskaitų duomenų stebėseną ir analizę – prevencinė priemonė bei kontrolė siekiant išvengti galimų licencijuojamos veiklos sąlygų pažeidimų. Vertindamas gaunamus etilo alkoholio pardavimo ir panaudojimo duomenis, 2016 m. dėl galimų pažeidimų NTAKD prevenciškai įspėjo 17 subjektų. Į NTAKD įspėjimus buvo reaguota ir 2017 m. jau tik du ūkio subjektai pažeidė nustatytą etilo alkoholio pirkimo tvarką. 2018 m. įspėjimai išsiųsti taip pat dviem ūkio subjektams, 2019 m. tokių buvo šeši, 2020 m. – taip pat šeši. 2021 m. dėl etilo alkoholio pardavimo tvarkos pažeidimų įspėtos dvi įmonės, 2022 m. – viena. Įvertinus metinius etilo alkoholio pardavimo duomenis, 2021 m. nustatyti šeši ūkio subjektai, viršiję be leidimo galimą įsigyti etilo alkoholio kiekį. 2022 m. tokių buvo penki. Be to, 2022 m. nustatytas vienas ūkio subjektas, be leidimo iš užsienio įmonės įsigijęs 4000 l a. a. denatūruoto etilo alkoholio. Šiam subjektui prevenciškai pateiktas įspėjimas, be leidimo įsigytas etilo alkoholis buvo grąžintas tiekėjui. 2023 m. atliekant ataskaitų duomenų analizę nustatyti trys etilo alkoholio pardavimo tvarkos ir keturi etilo alkoholio įsigijimo tvarkos pažeidimai. Ūkio subjektai buvo įspėti dėl įvykdytų teisės aktų pažeidimų, jiems paaiškinta etilo alkoholio pardavimo ir įsigijimo tvarka.

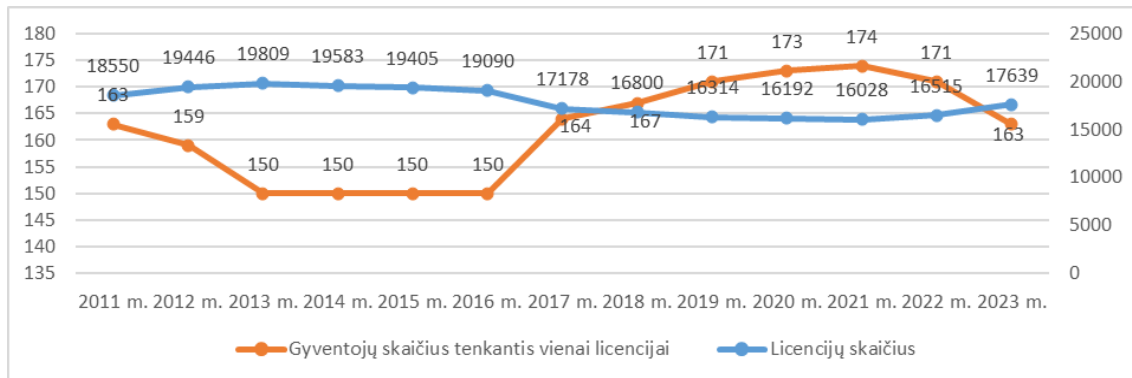
Alkoholinių gėrimų, tabako gaminių ir su tabako gaminiais susijusių gaminių mažmeninės prekybos licencijų stebėseną

NTAKD, siekdamas įvertinti savivaldybių išduotų licencijų verstis mažmenine prekyba alkoholiniais gėrimais ir verstis mažmenine prekyba tabako gaminiais bei su tabako gaminiais susijusiais gaminiais skaičiaus kitimo tendencijas, kasmet atlieka licencijų verstis mažmenine prekyba alkoholiniais gėrimais ir licencijų verstis mažmenine prekyba tabako gaminiais bei su tabako gaminiais susijusiais gaminiais vietų išsidėstymo Lietuvoje tankumo tyrimą pagal savivaldybių pateiktą informaciją į VĮ Registrų centras Licencijų informacinę sistemą (www.licencijavimas.lt)

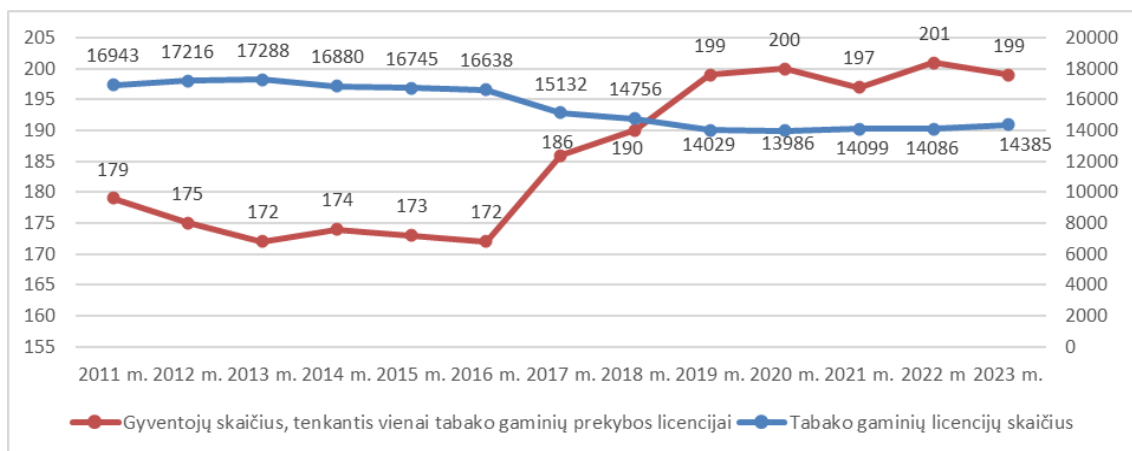
apie išduotas licencijas verstis mažmenine prekyba alkoholiniais gėrimais ir licencijas verstis mažmenine prekyba tabako gaminiais bei su tabako gaminiais susijusiais gaminiais.

2023 m. birželio 30 d. Lietuvoje galiojo 17 639 licencijos verstis mažmenine prekyba alkoholiniais gėrimais, 14 385 licencijos verstis mažmenine prekyba tabako gaminiais ir 3 888 licencijos verstis mažmenine prekyba su tabako gaminiais susijusiais gaminiais. Tiriamuoju laikotarpiu vienai licencijai verstis mažmenine prekyba alkoholiniais gėrimais teko 163 gyventojai, o vienai licencijai verstis mažmenine prekyba tabako gaminiais – 199 gyventojai. Licencijų skaičiaus ir prieinamumo pagal vienai licencijai tenkantį gyventojų skaičių (toliau – prieinamumas) kitimas pateiktas 24 ir 25 paveiksluose.

24 paveikslas. Licencijų verstis mažmenine prekyba alkoholiniais gėrimais skaičiaus bei prieinamumo kitimas Lietuvoje 2011–2023 metais

25 paveikslas. Licencijų verstis mažmenine prekyba tabako gaminiais skaičiaus bei prieinamumo kitimas Lietuvoje 2011–2023 metais

Atlikus tyrimą savivaldybėms pateikiamos rekomendacijos bei pasiūlymai dėl licencijų verstis mažmeninės prekybos alkoholiniais gėrimais, tabako gaminiais ir su tabako gaminiais susijusiais gaminiais skelbimo VĮ Registrų centras Licencijų informacinėje sistemoje. Visą informaciją apie Alkoholinių gėrimų ir tabako gaminių mažmeninės prekybos vietų išsidėstymą Lietuvos teritorijoje pagal savivaldybių išduotas licencijas 2023 metais tyrimą galima rasti NTAKD internetinėje svetainėje adresu

[https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/2022%20Tyrimas%20alkoholis%20tabakas%20galutinis%2012-22%20doc\(1\).pdf](https://ntakd.lrv.lt/uploads/ntakd/documents/files/2022%20Tyrimas%20alkoholis%20tabakas%20galutinis%2012-22%20doc(1).pdf)

4.3 priemonė: Vykdyti alkoholio vartojimo, jo daromos ekonominės žalos sveikatai ir ūkiui stebėseną ir tabako gaminių ir su tabako gaminiais susijusių gaminių vartojimo, jų daromos žalos sveikatai ir ūkiui stebėseną

Alkoholio vartojimo, jo daromos ekonominės žalos sveikatai ir ūkiui stebėsenos (monitoringo) taisyklėse, patvirtintose Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. sausio 15 d. nutarimu Nr. 32 „Dėl Lietuvos Respublikos

Vyriausybės 2004 m. rugsėjo 6 d. nutarimo Nr. 1135 „Dėl Alkoholio vartojimo, jo daromos ekonominės žalos sveikatai ir ūkiui stebėsenos (monitoringo) taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo ir Tabako gaminių ir su tabako gaminiais susijusių gaminių vartojimo, jų daromos žalos sveikatai ir ūkiui stebėsenos (monitoringo) taisyklėse, patvirtintose Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. rugpjūčio 19 d. nutarimu Nr. 997 „Dėl Tabako gaminių ir su tabako gaminiais susijusių gaminių vartojimo, jų daromos žalos sveikatai ir ūkiui stebėsenos (monitoringo) taisyklių patvirtinimo“ numatyta, kad NTAKD organizuoja ir koordinuoja alkoholio vartojimo, jo daromos ekonominės žalos sveikatai ir ūkiui stebėseną ir tabako gaminių bei su tabako gaminiais susijusių gaminių vartojimo, jų daromos žalos sveikatai ir ūkiui stebėseną ir iki kiekvienų metų spalio 30 d. apibendrina surinktus duomenis, parengia stebėsenos vertinimą bei pateikia Sveikatos apsaugos ministerijai ir Lietuvos Respublikos Vyriausybei, taip pat skelbia šiuos duomenis NTAKD leidinyje „Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento metinis pranešimas“ ir savo interneto svetainėje. 2023 m. parengtas Alkoholio vartojimo, jo daromos ekonominės žalos sveikatai ir ūkiui stebėsenos duomenų vertinimas, kuris yra NTAKD metinio pranešimo „Psichoaktyviosios medžiagos: tendencijos ir pokyčiai 2023“ dalis (III skyrius), parengta Tabako gaminių ir su tabako gaminiais susijusių gaminių vartojimo, jų daromos žalos sveikatai ir ūkiui stebėsenos ataskaita, kuri yra metinio pranešimo „Psichoaktyviosios medžiagos: tendencijos ir pokyčiai 2023“ dalis (IV skyrius). Leidinys yra paskelbtas NTAKD interneto svetainėje, adresu <https://ntakd.lrv.lt/lt/administracine-informacija/metiniai-pranesimai/>

4.4 priemonė: įgyvendinti Europos narkotikų ir narkomanijos informacinio tinklo (Reitox) nacionalinio centro funkcijas Lietuvoje

NTAKD vykdo Europos narkotikų ir narkomanijos informacinio tinklo (REITOX) nacionalinio centro funkcijas Lietuvoje. Siekiant užtikrinti tinkamą funkcijų vykdymą, dalyvauta 12 Reitox tinklo kasmetiniuose ekspertų susitikimuose, skaityti 5 pranešimai: pilotinis plaukų mėginių tyrimas ir užkrečiamųjų ligų valdymo iššūkiai kalėjimuose ir kt. Užpildyta ir Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centrui pateikta 16 statistinių ataskaitų (Fonte sistemoje) apie narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo paplitimą, priklausomybių gydymą, situaciją kalėjimuose, mirtis ir apsinuodijimus nuo narkotinių medžiagų vartojimo, nusikaltimus, susijusius su narkotinėmis medžiagomis, žalos mažinimo priemonės ir kt. Taip pat atliktas kokybinis su narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimu bei jo pasekmėmis susijusios 2022 m. informacijos vertinimas. Ši informacija pateikta anglų kalba pagal ENNSC sudarytas Workbook formas. Lietuvos REITOX nacionalinis centras subūrė Narkotikų ir narkomanijos stebėsenos informacinį tinklą iš institucijų specialistų ir ekspertų, nevyriausybinių organizacijų atstovų, dirbančių narkotikų pasiūlos ir paklausos mažinimo srityse. 2023 m. buvo suorganizuoti šio tinklo susitikimai: 2023 m. gegužės 8 d. nuotoliniu būdu pristatyti naujausi nuotekų tyrimo rezultatai, aptartos tendencijos, ruošiamasi visuomenės informavimui, 2023 m. lapkričio 28 d. Vilniuje („Courtyard by Marriott“) buvo pristatytas su narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimu bei jo padarinių stebėsenos duomenų rinkimas Lietuvoje, aptartos pagrindinės tendencijos ir tobulinimo galimybės.

2023 m. rugpjūčio 31 d. Tarptautinės perdozavimo žinomumo dienos proga buvo organizuotas minėjimas. Parengtas ir 2023 m. rugpjūčio 30 d. NTAKD interneto svetainėje paskelbtas Tarptautinės perdozavimo žinomumo dienos minėjimui skirtas pranešimas bei vaizdo įrašas: <https://ntakd.lrv.lt/lt/naujienos/tarptautine-perdozavimo-zinomumo-diena-vilniaus-tiltai-nusvis-purpurine-spalva>. Informacija buvo viešinama ir NTAKD socialiniuose tinkluose. Taip pat inicijuotas Vilniaus miesto pagrindinių tiltų apšvietimas simboliškai purpurine spalva.

Aktyviai dirbama ENNSC gydymo indikatoriaus srityje. Siekiant tobulinti duomenų apie asmenis, kurie kreipėsi į asmens sveikatos priežiūros įstaigas dėl psichikos ir elgesio sutrikimų vartojant narkotikus (ASIS), rinkimą, 2023 m. vasario 28 d. iš SAM gauta informacija apie sprendimą naikinti esamą ASIS su siūlymu integruoti ją į ESPBI IS. NTAKD parengė atnaujintą ASIS klausimyną pagal ENNSC TDI 3 protokolą, kartu su klausimynu buvo pateiktos ir ataskaitinės formos pagal TDI 3 protokolą. Dalyvauta nuotoliniuose susitikimuose su SAM ir techniniais sprendimo įgyvendintojais dėl ASIS klausimyno integravimo į ESPBI IS.

NTAKD užsakymu 2023 m. trijuose muzikos festivaliuose („Yaga“, „Loftas“ ir „Riešutinės“) vykdyta jų lankytojų apklausa. Tyrimu siekta įvertinti psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo paplitimą, vartojimo įpročius, prieinamumą tarp Lietuvoje vykstančių muzikos festivalių lankytojų bei jų požiūrį į festivaliuose teikiamą prevencijos ir žalos mažinimo paslaugų aktualumą. Iš viso buvo apklausta 400 muzikos festivalių lankytojų. Dauguma (70,8 %) respondentų muzikos festivaliuose dalyvavo jau ne pirmą kartą.

4.5 priemonė: Atlikti narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo paplitimo tyrimus naudojant inovatyvius metodus

NTAKD veikloje taikomos inovatyvios stebėsenos formos, nuolat tobulinamas ir plečiamas duomenų rinkimas, išbandomi nauji duomenų rinkimo metodai. 2023 m. inovatyvių tyrimo metodų srityje pradėtas taikyti vienas naujas tyrimo metodas – pilotinis plaukų mėginių tyrimas bei praplėsta likučių panaudotuose švirkštuose analizės apimtis įtraukinat į tyrimą Klaipėdos miestą. Toliau tęsiami inovatyvios stebėsenos metodai: nuotekų vandens tyrimas ir likučių panaudotuose švirkštuose analizė.

Plaukų mėginių tyrimas – naujausias inovatyvus metodas 2023 m. atliktas Lietuvoje. Šio metodo dėka galima aptikti nelegalius narkotikus ir jų skilimo produktus. Tyrimas atliekamas surenkant plaukų mėginius iš savanorių, kurių dalyvavimas yra anoniminis. Trijuose Lietuvoje vykusiuose muzikos festivaliuose buvo surinkti 109 plaukų mėginiai bei užpildyti klausimynai. Mėginiai išsiųsti į laboratoriją Italijoje. Šio metodo taikymas kartu su klausimynu leidžia gauti duomenų tikslumo patvirtinimą. Plaukų mėginių tyrimo rezultatai vertinami atsižvelgiant į keletą faktorių: vertinamas plaukų ilgis nurodo narkotinių medžiagų vartojimo trukmę, plaukų spalva – narkotinių medžiagų koncentracijos stiprumą. Šis tyrimas gali suteikti papildomos vertingos informacijos apie skirtingų narkotikų vartojančių žmonių grupių vartojimo ypatumus. Narkotikai į plaukus patenka per kraują, prakaitą, riebalus bei iš išorinės aplinkos. Plaukų analizė leidžia atkurti poveikio istoriją, nes plaukuose galima rasti beveik kiekvieną junginį, kuris buvo suvartotas per nustatytą laiką iki mėginio paėmimo. Tyrimas padėjo pamatyti narkotikų vartojimo tendencijas kitu kampu, kadangi buvo orientuotas į kitokią tikslinę auditoriją. Nors šiuo metodu neįmanoma nustatyti narkotikų vartojimo masto, jis padeda atskleisti vartojamų medžiagų geografinę padėtį ir jų vartojimo trukmę.

NTAKD jau septintus metus dalyvavo Europos miestų nuotekų tyrime, kurį organizuoja ENNSC kartu su Europos vandens nuotekų tyrimų grupe (angl. *The Sewage Analysis Core Group Europe, SCORE*). Lietuvoje nuo 2017 m. analizuojami Vilniaus miesto nuotekų mėginiai, nuo 2018 m. pradėti vykdyti tyrimai Kaune ir Klaipėdoje. Nuotekų mėginiai reprezentuoja beveik 1 milijono gyventojų populiaciją, gyvenančią trijuose didžiuosiuose Lietuvos miestuose, kuriuose naudojamos centralizuotu vandentiekio. Kasmet plečiama duomenų bazė leidžia lyginti tendencijas tarp skirtingų miestų bei skirtingais laikotarpiais. 2023 m. organizuotas savaitės nuotekų mėginių surinkimas iš Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos vandens laboratorijų. Mėginiai buvo perduoti ištirti Belgijos laboratorijoje. 2022 m. parengta palyginamoji analizė bei išplatintas pranešimas spaudai „Naujausias nuotekų tyrimas: 2022 m. du didieji Lietuvos miestai pateko į Europos miestų top 20 pagal narkotikų likučių koncentraciją miesto nuotekose“.

Siekiant išsiaiškinti, kokias psichoaktyvias medžiagas ir jų kombinacijas vartoja švirkščiamųjų narkotikų vartotojai, nustatyti vartojimo tendencijas bei gauti objektyvią informaciją apie naujų psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą, 2023 m. NTAKD vykdė penktą ESCAPE (angl. *European Syringe Collection and Analysis Project Enterprise*) projekto kampaniją. Jos metu buvo tiriami cheminių medžiagų likučiai panaudotuose švirkštuose, kuriuos į žemo slenksčio kabinetus atneša švirkščiamųjų narkotikų vartotojai. Bendradarbiaujant su žemo slenksčio paslaugų teikimo vietomis švirkštai buvo renkami penkiose surinkimo vietose Vilniuje ir Klaipėdoje. Preliminarūs tyrimo rezultatai pristatyti 2023 m. lapkričio 28 d. vykusiam Nacionalinio Reitox tinklo nuotoliniame susitikime.

5 UŽDAVINYS. Dalyvauti formuojant psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo mažinimo politiką

5.1 priemonė: Parengti ir suderinti Nacionalinės darbotvarkės narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės, vartojimo prevencijos ir žalos mažinimo klausimais planą

Lietuvos Respublikos Seimas 2023 m. gegužės 23 d. nutarimu Nr. XIV-1982 patvirtino Nacionalinę darbotvarkę narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės, vartojimo prevencijos ir žalos mažinimo klausimais. Tuo pagrindu pradėtas rengti LRV nutarimo „Dėl Nacionalinės darbotvarkės narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės, vartojimo prevencijos ir žalos mažinimo klausimais iki 2035 metų plano patvirtinimo“ projektas. ND plane numatytos pažangos ir (ar) tęstinės veiklos priemonės, joms įgyvendinti suplanuoti asignavimai, jų poreikis, nurodyti priemonių rezultato rodikliai bei jų reikšmės ir už priemonių įgyvendinimą atsakingi (dalyvaujantys) strateginio valdymo sistemos dalyviai. Įgyvendinus tarpinius 2025 metų poveikio rodiklius, bus laukiami teigiami pokyčiai siekiant sveikesnės ir saugesnės visuomenės – sumažėjęs suvartojamojo alkoholio kiekis, tenkantis 15 m. ir vyresniems gyventojams,

daugiau nei trečdaliu sumažėjusi tabako gaminius rūkusiųjų per paskutinį mėnesį 15–64 m. gyventojų dalis, išlaikytas dvigubai mažesnis nei ES šalyse narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimo paplitimas tarp 15–64 m. gyventojų. Planuojama, kad 15–16 metų amžiaus mokinių, bent kartą per paskutines 30 dienų rūkusių elektronines cigaretes, iki 2025 m. sumažės nuo 31 proc. (2019 m.) iki 26 proc. Didžiausią proveržį tikimasi padaryti numatytomis priemonėmis ir (ar) veiklomis.

Plano rengime dalyvavo SAM, ŠMSM, SADM, VRM, TM, EIM, Lietuvos kariuomenė, Nacionalinis visuomenės sveikatos centras, Respublikinis priklausomybės ligų centras, Lietuvos Respublikos muitinė, Lietuvos kalėjimų tarnyba, Lietuvos probacijos tarnyba, Policijos departamentas, Valstybės sienos apsaugos tarnyba, Jaunimo reikalų agentūra ir Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba.

5.2 priemonė: Bendradarbiaujant su valstybės institucijomis, užtikrinti Lietuvos Respublikos pozicijų rengimą, derinimą ir pristatymą Europos Sąjungos ir tarptautiniuose forumuose

Lietuvos atstovavimas Europos Sąjungos Tarybos Horizontaliojoje narkotikų darbo grupėje

NTAKD aktyviai dalyvavo ES Tarybos Horizontaliosios narkotikų darbo grupės (toliau – HDG), kuri yra pagrindinis ES narkotikų politikos koordinavimo formatas, veikloje. Dalyvauta visuose organizuotuose HDG posėdžiuose, jų ataskaitos pateiktos LINESIS sistemoje ir išplatintos HDG pogrupio nariams Lietuvoje. Susitikimų metu buvo teikiamos koordinuotos pozicijos ir skiriamas visapusiškas dėmesys su narkotikais susijusioms problemoms ir iššūkiams spręsti. 2023 m. birželio 27 d. buvo priimtas Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2023/1322 dėl Europos Sąjungos narkotikų agentūros (EUDA). Reglamentas panaikina ankstesnį galiojusį Reglamentą (EB) Nr. 1920/2006. HDG posėdžių metu buvo svarstyta dėl naujojo Europos Sąjungos narkotikų agentūros mandato ir minėto reglamento įgyvendinimo. HDG posėdžių metu vyko teminės diskusijos, daug dėmesio skirta su narkotikais susijusiems klausimams lyties aspektu, opioidinių vaistų klastojimo atvejams, kovos su organizuotu nusikalstamumu klausimams, vyko diskusijos apie organizuotų nusikalstamų grupuočių paveiktas teritorijas, aptartos sulaikytų narkotikų ir kitų nusikaltimo procese gautų lėšų, įrenginių arba turtinių vertybių saugojimo bei sunaikinimo temos. 2023 m. kartu su HDG grupės nariais dalyvauta dvišaliuose Europos Sąjungos susitikimuose su JAV, Vakarų Balkanų, Centrinės Azijos šalių atstovais, kurių metu buvo pristatoma Europos Sąjungos narkotikų vartojimo prevencijos politika, narkotinių medžiagų vartojimo tendencijos, pokyčiai ir iššūkiai, aptartos bendradarbiavimo galimybės. Parengtas Tarybos išvadų projektas dėl asmenų, turinčių priklausomybę nuo narkotikų ir susiduriančių su kitais psichikos sveikatos sutrikimais.

2023 m. dalyvauta dviejuose Užsienio reikalų ministerijos organizuotuose Pirmininkavimo Europos Sąjungos Tarybai koordinatorių tinklo susitikimuose.

Lietuvos atstovavimas Jungtinių Tautų Narkotinių medžiagų komisijoje

Jungtinių tautų (JT) formate NTAKD veikla glaudžiai siejasi su UNODC ir Jungtinių Tautų Narkotinių medžiagų komisijos (toliau – CND) veikla. 2023 m. NTAKD organizavo ir koordinavo atstovavimą Lietuvai CND 66-ojoje sesijoje. Pagrindinės sesijos metu dėmesys buvo skiriamas narkotikų pasiūlos ir paklausos mažinimo politikos bei tarptautinio bendradarbiavimo stiprinimo klausimams, tvirtinamos rezoliucijos, balsuojama dėl naujų medžiagų įtraukimo į tarptautinių konvencijų kontroliuojamų medžiagų sąrašus. Kartu su Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centru, Prancūzija bei Nyderlandais NTAKD pagrindinės sesijos metu organizavo gretutinį renginį „Specifinės medžiagos: balansavimas tarp sveikatos ir pramonės sektorių“. Atnaujintos sesijos metu buvo aptariami strateginio valdymo, biudžeto ir administraciniai klausimai, išklaustytos PSO rekomendacijos dėl medžiagų įtraukimo į kontroliuojamų medžiagų sąrašus. NTAKD taip pat dalyvavo tarp sesijų vykusiose diskusijose, kurių metu buvo siekiama aptarti pažangą sprendžiant su narkotikais susijusius iššūkius ir pasirengti 2024 m. suplanuoti vidurio laikotarpio peržiūrai, kuri vyks aukšto lygmens segmente. Pagrindiniai iššūkiai ir susitarimai spręsti pasaulinę narkotikų problemą buvo patvirtinti konsensuso principu CND 62-ojoje sesijoje ir išdėstyti 2019 m. ministrų deklaracijoje „Nacionalinių, regioninių ir tarptautinių veiksmų stiprinimas, siekiant paspartinti bendrus įsipareigojimus spręsti pasaulinę narkotikų problemą“.

Lietuvos atstovavimas Europos Tarybos Pompidou grupėje

Lietuva yra Europos Tarybos Pompidou grupės narė. Jos veikloje aktyviai dalyvauja NTAKD atstovai. Birželio mėn. vyko Pompidou grupės nuolatinųjų narių 92-asis susitikimas ir seminaras apie narkotikų prevenciją. Jame NTAKD atstovė skaitė pranešimą ir dalijosi gerąja šalies patirtimi apie prevencines veiklas tarp Lietuvos jaunimo. Iš susitikimo parsivežtos pagrindinės žinutės (taikyti mokslo įrodymais pagrįstos psichoaktyviųjų medžiagų prevencijos įgyvendinimą, remtis kokybės standartais, žiūrėti EMCDDA Xchange prevencijos registrą, į prevenciją pakviesti bei įtraukti tėvus, bendradarbiauti tarp sektorių) Lietuvoje taikomos jau ne vienerius metus, jų įtvirtinimas tapo postūmiu tolimesnei veiklai.

Rugsėjo 6–7 d. NTAKD atstovai, vadovaujančias pareigas užimantys teisėsaugos pareigūnai bei atstovai iš Vidaus reikalų ministerijos dalyvavo Pompidou grupės organizuojamame dviejų dienų seminare „Streso valdymas ir su psichikos sveikata susijusių rizikų mažinimas policijos darbe“ (angl. „Controlling stress and reducing mental health risks in police work“). Seminaras organizuotas Lietuvoje, Pompidou grupei bendradarbiaujant su NTAKD atstovais. Seminaro metu svečiai iš užsienio bei Lietuvos atstovai klausėsi aštuonių pranešimų apie stresą, kritinius įvykius, prevenciją darbo vietose, psichoaktyviųjų medžiagų vartojimą siekiant susidoroti su patiriamu stresu, aptarta būtinybė stiprinti žinias psichikos sveikatos srityje. Seminaro dalyviai turėjo galimybę ne tik pasisemti naujų žinių, bet ir tarpusavyje padiskutuoti, pasidalinti savo patirtimis ir gerosiomis praktikomis.

Gruodžio 6–8 d. dalyvauta Europos Tarybos Pompidou grupės metinėje Narkotikų kontrolės tinklo konferencijoje, kurioje nagrinėtos narkotinių ir psichotropinių medžiagų prekursorių nelegalios apyvartos tendencijos, potencialių nekontroliuojamų prekursorių keliamos problemos ir nelegalios rinkos gudrybės, kanapių legalizavimo keliamos problemos, įdiegtos teisinės bazės ir taikomos praktikos žalos mažinimo aspektu, suklasotų vaistų platinimas svaiginimosi tikslais, jų nelegali gamyba ir su tuo siejama aplinkos tarša, narkotikų bei jų prekursorių prekyba internete, jaunimo ir vaikų įviliojimas į nelegalų platinimą per kompiuterinius žaidimus ir kiti klausimai. Konferencija buvo organizuota plenarinės sesijos bei specialiųjų (teminių) sesijų principu: plenarinėse sesijose buvo pristatomos bendros teminės tendencijos narkotikų rinkoje, įskaitant ir atvejų analizę. Specializuotose sesijose detaliau buvo nagrinėjami teminiai klausimai.

2 PROGRAMA. NARKOTIKŲ, TABAKO IR ALKOHOLIO KONTROLĖS DEPARTAMENTO VALDYMO PROGRAMA

NTAKD valdymo programos įgyvendinimas prisideda prie NTAKD veiklos tikslo įgyvendinimo ir padeda pasiekti suplanuotus stebėsenos rodiklius. Įgyvendinus programą padidintas ne tik NTAKD vidaus administravimo efektyvumas tvarkant įstaigos gautus, siunčiamus ir vidaus dokumentus skaitmeniniu būdu, ne tik pasiektas gana auštas 98,23 proc. rodiklis, bet ir užtikrintas 100 proc. biudžeto asignavimų panaudojimas bei 82 proc. rodiklis elektroninėmis priemonėmis vykdant NTAKD viešuosius pirkimus.

NTAKD rūpindamasis darbuotojų emocine ir psichologine savijauta ir siekdamas identifikuoti ir įvertinti visus esamus ar galimus atsirasti psichosocialinius rizikos veiksnius darbo aplinkoje, 2023 m. lapkričio mėnesį atliko Psichosocialinių rizikos veiksnių vertinimą, kuris parodė, kad nuolatinis rūpinimasis darbuotojų sveikatos patikra, vakcinavimu nuo peršalimo ligų, galimybė turėti papildomų laisvų dienų sveikatinimuisi duoda rezultatų. Darbuotojų profesinės rizikos dydis įvertintas kaip labai maža arba priimtina rizika. Lyginant su 2022 m. atliktu Psichosocialinių rizikos veiksnių vertinimu, kai buvo nustatyta maža profesinė rizika, darbo atmosfera pagerėjo.

2023 m. NTAKD siekė sudaryti kuo palankesnes galimybes darbuotojams dalyvauti įvairiuose mokymuose. Vertindami darbo laiko, vietos ir būdų lankstumą padedame mūsų darbuotojams išlaikyti pusiausvyrą tarp darbo ir asmeninio gyvenimo bei kurti palankią darbo aplinką. 2023 m. kovo 6 d. NTAKD darbuotojams buvo organizuoti mokymai „Komandinio darbo šiuolaikinėje organizacijoje ypatumai: problemos ir jų sprendimo galimybės“. Mokymuose dalyvavo 25 NTAKD darbuotojai (67,56 proc.). 2023 m. gegužės 11 d. 26 NTAKD darbuotojai dalyvavo VDI organizuotuose mokymuose tema „Psichologinis smurtas. Darbdavių pareigos smurto ir priekabiavimo prevencijos srityje“ (70,27 proc.). Pažymėtina, kad 2023 m. net 26 NTAKD darbuotojai (70,27 proc.) tobulino kvalifikaciją įvairiomis temomis, tokiu būdu stiprindami savo kompetencijas ir žinias.

NTAKD, siekdamas įgyvendinti darbuotojų skaidrios veiklos standartus, skatinančius sąžiningumą bei korupcijos ir jos visų apraiškų netoleravimą, skatino darbuotojus savarankiškai išklausti Lietuvos Respublikos specialiųjų

tyrimų tarnybos Antikorupcinio švietimo e. mokymo platformoje mokymus korupcijos tematika ir gauti sertifikatus – tokių darbuotojų 2023 m. buvo 11 (29,72 proc.).

Siekiant laiku, nešališkai ir suprantamai didinti visuomenės informatyvumą apie institucijos veiklą, visuomenei nuolat buvo teikiama patikima informacija apie NTAKD veiklą. NTAKD komunikacijos planas, patvirtintas 2023 m. gegužės 8 d. direktoriaus įsakymu Nr. T1-44 „Dėl Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento komunikacijos plano tvirtinimo“, buvo įgyvendintas 100 %. Kaip ir kasmet, NTAKD 2023 metais skyrė didelį dėmesį bendravimui su žiniasklaida, užtikrino, kad informacija apie NTAKD veiklą būtų prieinama visuomenei, vykdė viešosios komunikacijos stebėseną.

„Mediaskopo“ komunikacijos žiniasklaidoje analizės duomenimis, 2023 m. NTAKD komunikacija pasižymėjo aukštais ir augančiais efektyvumo rodikliais. Per metus buvo fiksuoti 1048 pranešimai, tai sudaro 18 proc. pranešimų skaičiaus metinį augimą. Tikėtina, kad NTAKD savo komunikacija pasiekė 615 mln., tai sudaro 5 proc. metinį auditorijos augimą. Komunikacijos efektyvumas vertinamas 12,9 proc. Komunikacijos reitingas sudaro 2555 balus, metinis reitingo augimas – 12 proc.

Žiniasklaidoje populiariausios NTAKD komunikacinės žinutės: „Svarbu sąmoningai priimti sprendimą nebevaruoti alkoholio“ ir „Kodėl mes rūkome?“ Dažniausiai NTAKD minėjo *delfi.lt*, *lrt.lt* ir *TV3.lt*. Vertinant regioninį pasiskirstymą, NTAKD dažniausiai buvo minimas Šiaulių ir Klaipėdos apskrityse.

Žiniasklaidos analizėje fiksuojami dažniausiai NTAKD aktualiomis temomis pasisakantys nuomonių lyderiai. 2023 m. TOP penketuką sudaro NTAKD direktoriaus pavaduotoja, atliekanti direktoriaus funkcijas Gražina Belian (975 citatos), Seimo narys Aurelijus Veryga (243), NTAKD Prevencijos koordinavimo skyriaus vedėja Aušra Želvienė (122), Vilniaus miesto savivaldybės vicemerė Simona Bieliūnė (114) ir Seimo narys Vytautas Kernagis (106).